

Ж 14595

1997.6.

кч

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського
Науково-теоретичний та практичний журнал

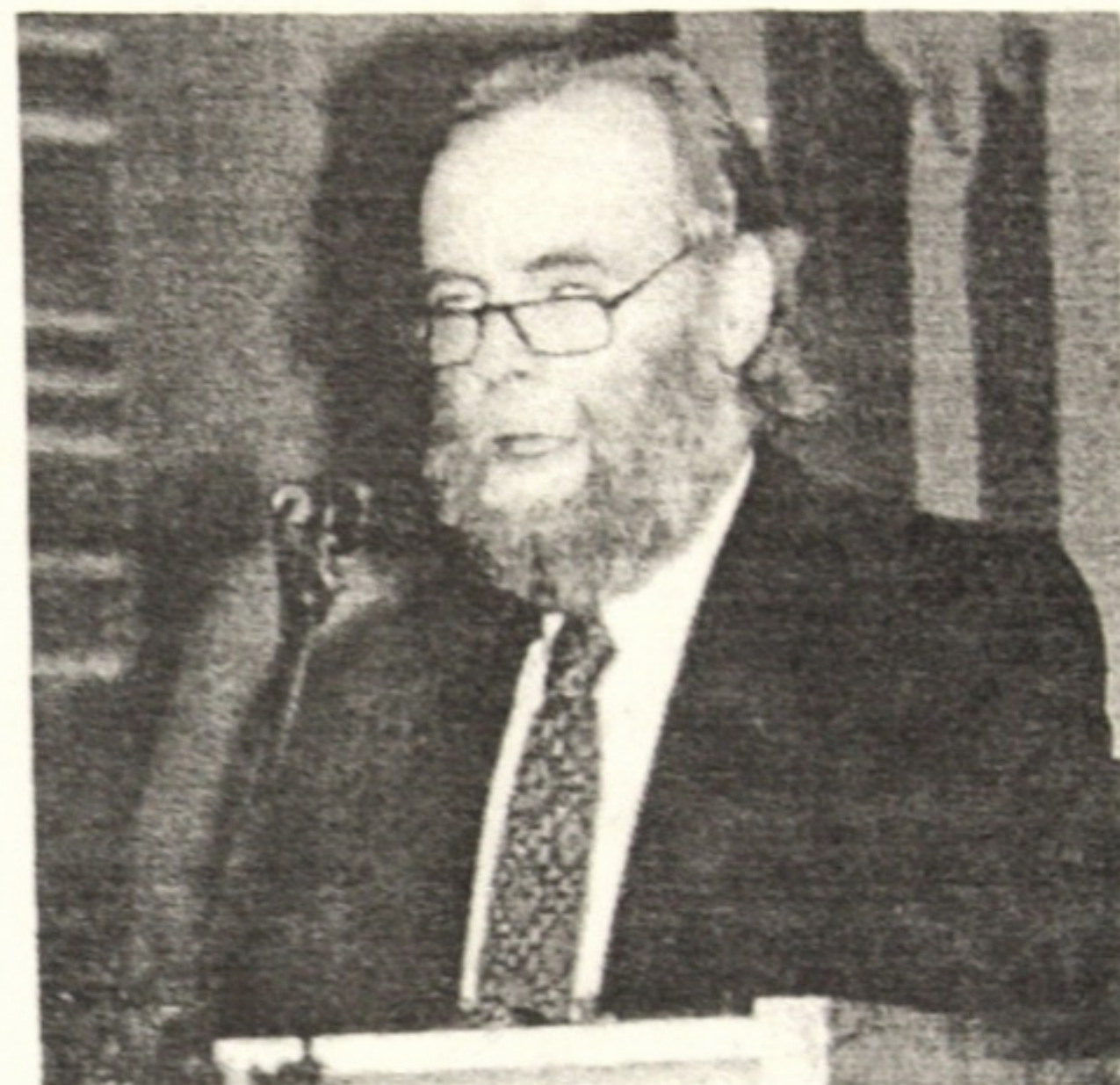
№6 1997

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Степан Сірополко - неординарна постать в українському книгознавстві. Відомий у 10 - 30-ті роки бібліолог, журналіст, редактор знаменитого «Книголюба»-органу Українського товариства прихильників книги (Прага), автор «Короткого курсу бібліотекознавства», «Короткого курсу книгознавства» та інших підручників і книг з цих дисциплін. Ім'я професора Українського високого педагогічного інституту ім. М.Драгоманова, голови Союзу українських журналістів і письменників на чужині, члена Українського історико-філологічного товариства (Прага) майже не відоме на Батьківщині, хоча саме їй він віддано служив усе життя.

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КАТАЛОГІВ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

Міжнародна наукова конференція з такої важливої тематики, як проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек, актуальність якої ніколи не згасає і є прикметою бібліотечного повсякдення, відбулася 14 - 17 жовтня 1997 р. в Києві. В нашій республіці вона проведена вперше за багато десятиріч. Організатор - Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського, Асоціація бібліотек України.

Конференція, що відрізнялася чисельністю та солідним представництвом, працювала за такими секціями: «Каталоги наукової бібліотеки: сучасний стан і перспективи розвитку» (таблиці бібліотечної класифікації. Списки предметних рубрик. Тезауруси) (керівники - чл.-кор. О.Онищенко, А.Корнієнко, вчений секретар І.Зарічняк); «Сучасні інформаційні технології і проблеми створення та використання електронних каталогів» (наукові керівники - к.і.н. А.Бровкін, к.т.н. Л.Костенко, П.Лапо); круглий стіл «Корпоративна каталогізація. Проблеми і шляхи вирішення» (ведучі О.Онищенко, к.т.н. Костенко, д.т.н. М.Кальонов, Л.Кравцова). Відбулося засідання Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій - членів Міжнародної асоціації академій наук з проблем взаємодоступу до електронних каталогів і обміну бібліографічною інформацією. На конференції Асоціації бібліотек України йшлося про досвід і проблеми бібліотечних об'єднань у створенні національної бібліографії України (ведучі - О.Онищенко, Р.Павленко, Г.Тищенко, В.Нестеренко).

У рамках форуму відбулися книгознавчі читання (другі). Цього разу вони були приурочені до 75-річчя Українського наукового інституту книгознавства (ведучі академік НАН України Я.Ісаєвич, к.і.н. Г.Ковальчук, Н.Солонська).

Активний інтерес учасників викликала презентація Web-серверу НБУВ (ведучі - Л.Костенко, О.Жабін).

Грунтовністю, широтою охоплення матеріалу, магістральним спрямуванням постановочних питань, націленістю на конкретне практичне вирішення відрізнялися доповіді, проголошені на пленарному засіданні. Академік, член Президії НАН України В.Немошкालенко висвітлив місце бібліотек у системі інформаційного

забезпечення науки, освіти, культури; чл.-кор. НАН України, генеральний директор НБУВ О.Онищенко розглянув каталоги як інформаційне ядро бібліотек і підкреслив роль та значення каталогів у період комп'ютеризації бібліотек; заступник директора з наукової роботи Інституту проблем реєстрації інформації НАН України д.т.н. Т.Крючін сконцентрував увагу присутніх на шляхах інтеграції нашої держави в світову систему обміну інформацією; минуле, сучасне та майбутнє каталогізації узагальнив директор бібліотеки Колорадо-коледж Д.Шерідан, заступник директора НБУВ А.Бровкін проаналізував програму ІФЛА як основу міжнародного співробітництва та розвитку бібліотек. Доповіді та повідомлення секційного засідання здебільшого були звітними, констатуючого характеру. Проте, скажімо, особливий інтерес у присутніх викликав оригінальний виступ к.ф.-м.н. М.Вакулєнка (Термінологічна комісія з природничих наук Київського університету імені Тараса Шевченка), в якому йшлося про науку термінологію в бібліотечній справі: вибір термінів та кирилично-латинична транслітерація. Конференція працювала в атмосфері інтелігентності, толерантності, конструктивності та діловитості, виявила розважливий підхід фахівців до нагальної проблеми - сучасної побудови каталогів, відзначила своєчасність її проведення та злободенність порушених проблем. Вона дала змогу не тільки підбити підсумки напрацьованих останніх років, висловити свою точку зору на галузь, а й намітити подальші магістральні шляхи розвитку каталогів: збереження традиційних, удосконалення й розбудову інформаційного напрямку.

- ♦ О.Онищенко, генеральний директор НБУВ, чл.-кор. НАН України
- ♦ У президії: Л.Скворцов, д.філос.н., заступник директора Інституту наукової інформації з суспільних наук (ІНІОН) РАН (Росія); Ю.Марцинкявичус, д. гуман. н., директор Бібліотеки Литовської академії наук; С.Ємельянова, директор ЦНБ ім. Я. Коласа АН Білорусі.
- ♦ Під час перерви.
- ♦ Д.Шерідан, директор бібліотеки Колорадо-коледж (США).

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал.
Заснований у 1993 році.

Головний редактор -
академік НАН України
О.ОНИЩЕНКО

Редакційна колегія

А.Бровкін, Л.Дубровіна,
Л.Костенко, Л.Крушельницька,
Л.Незнамова,
В.Омельчук, Р.Павленко,
В.Пашкова, В.Попроцька
(заст. головного редактора),
М.Поплавський, В.Скнар,
Н.Солонська (заст. головного
редактора), А.Чачко,
В.Чернець, І.Шовкопляс,
Патріція Кеннеді Грімстед
(Гарвардський університет),
Ілона Славинські
(Австрійський інститут з
вивчення Східної та Південно-
Східної Європи, секретар
комісії у справах бібліотек
при Федеральному
міністерстві науки Австрії),
Уїм Лайндайк
(Генеральний менеджер
EBSCO),
В.Китастий
(директор Американського
Дому в Києві)

Редактор-коректор
Л.Сушко.

**Художньо-технічний
редактор** Г.Конев.
Комп'ютерна верстка
Л.Климова.

Комп'ютерний набір
Т.Павлюк.

Фотографи

О.Шолудько, О.Петренко.
Переклад на іноземні мови
М.Воробей, Р.Кириченко,
Т.Русских.

Засновники - Національна
бібліотека України
імені В.І.Вернадського та
Національна академія наук
України

Адреса редакції - 252039, Україна,
Київ-39, пр-т 40-річчя Жовтня, 3.
НБУВ, тел. 267-48-62.

National Library of Ukraine after
V.Vernadsky, Kyiv-39,
pr. 40-richija Zhovtnja, 3

Свідоцтво про державну реєстрацію
№ 189.

Ітереплатний індекс 74049

Друкарня

Національної бібліотеки України
імені В.І.Вернадського
© Національна бібліотека України
імені В.І.Вернадського

*Редакція залишає за собою
право виправляти мову і
скорочувати статті.
Редколегія та редакція
можуть не поділяти думок,
висловлених авторами
статей. У разі передруку
посилання на «Бібліотечний
вісник» обов'язкове.
Відхилені редколегією
матеріали не рецензуються
і не повертаються.*

Цей і наступні номери журналу «Бібліотечний вісник» виконуються на обладнанні, придбаному коштом Міжнародного фонду «Відродження»

З М І С Т

*Проблеми вдосконалення каталогів
наукових бібліотек*

- 3 **Немошкаленко В.** Бібліотеки в системі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури
- 6 **Онищенко О.** Каталоги - інформаційне ядро бібліотек (роль і значення в період комп'ютеризації)
- 7 Виступ О.Онищенка на заключному засіданні

Бібліографія

- 9 **Ляхоцький В.** До питання про створення наукової бібліографії Івана Огієнка
- 14 **Пинда Л.** Серійні господарсько-кооперативні видання Галичини (1900-1939)
- 17 **Чепуренко Я.** Закон про обов'язковий примірник і національна бібліографія: досвід роботи

З фондів НБУВ

- 20 **Сергєєва І.** С.А.Ан-ський і «Альбом єврейской художественной старины»

Ювілеї бібліотек

- 24 **Лук'яненко О.** Львівській бібліотеці іноземної літератури - п'ятдесят

Книгознавство

- 26 **Погребенник Ф.** Книжкові ілюстрації Богдана Лепкого
- 28 **Ковальчук Г.** Видавнича діяльність Українського наукового інституту книгознавства

Будівничі бібліотечної та книгознавчої справи

- 32 **Ківшар Т.** Степан Сірополко

Факти наукового життя. Хроніка подій

- 8 **Захарова Н.** Українська книга в Литві
- 36 **Добко Т.** Комп'ютерна правова бібліотека
- 37 **Кисельова В.** Бібліотечне краєзнавство у відновленні історичної пам'яті народу

До організації культурно-просвітницької діяльності бібліотек

- 40 **Солонська Н.** Ювілейний календар на 1998 р.

C O N T E N T

*Problems of the Improvement of the
Scientific Libraries' Catalogues*

- 3 **Nemoshkalenko V.** Libraries in the System of the Informational Supply of Science, Education, Culture
- 6 **Onyshchenko O.** Catalogues as the Informational Kernel of the Libraries (their role and significance in the period of computerization).
- 7 Speech of O.Onyschenko at the final sitting

Bibliography

- 9 **Liakhotsky V.** To the Problem of Creation of Ivan Ogienko Scientific Bibliography
- 14 **Pynda L.** Galychyna Economic and Cooperative Serial Editions (1900-1939)
- 17 **Chepurenko Y.** The Law of Depositary Copy and National Bibliography Experience of Work

From NLUV Funds

- 20 **Sergeieva I.** S.A.An-s'ky and «The Album of Jewish Artistic Relics of the Past»

Libraries Anniversaries

- 24 **Luk'ianenko O.** Lviv Library of Foreign Literature is 50

Bibliology

- 26 **Pogrebennyk F.** Book Illustrations by Bogdan Lepky
- 28 **Kovalchuk G.** Publishing Activity of the Ukrainian Scientific Institute for Bibliology

Founders of Library and Bibliology Business

- 32 **Kivshar T.** Stepan Siropolko

Facts from Scientific Life. Chronicle of the Events

- 8 **Zakharova N.** Ukrainian Book in Lithuania
- 36 **Dobko T.** Computer Legal Library
- 37 **Kysel'ova V.** Librarian Regional Studies in Renewal of Historical Memory of People

To the Organization of Cultural and Educational Activity of Libraries

- 40 **Solons'ka N.** Anniversaries' Calendar for 1998

НАШІ АВТОРИ

Добко Тетяна Василівна, к.і.н., заввідділом ДБО НБУВ

Захарова Наталя Борисівна, керівник культурно-просвітницького центру НБУВ

Кисельова Валентина Павлівна, заввідділом іст. краєзнавства Державної історичної б-ки України

Ківшар Таїсія Іванівна, д.і.н., доц. Київського державного університету культури і мистецтв

Ковальчук Галина Іванівна, к.і.н., заввідділом стародруків та рідкісних видань НБУВ

Лук'яненко Олександра Володимирівна, заввідділом літри іноземними мовами Львівської державної ОУНБ

Ляхоцький Володимир Павлович, к.і.н., доц., директор Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства

Немошкаленко Володимир Володимирович, академік НАН України, член Президії НАН України

Онищенко Олексій Семенович, академік НАН України, генеральний директор НБУВ

Пинда Любов Арсеніївна, директор наукової бібліотеки Львівського аграрного ун-ту

Погребенник Федір Петрович, д. філол. н., проф., пров. н. с. Ін-ту літ-ри ім. Т.Шевченка НАН України, чл. Спільноти письменників України

Сергєєва Ірина Анатоліївна, завсектором сходознавства Інституту рукопису НБУВ

Солонська Наталія Гаврилівна, к.і.н., заст. гол. редактора ж. «Бібліотечний вісник»

Чепуренко Янна Олексіївна, заввідділом пошуку та обліку документів Фонду Президентів України НБУВ

INHALT

Problemen der Vervollständigung der Kataloge in den wissenschaftlichen Bibliotheken

- 3 Nemoschkalenko V. Bibliotheken in der System der EDV in Wissenschaft, Bildung und Kultur
- 6 Onyschtschenko O. Kataloge als Informationszentrum der Bibliotheken (Rolle und Bedeutung im Zeitalter der Computerisierung)
- 7 Rede von O.Onyschtschenko in der Abschlussitzung

Bibliographie

- 9 Ljachtzky V. Zur Frage der Sammlung wissenschaftlicher Bibliographie von Iwan Ohijenko
- 14 Pynda L. Serien von wirtschaftlich - kooperativer Ausgaben in Galizien (1900-1939)
- 17 Tschepurenko J. Gesetz über Pflichtexemplar und Nationale Bibliographie: Arbeitsverfahren

Aus dem Bücherbestand der Nationalbibliothek der Ukraine

- 20 Sergeewa I. S.A.An-sky und «Album der jüdischen Kunst in alter Zeit»

Jubiläen der Bibliotheken

- 24 Luk'janenko O. 50. Jahrestag der Lvover

Bibliothek für internationale Literatur

Bücherkunde

- 26 Pohrebennyk F. Bücherillustrationen von Bohdan Lepky
- 28 Kovaltschuk H. Verlagstätigkeit des Ukrainischen wissenschaftlichen Instituts für Bücherkunde

Wegbereiter von Bibliotheks - und Bücherwesens

- 32 Kivschar T. Stepan Siropolko

Fakten des wissenschaftlichen Lebens. Chronik der Ereignisse

- 8 Sacharowa N. Das ukrainische Buch in Litauen
- 36 Dobko T. Rechtswissenschaftliche Computerbibliothek
- 37 Kyseljowa V. Bibliothekarische Landeskunde in der Erneuerung des historischen Geistes des Volkes

Zur Organisation der kulturbindenden Tätigkeit der Bibliotheken

- 40 Solonska N. Jubiläumskalender 1998

SOMMAIRE

Problèmes du perfectionnement des catalogues des bibliothèques scientifiques

- 3 Nemoschkalenko V. Les bibliothèques dans le système d'informatisation de la science, de l'enseignement, de la culture
- 6 Onychtchenko O. Les catalogues en tant que centre informatique des bibliothèques (rôle et importance en période d'informatisation)
- 7 Discours de O.Onychtchenko prononcé à la dernière séance

Bibliographie

- 9 Liakhotsky V. Du problème de la formation de la bibliographie scientifique d'Ivan Oguienko
- 14 Pynda L. Les publications en série de caractère économique-coopératif de la Galicie (1900-1939)
- 17 Tschepourenko Ya. La loi sur le dépôt légal et la bibliographie nationale (expérience de travail)

Des fonds de la BNJU

- 20 Serguéeva I. S.A.An-sky et «L'album des antiquités d'art juives»

Anniversaires des bibliothèques

- 24 Loukianenko O. La bibliothèque de littérature étrangère de Lviv à 50^{ans}

Bibliologie

- 26 Pogrebennyk Ph. Les illustrations des livres de Bogdan Lepko
- 28 Kovaltchouk G. L'activité éditoriale de l'Institut scientifique ukrainien de bibliologie

Fondateurs de la bibliothéconomie et de bibliologie

- 32 Kivchar T. Stéphane Siropolko

Faits de la vie scientifique. Chronique des événements

- 8 Zakharova N. Le livre ukrainien en Lituanie
- 36 Dobko T. La bibliothèque informatisée de droit
- 37 Kysseleva V. L'ethnographie régionale de bibliothèque dans la renaissance de la mémoire historique du peuple

De l'organisation du travail d'éducation culturelle dans les bibliothèques

- 40 Solonska N. Les grandes dates de 1998

Володимир Немошкаленко

Бібліотеки в системі інформаційного забезпечення науки, освіти, культури*

Як голові Інформаційно-бібліотечної ради НАН України і членові її Президії, який курирує питання науково-інформаційної та видавничої діяльності установ Академії, мені доводиться постійно вирішувати невідкладні практичні завдання бібліотек, брати участь у роботі наукових конференцій, семінарів, нарад, що проводить Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського. Мені імponує та наполегливість, послідовність, з якими НБУВ, попри всі труднощі, намагається розв'язати, на мій погляд, ключові для інформатизації бібліотек проблеми. Це - створення власної національної інформаційної бази, стандартизація інформаційного забезпечення, вдосконалення бібліотечно-інформаційних класифікацій як інструмента лінгвістичного забезпечення автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи. Підтвердженням цьому може слугувати хоча б тематика останніх міжнародних конференцій - «Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи», «Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки» і нинішня - «Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек».

Ці конференції є теоретичним узагальненням трилої практичної роботи, їм передували обговорення, «круглі столи», засідання Інформаційно-бібліотечної ради із залученням фахівців інших наукових бібліотек, Комісії з наукової термінології НАН, заступників директорів з наукової роботи інститутів Академії, представників міністерств, держкомітетів, які за характером своєї діяльності пов'язані з розробкою та впровадженням класифікації наук, книговиданням, реєстрацією творів друку, стандартизацією.

Якщо підсумувати спрямованість практичних кроків та наукових зусиль колективу НБУВ, простежується прагнення бібліотеки, не змінюючи своєї суті, - бути центром інформаційного забезпечення суспільства та берегинею його культурних цінностей, наполегливо добиватися досягнення якісно нового рівня інформаційного забезпечення науки, управління, освіти, культури, тобто активізувати розвиток інформаційних функцій, з огляду на їх очевидне відставання від вимог дня.

Я не спеціаліст бібліотечної справи і тому не ставив мету виступати з доповіддю з вузько спеціальної теми, а хотів би поділитися деякими спостереженнями й висновками про теперішній стан бібліотечної галузі та її ролі в процесі інформатизації суспільства.

У всьому світі закріпилося визначення сучасного суспільства як інформаційного, тобто інформація, знання визнані головним ресурсом людства. Чимало пишуть і говорять про інформатизацію і в Україні. В

багатьох журналах ведуться постійні рубрики. Видано Указ Президента «Про державну політику інформатизації України», розроблені «Концепція державної політики інформатизації» та проект «Основних напрямів Національної програми інформатизації». Нарешті, вийшов ще один Указ Президента України про невідкладні заходи упорядкування системи здійснення державної інформаційної політики.

Чимало зроблено в нас щодо створення комп'ютерних мереж, насичення комп'ютерною технікою, розвитку телекомунікацій. Закладено підвалини інформаційного законодавства і законодавства в галузі промислової та інтелектуальної власності, що є важливою передумовою для обміну науковою інформацією.

В усі часи створюється певний інформаційний простір як глобального, так і регіонального масштабів і виникає проблема розуміння власного інформаційного простору кожної держави.

Особливістю сучасного періоду є осмислення самого факту входження України в світовий інформаційний простір та його певні зони, такі, наприклад, як європейська або східноєвропейська.

До даної конференції приурочено нараду директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук - членів МААН. Вважаю, що це теж одне з підтверджень усвідомлення бібліотеками країн Центральної та Східної Європи, колишнього СРСР необхідності кооперативними зусиллями на новому технологічному рівні зробити спільні кроки, щоб подолати загальне відставання і стати частиною єдиного світового інформаційного простору.

Ми недооцінюємо того, що підвищення інформаційного рівня всієї народногосподарської системи України залежить не стільки від технічних засобів інформатизації, скільки від обсягу знань, перетворених в інформаційні ресурси в активних їх формах - моделі, алгоритми, проекти, програми.

Один зі шляхів генерації нових знань, нових ідей - вивчення та аналіз джерел інформації. В цьому специфіка наукової діяльності - вона формує нове знання на підставі споживання знань, створених раніше. Наука - найбільший виробник та одночасно найбільший споживач нового знання.

Усім нам відомий стан інформаційної бази бібліотек. Той факт, що в бібліотеках усіх типів, зокрема її наукових, протягом останніх чотирьох-п'яти років 80% нових надходжень становлять дари різних благодійних фондів та організацій, красномовно характеризує можливості формування інформаційної бази науки її суспільства в цілому.

Набагато скоротилися назви одержуваних за валютною передплатою зарубіжних журналів, що належать до так званого ядра найбільш інформативних видань; з 1996 р. валюта взагалі не виділяється і централізоване надходження зарубіжної літератури припинилося. Знач-

* Доповідь, прочитана на Міжнародній науковій конференції «Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек».

но зменшилося надходження російськомовних наукових журналів, зокрема й реферативних.

І бібліотекарів, і науковців тривожить стан випуску вітчизняної літератури. Незважаючи на різке збільшення кількості видавництв та видавничих організацій, зменшуються обсяги виробництва друкованої продукції, дедалі більше деформується якісна структура книговидавання, скорочується випуск книг пріоритетної соціальної значущості, в тому числі наукової, довідкової, науково-популярної, виробничої літератури, тобто і без того мізерний національний потік наукової продукції звужується, а це ж основа інформаційного обміну з партнерами.

За даними аналітиків, для інтеграції України в світовий інформаційний простір, а її економіки в світову економічну систему вкрай необхідне створення видань довідкового, енциклопедичного характеру, які б характеризували різні сфери економічного, політичного, соціального життя держави й давали матеріал для наукового аналізу. Причому, вони мають видаватися у формі, яка б забезпечувала порівняння матеріалів з аналогічними міжнародними довідниками інших країн. Такі видання майже відсутні. Несистематично виходять або взагалі припинили існування чимало неакадемічних наукових журналів, відомих у світовому співтоваристві. Видання монографій та наукових збірників усе частіше залежить від волі спонсорів. Не забезпечені сучасними підручниками й посібниками численні нові навчальні курси в загальноосвітніх установах - від школи аж до вузів.

Обсяги книговидавання дедалі зменшуються. Якщо в 1994 р. в Україні видавалося дві книги на одного читача, то в 1996 - 0,99 книги. Тим часом, на думку соціологів, для нормального розвитку суспільства на одного жителя необхідно мати 12-14 книжок на рік.

Погані справи з комплектуванням вітчизняною та зарубіжною патентною документацією, стандартами, звітами про науково-дослідні роботи та ОКР, неопублікованими перекладами й іншими документами.

У бібліотеках усіх типів скорочується кількість читачів, книговидача з фондів бібліотек та органів науково-технічної інформації, що свідчить про небезпечно для суспільства зниження попиту на знання. Такого лавинного знецінення знань Україна ще не знала. Навіть в умовах українських визвольних змагань 1917 - 1921 рр. уряд молоді держави створював наукові установи, національні бібліотеки, музеї, архіви, виділяв валюту для купівлі зарубіжної літератури. А проблем з придбанням вітчизняної літератури не було ніколи: ні у воєнні, ні в наступні роки. Сьогодні поставлено під загрозу саме існування багатьох бібліотек наукових установ, сільських, шкільних, дитячих. За статистичними даними, в 780 селах на 1.01.96 р. бібліотеки вже ліквідовані.

У надзвичайно важкі умови поставлено головну бібліотеку західного регіону, книгозбірню з багатими фондами та традиціями бібліографічної, книгознавчої роботи - Львівську наукову бібліотеку ім. В. Стефаника НАН України.

Не в кращому стані перебуває і система науково-технічної інформації. Автори наукової доповіді про функціонування Національної системи науково-технічної інформації, зробленої на основі аналізу резуль-

татів перепису органів НТІ, оцінюють нинішній стан системи як критичний та небезпечний для майбуття економіки України. Попит на інформаційні матеріали скоротився на 38%, що свідчить і про погіршення складу фондів і про втрату інтересу до впровадження досягнень науки, нових технологій.

Справді, при відсутності виробництва стимулів до реалізації наукових досягнень немає. Навіть у пресу, зокрема і в бібліотекознавчу, дедалі частіше просочується думка про те, що в даній економічній ситуації недоцільно вкладати кошти в науково-інформаційні ресурси, у високопродуктивні мережі. Треба, мовляв, почекати, поки ситуація зміниться. Але я особисто переконаний: для того, щоб бібліотеки могли залишатися центрами науки, культури, неперервної освіти не повинно бути зривів у виробництві та наданні інформації, позаяк вони спричиняють безнадійне, інколи навіть трагічне відставання.

Пригадаємо: на спільній конференції книговидавців, поліграфістів, працівників книжкової торгівлі та бібліотек, яка відбулася в квітні цього року, детально обговорювався стан та шляхи виходу з кризи всієї книжкової галузі. Були направлені пропозиції та рекомендації в органи законодавчої та виконавчої влади, які вже частково враховані. Мабуть, і нам варто було б від імені учасників Міжнародної конференції звернутися до Уряду з конкретними пропозиціями щодо виходу з кризи бібліотек та інформаційних центрів, фонди яких - одна з найважливіших складових інформаційної бази майбутнього інформаційного суспільства. Поготів, що в останньому Указі Президента України про інформацію відзначається необхідність включити в бюджет наступного року значні кошти на потреби інформатизації.

У зв'язку з цим не можу не висловити ось таку думку. Я вважаю, що в недооцінці ролі та місця бібліотеки в інформатизації суспільства, і, відповідно, у відсутності належної уваги до інформаційних ресурсів бібліотек значною мірою винні самі бібліотечні працівники. Така нагальна проблема потребує бібліотекознавчих досліджень; у пресі, і не тільки у вузькопрофесійній, мають бути серйозні, обґрунтовані публікації з цієї теми провідних спеціалістів галузі.

І все-таки надіятися нам потрібно в основному на себе, на кооперацію зусиль бібліотек, незалежно від відомчої приналежності. Тільки завдяки корпоративним методам роботи ми зможемо створити зведені електронні каталоги, налагодити корпоративну каталогізацію, розв'язати проблеми Національного бібліотечного фонду, забезпечення його збереженості, розробляти нову законодавчу й нормативну бази. Треба прискорювати видання каталогів на зразок «Books in print», про які давно говориться, створення національного депозитарію комп'ютерних файлів первинних документів на основі комп'ютерних версток книг, журналів, газет.

Настав час вирішити питання про створення національного депозитарію документів обмеженого поширення в Україні і одночасно - як забезпечити вичерпне надходження малотиражних видань, препринтів, матеріалів наукових конференцій, з'їздів, симпозиумів у депозитарій «сірої літератури», створений ДПНТБ Росії. У такому разі буде досягнуто повноти взаємообміну повнотекстовими базами цієї надзвичайно інфор-

мативної частини фондів, записаних на CD-ROM або в онлайн-режимі.

Мені приємно повідомити, що НБУВ уже видані такі важливі для взаємного використання літератури бюлетені, як бюлетень зарубіжної періодики, що надійшла в бібліотеки України в 1995-1996 рр., у тому числі децентралізованого надходження; бюлетень російськомовної періодики країн СНД, яку одержують бібліотеки наукових установ. Щодо необхідності цих видань йшлося на попередній Міжнародній конференції.

А ось з організацією обслуговування по МБА ситуація поки що не змінилася. Можливо, тут щось запропонує Рада директорів МААН.

Тепер кілька слів про автоматизацію в бібліотеках України. Зусилля в більшості систем та відомств докладалися величезні, а результати нижчі очікуваного.

Проблема створення автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи (АБІС), яка забезпечила б інтеграцію інформаційно-бібліотечних ресурсів держави для задоволення інформаційних потреб установ та окремих громадян, а також органічне входження України в світові бібліотечні мережі вирішується надто повільно. Процес автоматизації в бібліотеках відбувається відокремлено, застосовуються різні, в основному дешеві та несумісні програми й технічні засоби, не враховується необхідність створення спільних комунікативних мереж. По суті, сьогодні, головним чином, вирішуються питання локальної автоматизації окремих технологічних процесів, окремих бібліотек, окремих відомчих мереж.

Продуманої та виваженої єдиної державної політики в галузі автоматизації бібліотечної справи немає. Не визначено, повторюю, місця бібліотеки в системі інформатизації суспільства. Ситуація погіршується через «перекіс», притаманний процесу автоматизації в цілому: навіть коли є техніка для обробки й передачі інформації, гостро не вистачає інформаційних ресурсів. У шести бібліотеках країни відкриті Web-сервери, але на них виставлено вкрай обмежений об'єм інформації, абсолютно неадекватний можливостям цих бібліотек. Наповнення основного інформаційного ресурсу - зведеного електронного каталогу наукових бібліотек - відбувається надто повільно.

Розвиток взаємодії, координація процесу інформатизації бібліотек різних відомств, вироблення єдиної виваженої політики - ось що терміново необхідно вирішити Асоціації наукових бібліотек і НБУВ.

У зв'язку з комп'ютеризацією бібліотек, процесів управління, освіти, наукових досліджень невід'ємним завданням бібліотек є підвищення комп'ютерної культури бібліотекарів та користувачів.

У НБУВ функціонує постійно діючий двотижневий

семинар для співробітників та читачів. Однак, як показала недавня ситуація з грантом Intas, такої підготовки замало. Коли Україні в експериментальному режимі виділили грант на одержання копій статей наукових журналів з фізики і потрібно було в обмежені строки здати замовлення, ні працівники інститутських бібліотек, ні вчені не могли без допомоги співробітників відділу автоматизації через Internet вийти на оглави необхідних журналів та оформити заявки.

Сьогоднішні завдання і вузівських програм, зокрема й гуманітарних вузів та вузів культури, і системи неперервної освіти у великих наукових бібліотеках - не тільки дати студентам, читачам, бібліотекарям основи інформатики, а й навчити користувацьким функціям високого рівня, тобто практичному освоєнню різних прикладних програм, вмінню адаптувати їх до конкретних технологічних процесів, у цілому - вдосконаленню навичок комп'ютерної культури.

Функції бібліотекаря дедалі частіше зводяться до функцій інформаційного посередника, інформаційного консультанта і це не тільки у великих бібліотеках, а й у банківських, юридичних фірмах, державних структурах, навчальних центрах.

Водночас бібліотека як просвітня установа має пропагувати культуру читання, любов до книги, виховувати у громадськості переконання, що в світі різноманітних засобів масової інформації читання й письмо залишаться основоположним інструментом культури, здатності до освіти. На фоні феномена «вторинної неграмотності», що вразив індустріально розвинуті країни, коли виявляється, що мільйони дорослих ледь уміють писати й читати (в США - 40-50 млн., у Німеччині - 3-4 млн., у Франції - 20% працездатного населення), тобто забуття книги носить масовий характер, у такій ситуації заохочення до читання підноситься до рівня національної проблеми.

І останнє, на що я хотів би звернути вашу увагу.

Думаю, що вироблення вірної стратегії розвитку бібліотек за нинішньої непростой, нестандартної ситуації і в суспільному житті, і в книжному, і в бібліотечній справі потребує активізації бібліотеко- та книгознавчих досліджень, насамперед визначення нових функцій бібліотеки як соціального інституту в інформаційному суспільстві, що інтенсивно формується, поглибленого аналізу інформаційної поведінки різних категорій читачів. Кінцева мета цих досліджень - вироблення підходів до управління ресурсами, створення моделі фонду, здатного забезпечити потреби суспільства в цілому і кожної людини зокрема, стати необхідною частиною світових інформаційно-бібліотечних ресурсів.

Дякую за увагу і бажаю плідної роботи вашій конференції.

Олексій Онищенко

Каталоги - інформаційне ядро бібліотек (роль і значення в період комп'ютеризації)*

Перезфразувавши крилату фразу Костянтина Станіславського про те, що театр починається з вішалки, можна сказати, що бібліотека починається з каталогу.

Звідси йде шлях до фондів і сюди стікаються всі дані про те, що є в них. Роль і значення каталогів за сучасного інформаційного буму і масової комп'ютеризації не знижується, а зростає, бо з'явилися нові фактори, які посилюють необхідність уваги до них. Усі каталоги в різних формах і видах, які є, були й будуть певний період, мають функціонувати одночасно. І картковий каталог, і книжковий, і комп'ютерні файли та CD-ROM, й інші варіанти. Тому їх організація та використання, забезпечення підтримки діяльності довго стятиме на порядку денному.

Отже, необхідно забезпечити гармонійне довготривале функціонування всієї системи каталогів. Відтоді як бібліотеки зросли настільки, що книжковий фонд не можна було охопити оком одразу, каталог почав відігравати інформаційну орієнтуючу роль.

Каталог має бути взірцем організованості всієї бібліотеки, а також засобом відображення її змістового фонду. Тут є проблеми і каталогізаційного процесу, і підтримки функціонування окремих каталогів та систем у цілому. На жаль, наша конференція і за тезами, і за заявленими доповідями має перекинути бік розгляду лише каталогізаційних процесів, лише підготовки каталогів. Функціонування, використання, забезпечення ефективності каталогів у всіх їх функціях відбито поки що недостатньо, але, надіюсь, у процесі роботи ми детально обговоримо всі необхідні аспекти.

Актуальною є проблема повноти проєкції у каталогах бібліотечного фонду (генеральному, систематичному, предметному та спеціалізованих). Не можна оминати міру повноти взаємодії різних каталогів у їх системі. Постійно точаться суперечки, який головніший - чи систематичний, чи генеральний каталоги, чи в усіх основних каталогах мають відображатися документи, наявні в бібліотеці. Одні вважають, що каталог не може бути всеохопним, а потрібна система, інші хотіли б, щоб уся документація була відображена в одному каталозі. Я прихильник і першого, й другого. Мають бути спеціалізовані каталоги, розгалужені, але щоб в одному, скажімо, генеральному, було відбито всі фонди.

Дуже важливе питання - повнота відображення видів документів. Поки що найкраще відбиті друковані документи. Рукописні, найстаріші документи, і найновіші - комп'ютерні файли та документи на інших носіях інформації - у каталогах, зокрема в генеральному, як правило, відсутні. Тому ускладнюється пошук, а відтак знижується оперативність доведення інформації до читача.

Останнім часом ми націлилися на створення ЕК і думаємо, що нам вдасться реалізувати наші ідеї. Але доки відсутня повна комп'ютеризація, то в картковому каталозі мають бути зосереджені всі види документів, особливо новітні - на сучасних носіях інформації.

Дискусійною є проблема повноти відображення інформації про документ у картці чи бібліографічному записі в комп'ютерній формі (скороченій, розширеній, повній чи не зовсім повній). Якщо брати бібліографічний опис Бібліотеки Конгресу США і робити такий детальний опис, то це будуть величезні томи.

Найпростіший варіант, який у нас існував у картковому вигляді, - теж опис. Але коли ми намагаємося здійснювати пошук не просто за автором, а тематичний чи проблемний, то виявляється, що й там описи не завжди були повними. Наприклад, нещодавно треба було знайти найновіші видання НАН України, і ми зіткнулися з тим, що в каталогах (ні в картковому, ні в електронному) не відображено саме академічні видання. Отже, є проблема повноти і рівня повноти опису та відбиття в каталожних картках існуючих у бібліотеці документів.

Каталоги - це система, призначена забезпечити організаційну цілісність одночасного функціонування генерального, систематичного, предметного, галузевого, спеціалізованих каталогів. Але й тут є розбіжність, немає єдиної концепції, концентрованого інформаційного матеріалу про самі каталоги.

Каталог - багатофункціональне явище. Він має виконувати інформаційне, довідкове, пошукове, пізнавальне, культурно-просвітницьке і, нарешті, меморіальне призначення. Господарі каталожного «царства» повинні одночасно забезпечити всі ці його функції.

Звичайно, ефективність роботи каталогів, підвищення їхнього пізнавального рівня може забезпечити лише повнота відображення, оперативне, постійне внесення нових рубрик, понять науки, зокрема й бібліотечної. Це також глибина деталізації у відбитті, особливо в предметних каталогах.

У бібліотеках України користуються, в основному, системами ББК та УДК. ББК дуже деталізована у глибину, УДК - менше. Потрібно обговорити такі деталі, як відсилки - всередині одного каталогу чи між каталогами, адже це питання точності відображення в каталожних матеріалах, карточках чи в бібліографічних описах. Багато неточностей з псевдонімами й криптонімами. Часто виходить так, що плутають навіть авторів і одному присвоюють доробок іншого. Те ж саме відбувається з назвами організацій, які часто змінюються, з перекладами іноземних прізвищ чи передачею українських прізвищ російською мовою і навпаки. Або візьмемо поширені прізвища. Зараз у нас актуально подавати лише ім'я і прізвище, це ніби відповідає історичним традиціям, європейській концепції, а з точки зору пов-

* Доповідь, прочитана на Міжнародній науковій конференції «Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек».

ноти відображення і пошуку автора краще давати, якщо відомо, всі складові.

Є проблеми видання і перевидання документів давньою українською чи старослов'янською мовами. Вони або перекладалися й видавалися, або просто видавалися майже без змін, змінювалася тільки перша чи остання сторінка. І знову пошук. Той ми документ знаходимо, чи не той? Чи нововиданий точно відповідає тому документові, який ми шукаємо, чи ні?

Правила каталогізації з часом змінюються. Як врахувати ці зміни в утворенні й підтримці функціонування каталогів, щоб не наплутати й не погіршити інформаційний пошук? Це питання підтримки функціонування всієї системи каталогів зводиться, в основному, до точності відображення документів у каталогах і повноти, а все це разом - підвищення пізнавальної, інформативної ролі каталогів. Проблема інформаційно-пошукового апарату, інформаційно-пошукової мови заявлена в багатьох доповідях і повідомленнях. Активно її обговорення на конференції має сприяти такому забезпеченню функціонування каталогу, щоб швидко знайти документ у каталозі, а потім у сховищі.

Наступна проблема - ББК чи УДК. Що краще - багатство класифікаційних систем чи їх уніфікація? Звичайно, уніфікація полегшує пошук і т.ін. У найближчому майбутньому уніфікація значною не буде, і навпаки - матеріальні та фінансові можливості, досвід і традиції породжуватимуть «багатство» класифікаційних систем, отже і треба вчитися працювати з ними.

Щодо *електронного каталогу* спостерігаємо дві тенденції: спрощення опису і створення електронного каталогу та його збагачення.

Курс на спрощення навряд чи доцільний, оскільки надалі пошук розширюватиметься, вимагатиме прискорення. Коли доведеться здійснювати тематичний

пошук чи пошук у глибину, то спрощення електронного каталогу, мабуть, не виправдає себе і навіть шкодитиме.

Актуальні також питання мовного забезпечення і транслітерації іншомовних текстів, іншомовних понять і прізвищ тощо. Їх можна подавати лише в оригіналі, але в нас дуже мало поліглотів. Східні мови в оригіналі будуть доступні лише одиницям.

Можна робити транслітерацію, але при незнанні мов це мало допоможе. Краще було б, все-таки, давати переклад назви і вихідних даних українською мовою, а для цього потрібні спеціалісти-мовники.

Якщо ми хочемо, щоб наші каталоги були в Internet, інформація пізнавалася і використовувалася за кордоном, а це імідж у майбутньому, а, можливо, й гроші - то це знову ж таки питання мовного забезпечення. У світі, на жаль, дуже мало хто, крім української діаспори, знає нашу мову, і, напевне, не скоро буде так, що нею широко послуговуватимуться, отже, інформацію про фонди наших бібліотек довести до світової громадськості буде нелегко. Аби були можливості - організаційні, кадрові й фінансові - то ми створили б каталоги трьохмовні - українська, російська і, скажімо, англійська. Тоді наша інформаційна база була б доступна всьому світові. Це - імідж бібліотеки, імідж бібліотечної науки, а ще й економічні можливості. Але і кадрові, і фінансові, і технічні проблеми тут великі. Ми маємо прагнути, щоб сказати про себе більше, повніше й зрозуміліше для іноземної аудиторії.

На часі й обговорення питань корпоративного електронного каталогу, зведеного стандарту бібліографічних описів, конвертації каталогів, створених на різних системах. При цьому не забуватимемо, що каталоги - це одночасно й пам'ятки історії культури в цілому, і нашої бібліотечної справи зокрема.

Виступ О.Онищенка на заключному засіданні

Спілкування колег, професіоналів завжди і корисне, і радісне. Воно утверджує значущість та необхідність конкретної справи, якоюсь мірою підносить особистий статус працюючого в даній галузі. Впевнений, що й наша конференція допомогла нам закріпитися в думці щодо важливості та непересічності бібліотечної справи і, зокрема, каталогізаційної.

Завданням цього форуму був глибокий аналіз комплексу теоретичних, організаційних, практичних питань каталожного господарства і вироблення його сучасних концептуальних засад. Як нам удалося це реалізувати - судити вам. Особисто я вважаю, що не всі позиції охоплено, але в цілому конференція додала стимулу, підсилила практичний інтерес до каталожної стратегії.

Ідея конференції: каталоги - інформаційне ядро бібліотек. Їхня роль в інформатизації суспільства зростатиме, і тому завдання в цій царині будуть ускладнюватися та урізноманітнююватися, набувати нових форм.

Традиційне уявлення про роль і значення каталогів у бібліотечній, інформаційній справі уже не повністю відповідає потребам сьогодення, тим більше - грядучим

процесам. Отже, настав час переглянути усталене бачення каталогів, визначити аспекти розширення їх завдань, можливостей і функцій. Бібліотеки будуть змушені дедалі більше концентрувати увагу на інформаційній діяльності, інформаційному забезпеченні нових структур - і державних, і недержавних.

Звісно, що і в період комп'ютеризації та створення комп'ютерних каталогів карткові каталоги не застаріють, не щезнуть. Необхідність їх безперечна. Тривалий час доведеться поєднувати і нові, і традиційні процеси. Крім того, ми не знаємо, як вестимуть себе електронні каталоги під час тривалої експлуатації. Ми вже вивчили паперові карткові каталоги, знаємо, що вони існуватимуть 100, 300 чи й більше років, залежно від паперу. А яка тривалість зберігання інформації на нових носіях - невідомо, як і те, яка небезпека чекає електронні каталоги у випадку аварій, миттєвого зникнення електроенергії. Тому потрібний дубляж, запас тощо. Не скоро також буде переведено всю інформацію з карткового каталогу в електронний. Ретроспективна каталогізація, комп'ютеризація «вниз» дійде не скоро, тому

треба думати, як з максимальною віддачею експлуатувати і ті, й інші каталоги. Нині треба планувати і здійснювати заходи, спрямовані на вдосконалення функцій існуючих карткових каталогів.

На мою думку, ми ще недостатньо заглибились у проблематику структури каталогу, і на конференції, і в публікаціях не конкретизували питання інформаційно-пошукових мов каталогів, мало уваги приділяємо фундаментальній підготовці професіоналів-каталожників. Вузівські курси дають початковий матеріал, установки для орієнтації, а далі фахівець має самовдосконалюватись і заглиблюватись в проблему. А цього якраз і немає. Самокритичний я і щодо власного досвіду. Можливо, в масштабах НБУВ потрібно організувати курси підвищення кваліфікації. Причому цей процес має іти не в загальному плані, не збиватися на загальнокультурологічну, політичну проблематику. Складне каталожне господарство треба опановувати професій-

но. І якщо розкрити всі можливості, котрі можна реалізувати через каталог, то й інформаційний процес піде значно інтенсивніше, а імідж бібліотеки, престиж бібліотечного працівника суттєво зросте.

На конференції лише в одній доповіді йшлося про збереження паперових носіїв каталогів. Ця проблема не втратила актуальності. Треба думати про кращі сорти паперу. Ми б дуже виграли, якби перейшли на безкислотний папір.

Інформаційне суспільство, котре для нас є поки що тільки маревом, інформаційні процеси, які ведуть до його реалізації, повсякчас привертатимуть громадськість до центрів інформатизації, а бібліотеки були й завжди будуть першими й головними осередками інформації.

Наше сьогоднішнє завдання - зберігаючи традиційні функції, перетворити бібліотеки в інформаційні центри суспільства. І якщо виконаємо цю програму, то піднесемо свій авторитет на ще вищий щабель.

ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ. ХРОНІКА ПОДІЙ

Наталя Захарова Українська книга в Литві

Виставка «Україна - на шляху незалежності» експонувалася з 20 серпня по 8 вересня 1997 р. в Національній бібліотеці Литви імені Мартінаса Мажвідаса. Відкриття експозиції, яке відбулося в канун Дня незалежності України, стало значною подією в політичному й культурному житті Литви та її столиці. В церемонії відкриття взяли участь Голова Сейму Литовської Республіки проф. В.Лансбергис, заступник Голови Сейму, голова товариства «Литва-Україна» Р.Озолас, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Литовській Республіці Р.Білодід, директор Національної бібліотеки Литви ім. Мартінаса Мажвідаса В.Булава, перший заступник генерального директора НБУВ А.Бровкін.

Близько 300 архівних документів з фондів НБУВ висвітлювали історію України від часів Київської Русі до сучасності, боротьбу українського народу за незалежність.

Експозицію виставки було побудовано як короткий хронологічний путівник.

У розділі про литовсько-польський період в історії нашої держави представлені, зокрема, монографія, підготовлена колективом учених-істориків НАН України «Історія України в особах. Литовсько-польська доба» (К., 1997), «Перший Литовський статут 1529 року» (Вільнюс, 1982), «Грамоти Великих князів Литовських з 1390 до 1569» (К., 1868), праця А.Грушевського «Міста князівства Литовського» (К., 1918).

Експонати щодо Гетьманської держави відтворювали історію України до кінця XVIII ст. Серед представлених матеріалів - праці про боротьбу за українську державність у період козацької республіки, про міжнародну дипломатію і політику України даного періоду.

Виділено розділ про інші складні часи в житті України, зокрема 1917-1922 рр. У ньому відбито посилення боротьби за державність, зростання національної самосвідомості, підвищення інтересу до рідної мови, літератури, культури.

Найбільший розділ виставки - Україна на шляху відродження. Монографії, збірники наукових конференцій, книги видатних політиків знайомили з державною ідеологією нашої країни. Тут бачимо праці експрезидента Л.Кравчука, нинішнього Президента України Л.Кучми, документи, які висвітлюють діяльність служби Президента, парламенту, Кабінету Міністрів.

На виставці демонструвалися матеріали про історію Конституції України, про процес її прийняття, збірники законів України, документи про концепцію розвитку законодавства в державі.

Роль України в міжнародній співдружності відтворювали, зокрема, видання про участь її в миротворчій діяльності ООН, а також фотодокументи про новий етап українсько-литовських відносин у період незалежності обох держав.

Спеціальну частину виставки було присвячено засобам масової інформації. Відвідувачі мали можливість ознайомитися з періодичними виданнями різної тематики (політичної, економічної, культурної, медичної, наукової та ін.).

Експонати виставки «Україна - на шляху незалежності» викликали великий інтерес у політиків, журналістів, учених Литви, читачів найбільшої литовської бібліотеки.

Володимир Ляхоцький

До питання про створення наукової бібліографії Івана Огієнка

Українським державним науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства, співробітники якого ведуть величезну роботу по виявленню, поверненню, оприлюдненню та залученню до наукового обігу значного масиву архівних документів, що відклалися в результаті життя і діяльності видатного українського вченого Івана Огієнка, видано покажчик цих документів¹. Привертаємо увагу читачів також до праці, яка побачила світ у першому випуску матеріалів наукових круглих столів за 1991-1996 рр. - «Огієнківські читання». Це впорядкована викладачем Львівської духовної семінарії, лауреатом премії ім. Івана Огієнка З.Тімеником «Бібліографія творів митрополита Іларіона (Огієнка) 1907-1970», що містить 1014 позицій².

Покажчик є певним внеском у систему просопографічних, зокрема огієнкознавчих досліджень. По-перше, упорядником зроблено спробу здійснити облік значного масиву виявлених публікацій автора. По-друге, посібник полегшує орієнтування в опублікованій спадщині вченого, одночасно пропагуючи внесок митрополита в національну та світову культуру. По-третє, це своєрідний звіт укладача про багаторічну працю над огієнкіаною.

З.Тіменик упорядкував бібліографію за хронологічним принципом, де в межах одного року дотримано абеткової послідовності.

У покажчику в основному збережено загальні вимоги та правила укладання бібліографічного опису документів згідно з чинним ГОСТ 7. 1-84., але є, на наш погляд, упущення, які слід було б врахувати при підготовці наступного видання.

1. На жаль, укладач майже не використав такий елемент, як місце друку праць, хоча в більшості оригіналів видань указано, де вони були надруковані (в ті часи, як правило, видавництво та друкарня не розділялися).

2. Деякі праці І.Огієнка, зокрема різні мовознавчі таблиці, багато разів перевидавалися. Так, наприклад, зазначену на с. 124 працю «Українська граматика» (1918) було перевидано в 1921 р., а цього з довідника З.Тіменика не видно. Зауважимо, що дане перевидання не є недоступним: воно зберігається, зокрема, у фондах Національної парламентської бібліотеки України.

Досить невдало застосовано також передбачений для таблиць об'єднаний бібліографічний запис (с.122). До того ж, не вказано на наявність факсимільних видань, які здійснюються тепер, і що є дуже цінним показником при дослідженні поширення ідей вченого. Наприклад, АТ «Обереги» в 1994 р. випустило факсимільне перевидання «Науки про різномовні обов'язки», виданої 1936 р. у Жовкві друкарнею отців василіян.

3. Наведемо ще кілька прикладів неповноцінності бібліографічних описів з рецензованого покажчика.

3.1. У БО чітко розрізняються знаки коса риска / та

круглі дужки (), адже вони несуть різне функціональне навантаження. Тому не припустимо замість круглої дужки ставити косу риску.

3.2. Подана на с. 124 книга «Українська культура» описана таким чином:

Українська культура: Коротка історія культурного життя українського народу. - К., 1918.-272 с., іл.

У даному непоодинокому прикладі проглядається як неповнота БО, так і недотримання правил зі скороченнями та розділовими знаками. Правильно було б:

Українська культура: Коротка історія культурного життя укр. народу: 3 мал. і портр. укр. культ. діячів. - К.: Вид-во книгарні Є. Череповського, 1918 (Друк. «І.Чоколов»). - 272 с.: іл. - Бібліогр. у підрядк. приміт.-Покажч. власних прізвищ: с. 265-272.

4. Покажчик справляє враження матеріалу, не вчитаного при підготовці до друку. Навіть не звертаючись до оригіналів, тобто до документів, які мають бути джерелом БО, а вишукуючи помилки лише в тексті, можна нарахувати до тисячі помилок та описок у бібліографічних описах.

Є й інші типові помилки. Дані про перевидання подаються в самостійній області, а тому виділяються знаком «. - » (на с. 190 див. перший рядок, де проставлено знак «:»). У наведеному прикладі область видання розміщено всередині іншої області, а саме - між основним заголовком та відомостями, що відносяться до заголовка, а це є грубою помилкою. Не на місці відомості про перевидання і в четвертому зверху на с.122 описі, до того ж сам запис зроблено не так: «Изд. 2-е», а не «2-е изд.» В цілому має бути так: «. - 2-е изд. - К., 1912».

5. Найхарактернішими помилками опису є довільні скорочення слів, тоді як у бібліографічних описах скорочувати можна лише згідно з існуючими стандартами (РСТ УРСР 1743 - 82. Скорочення українських слів та словосполучень у бібліографічному описі). Довільні скорочення роблять текст незрозумілим, а нескорочення - занадто розширеним. Замість повних назв часописів подається така самодіяльна аббревіатура: РМ, НК, СІ, ВК, ХЗ. Не кожен дослідник відразу збагне, що

йдеться про місячники «Рідна мова», «Наша культура», «Слово істини», «Віра й культура», які видавав та редагував І.Огієнко. Чи, скажімо, в примітках до записів упорядник часто використовує скорочення: в.к., д.ж. тощо.

Є нестандартні скорочення і в тексті (наприклад: *илл.* - треба: *іл.*).

На с.192 в поряд розміщених описах подається «Церковна хроніка», а потім «Церк. хроніка» (потрібно: «Церков. хроніка»).

6. Свої праці Іван Огієнко підписував при опублікуванні по-різному, використовуючи понад 40 криптонімів та псевдонімів: Літописець, Архиепископ, Архимандрит, Батько, Віндзорець, Гість, Гемілтонець, Делегат зі сходу, І.О., Іконограф, Історик, Доктор, Киянин (Киянка), Кореспондент, М.І., Михайлівець, Наддніпрянець О., О-ко, Обсерватор, Око, Присутній, Присутній козак, Пошкодований, Православний, Професор, Протоєрей, Свідок, Священик, Священик з України, Слав'янин очевидець, Студент богослов, Соборянин, Учасник, Холмшак, Читач, Член громади та ін. Залежно від профілю видання, матеріалу та часу видання, найчастіше *Іван Рувька* чи *І.І Огієнко*, *Проф. Іван Огієнко* чи *Іларіон*, *Архиепископ Іларіон* чи *Митрополит Іларіон*, або ж *Владика Іларіон*. У примітках до покажчика варто вказувати на це, що подекуди й зроблено укладачем.

7. Як правило, при укладанні персональних бібліографій, а саме в примітках до описів, вказується на наявність списків робіт даної особи в опублікованих працях. Такий момент виконує кілька функцій. Передусім упорядник ніби підкреслює пошану до попередніх укладачів, списки яких він використовував, крім того, це важливо для дослідників, котрі дотримуються правила звертатися до першоджерел. А ще - це матеріал для бібліографо- та книгознавчих досліджень, - наук, методом (опис) яких напрацьовується покажчик. Наприклад, при описі «Наглядних таблиць для вивчення побічних речень» та «Наглядних таблиць милозвучності української мови» (с. 126-127) варто було б вказати на наявність у цих виданнях списків праць І.Огієнка обсягом відповідно 13 та 14 назв. До речі, останні таблиці були видані в Жовкві, а в описі вказано Львів.

8. Або такий приклад. Що означає вказівка на с.129, записана останнім рядком за 1927 р.: *Рец.: Бялковський Л./Рецензія/*. Адже є правила об'єднаного бібліографічного запису, коли в першій частині подається опис основного об'єкта, а в другій після слів «Рец.:» з абзацу чи в підбір (після знаку «крапка-тире») повний опис рецензії.

9. Огієнківська літературна спадщина така велика, що видавати її перелік без допоміжних покажчиків - це спонукати дослідника до значних затрат часу на пошук необхідних даних. Наприклад, якщо публікація певного твору здійснювалася протягом кількох років, а в розшуку є не повні відомості, а лише про останній рік видання, то таку працю буде нелегко виявити, бо вона розміщена лише за першим роком видання, що само по собі є нормальним прийомом, адже використано метод зведеного бібліографічного запису. Але доведеться переглянути чи не всю бібліографію. Значно полегшив би пошук алфавітний покажчик. Є потреба і в жанровому покажчику, наприклад, виділити поезію автора тощо.

Якщо спробувати шукати вірші за назвами, врахову-

ючи, що в межах одного року публікації розміщено нібито за алфавітом, то вони не будуть виявлені, оскільки знаходяться після «зірочок» у кінці року. (До речі, самі «зірочки» в деяких необхідних місцях відсутні). Визначивши, що після «зірочок» йдуть вірші, раптом знаходимо там твори іншого жанру, які в інших випадках укладач розміщував в алфавіті до «зірочок».

10. Більшість критичних зауважень не мали б місця, якби до бібліографічного покажчика було зроблено перед- чи післямову, в якій пояснювалася б структура та наповнення посібника, застосовані в ньому умовності, і в цілому зазначено, що це ще не завершена за якістю та обсягом праця. Це лише перший етап, бо творчий доробок такої особистості, як Іван Огієнко, заслуговує відображення в бібліографічному покажчику зі складною структурою.

Напевне, посібник Тіменика став би визначною віхою огієнкознавства, якби не готувався поспіхом та на певному відповідному стані підготовчих робіт (чому автор цих рядків був свідком) від них не були усунуті висококваліфіковані, досвідчені співробітниці наукової бібліотеки Львівського державного університету ім. І.Франка - заввідділом бібліографії Галина Домбровська та головний бібліограф Марія Гордій. На жаль, їхні імена залишилися поза межами аналізованого видання.

Спинимось ще на проблемах добору змісту матеріалу покажчика.

По-перше, незрозуміло, чому бібліографія починається з 1907 р., коли сам І.Огієнко в автобіографічній хронологічній канві «Мое життя» наголошував: «Свідома українська праця моя розпочалася якраз із року нового буйного відродження України, - з 1905-го року...». І далі продовжував: «Огієнко розпочинає писати по-українському. В київській пресі містять дописи, замітки, рецензії й т. ін. Співробітник київської «Громадської думки», згодом «Ради»³. Без сумніву, не можна ігнорувати ці важливі для формування Івана Огієнка як патріота-публіциста, творчої особистості роки його життя. До того ж автор спогадів відзначав, що його перша друкована стаття «М-ко Брусилів. Як живуть крестьяне» (див. «Сельській вестникъ» 1897 р., липень, С.-Петербург), написана за порадою вчителя І. Сливки ще 1896-го року»⁴.

Тобто, упорядник свідомо випустив хоч і невеликий за обсягом, та все ж цікавий для досліджень життєвого шляху вченого пласт творчого доробку, який потребує багато зусиль для його виявлення і уточнення. Взяти хоча б названу І.Огієнком його першу публікацію. При її пошуку ми констатували відсутність необхідної газети «Сельській вестникъ» у державних архівах і бібліотеках Києва та Житомира. Виявлена в Російській національній бібліотеці м. Санкт-Петербурга* газета засвідчила, що 15-літній Іван Огієнко вперше публічно виступив у пресі на шпальтах щотижневої газети «Сельській вестникъ» не в липні, а в 22 числі від 1 червня 1897 р. в рубриці «Сообщения из волостей» під назвою «Из мест. Брусилова, Радомысльского у., Киевской губ. (от кр-на Ивана Огиенка)»⁵.

З метою знайомства з діяльністю І.Огієнка лише в газетах «Громадська думка» та «Рада», про які він згадує в автобіографії, вперше оприлюднюємо виявлений нами

* У минулому Державна публічна бібліотека ім. М.Є. Салтикова-Щедрина.

неповний перелік статей, повідомлень, оповідань, поезії, рецензій та кореспонденцій, опублікованих ним за підписами: О-о, О-ко, І., Ог., О. та Г., І. Огієнко, Іван Огієнко, І. Огієнко-Рулька, Іван Рулька. (Для скорочення вказуємо лише рік публікації та число випуску газети).

1906 р. - «Громадська думка»: «Местечко Брусилів» (ч. 25, 32, 47), «Могутній орел» (ч. 89), «Доволі» (ч. 99), «Приїзд депутата А. Ф. Грабовецького» (ч. 134), «Забастовочний рух» (ч. 149), «Літопис забастовочного руху» (ч. 154, 163, 167, 178), «У посла А.Ф.Грабовецького» (ч. 157), «Думи немає...» (ч. 170), «Газета на селі» (ч. 176, 177), «Розмова з депутатом А.Грабовецьким» (ч. 189).

1906 р. тут і далі - «Рада»: «Молоде й старше покоління» (ч.37,47), «Народ готується» (ч. 44), «Скрута» (ч. 88);

1907 - «Жертва темряви» (ч.18), «Про сільських учителів» (ч. 45), «Наслідки темряви» (ч. 79), «Камінь замість хліба» (малюнок з натури) (ч.106), «Лихоліття» (ч. 215), «Лист з Радомиського повіту» (ч. 227), «Третя Дума і наше селянство» (ч. 269);

1908 - «На щедрий вечір» (ч. 4), «З життя Київського українського товариства» (ч. 6), «П.І. Житецький (45-літній ювілей діяльності)» (ч. 30), «Українське наукове товариство» (ч. 41), «Засідання філологічної секції Київського українського наукового товариства» (ч. 104), «Це люде?» (ч. 164), «Народ бідує» (ч. 170), «Листи з Радомиського повіту. Ч. 2. Крадіжки» (ч. 187), «Рецензія на казки скандинавського письменника З.Топеліуса» (переклад Б.Грінченка) (ч. 187), «Педагогічна вистава в лук'янівським народнім домі» (ч. 189), рецензія на психологічний нарис Златовратського «Гетьман» (ч. 194), «За хлібом» (ч. 208), рецензія на кн. М. Загірної «Зарідний край. Оповідання про Орлеанську дівчину Жанну д'Арк» (ч. 213);

1909 - «Енциклопедія славянської філології» (ч. 41), «Шевченко на селі. (Чи знають Шевченка та його твори наші селяне?)» (ч. 46), «Як колись читали Шевченка» (ч. 47), «Пінкертон на селі» (ч. 58), «Нариси з духовного життя наших селян. Що читають на селі» (ч. 79), «Нариси з духовного життя наших селян. Українська самосвідомість наших селян» (ч. 125), «Засідання філологічної секції Українського наукового товариства у Кневі» (ч. 187);

1910 - «Українська філологічна наука за минулий 1909 р.» (ч. 9);

1911 - «Серед подільських націоналістів» (ч. 186), «Єднання з виборцями» (ч. 196);

1912 - «Чи не новий похід?» (ч. 294);

1913 - «Науковий метод «україножерства»» (ч. 29), «Враження з Херсонських учительських курсів» (ч. 171), «Успіхи російської мови» (ч. 182) та ін.

Жодна названа публікація не ввійшла до покажчика З.Тіменика, як і в ті, що склалися поперед ним. Так, під датою 1909 р. у бібліографії немає жодного запису.

Певно, З.Тіменику довелося використати попередній досвід створення списків праць Огієнка. Що то були за списки, чим відрізняється цей новий, які канонічні засоби бібліографування тут вжито - про це варто було б сказати в передмові. У ній мала б знайти відображення і малодосліджена історія створення бібліографії публіцистичних, наукових, богословських, художніх та інших праць ученого.

Її початком можна вважати список наукових доповідей учасників «Семинару російської філології» при Київському університеті св.Володимира, видрукований 1912 р. Саме в ньому вперше відбито тематику виступів І.Огієнка на засіданнях семінару. Тексти цих викладів склали підґрунтя опублікованих праць, часто зі збереженням назв оголошених повідомлень⁶. У друкованому виданні «Семинарий русской филологии при императ. университете Св.Владимира под руководством проф. В.Н.Перетца: Первое пятилетие» нами виявлено і перший бібліографічний список 15 праць І.Огієнка⁷. Відтоді молодий учений на останніх сторінках чи обкладинках майже всіх своїх окремих видань публікує списки власних друкованих праць або анонсує нові видання своїх розвідок*.

Наступний, загальноповідомий перелік публікацій І.Огієнка виходить з нагоди відкриття у Кам'янці-Подільському державного українського університету - в спеціальному випуску газети «Свято Поділля» від 22 жовтня 1918 р. Ця бібліографічна публікація мала на меті ознайомити широку громадськість краю з науковим доробком першого ректора університету, його фундатора І.Огієнка. Українські визвольні змагання стимулювали сили й енергію вченого, відкрили в ньому талант видатного організатора-державотворця. Він - ректор університету, міністр освіти, головноуповноважений міністр уряду УНР часів Директорії, міністр культур (віровизнань), засновник, керівник і редактор видавництва «Українська автокефальна церква» (Тарнів, 1921-1922). На сторінках цього видання І.Огієнко постійно друкує бібліографічні списки власних публікацій. Зокрема, в першому випуску за 1921 р. на обкладинці брошури «Прохання до Патріарха царгородського благословити автокефальну українську церкву» із десяти готових до друку анонсованих видань - вісім належать перу професора. Поступово кількість указаних робіт зростає. Уже в 44 випуску «Новий Завіт. В перекладі на українську мову Валентина Негалевського 1581 р.» (Тарнів, 1922) їх майже 40.

Одну з перших спроб створення узагальненої бібліографії І.Огієнка здійснено відомим українським бібліографом і видавцем Іваном Калиновичем. Нещодавно д. філол. н. М.Тимошик у фондах відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаника виявив чорновий примірник цієї бібліографії, який вміщує 67 карток і охоплює Огієнкові видання за 1907-1924 р.⁸ Унікальність цього бібліографічного документа полягає у репрезентації невідомих до останнього часу праць ученого - «Орфографічний словник», «Історична хрестоматія української мови», «Український правопис, його історія і закони» та ін., відомостей про накладні видань творів І.Огієнка періоду 1917-1921 рр., списку рецензій на його праці⁹.

Донині вважалося, що першу бібліографію за двадцять років наукової, громадської та політичної діяльності І.Огієнка склав у 1925 р. історик, професор В.Зайкін.

* З ними ми знайомимося, зокрема, уже в катеринославському виданні «Брусилевское церковное братство и его культурно-просветительная деятельность» (1914), київських - «Легендарно-апокрифический элемент «В Небе Новом» Иоаннкия Галитовского, южно-русского проповедника XVII-го века» (1915), «Иноземные элементы в русском языке. История происхождения заимствованных слов в русском языке» (1915) та ін.

Це пояснювалося тим, що вона була опублікована в числах 21/22 від 15 та 25 листопада та ч.23 (від 10 грудня) журналу української православної церкви в Польщі (Варшавсько-Холмської, Волинської і Поліської епархій) - «Духовна бесіда» (Варшава) як додаток до ґрунтовної вступної статті (ч.21, с.1-7) «Професор Іван Огієнко як церковний та громадський діяч і як учений. З приводу 20-літнього ювілею української наукової праці 1905-1925 рр.». На жаль, ніхто не взяв на себе клопоту ознайомитися з цією публікацією. Це дало б змогу виявити повну й вірну назву бібліографії - «Проф. Іван Огієнко за двадцять літ праці: 1905-1925. (Список творів І.Огієнка.)», упорядників та її структуру. У кожному числі зафіксовано жіночу статтю укладача, приховану за криптонімами - впорядкувала З.В. (ч.21, с.9), О.З. (ч.22, с.8, ч.23, с.9). Можливо, професор залучив до складання когось зі своїх студенток чи з бібліотечних працівниць. Не виключено, що й сам склав бібліографію, підписавши матеріал криптонімами. Вона має 6 розділів: 1. Українська мова. Наукові праці, словники, підручники (52 позиції); 2. Російська мова. Наукові праці, словники, підручники і т. ін. (14 позицій); 3. Історія української літератури (25 позицій); 4. Історія української культури. А. Загальна історія української культури. Б. Історія української церкви (12 позицій). В. Історія українського друкарства (24 позиції). Г. Місцева історія Київщини (9 позицій). 5. Побутові нариси, оповідання, публіцистика й т.ін. (9 позицій). 6. Переклади богослужбових книжок і молитов на українську мову (12 позицій). Усього - 167 описів. Кожен з розділів та підрозділів супроводжується коротким вступним коментарем чи поясненням. У вступі, зокрема до п'ятого розділу «Побутові нариси, оповідання, публіцистика й т.ін.», упорядник пояснює: «Значна більшість творів проф. І.Огієнка в цьому роді надрукована ним під псевдонімом. Багато таких нарисів і статей проф. Огієнка вміщено по різних часописах (щоденних, щотижневих і т.ін.)... На жаль, поки що неможливо скласти й опублікувати списку хоч би важніших творів проф. Огієнка... 1. Дописи, хроніка, публіцистика, науково-популярні нариси, рецензії, вірші та ін. в українській пресі, з кінця 1905 р. починаючи, найчастіше підписані псевдонімами (*Іван Рувька* та ін.)¹⁰. У четвертому розділі представлені публікації автора з питань історії української церкви¹¹. Поряд з цим читач отримує інформацію і про наступні видання, над якими працював ювіляр. А в підрозділі «Історія українського друкарства. Т.1. Історично-бібліографічний огляд українського друкарства XV-XVII вв.» зазначається, що «весь огляд історії українського друкарства професора І.Огієнка має складатися з 7-9 томів: наступні томи будуть присвячені описові стародруків на інших українських землях; далі йтимуть матеріали до історії українського друкарства (які становитимуть не менше двох томів) і, нарешті, альбом українських стародруків»¹².

Видрукувана в «Духовній бесіді» бібліографія публікацій І.Огієнка започаткувала новий етап у формуванні бібліографії вченого на наукових засадах.

Журнал «Духовна бесіда», до складу редколегії і активних співробітників якої належав І.Огієнко, друкуючи його праці, цілими списками анонсував їх не лише на обкладинках, а й в окремих випусках «Бібліотеки «Духовної бесіди».

Про те, що укладання бібліографії І.Огієнка в 20-х роках не вичерпується посібником Заїкіна, свідчить цікавий документ, виявлений автором цих рядків у особовому фонді учасника «Семинарію російської філології», згодом професора Київського університету ім.Т.Шевченка О.Назаревського, який зберігається в Інституті рукопису НБУВ¹³. Прагнучи відзначити 20-ліття заснування «Семинарію...» та добрим дарунком ознаменувати 60-літній ювілей свого вчителя академіка В.Перетца, його вихованці в 1927 р. уклали, а в 1929 в Ленінграді видали збірник «Семинарий русской филологии академика В.Н.Перетца. Участники Семинария - своему руководителю», де на с.45-47 вміщено список із 68 найменувань праць І.Огієнка¹⁴.

Укладачі бібліографії, як і їхні попередники, структурували праці І.Огієнка за тематичною ознакою в п'яти розділах: 1. Українська мова (13 позицій); 2. Російська мова (3 позиції); 3. Історія української літератури (20 позицій); 4. Історія українського (книгодрукування) друкарства (13 позицій); 5. Останні праці (19 позицій)¹⁵. Хронологічно - праці за 1907-1928 рр.

Тридцять років також залишили помітний слід у формуванні огієнківської бібліографії. У 1932 р. у Варшаві двома зшитками (польською мовою) виходить бібліографія праць викладачів теологічного факультету Варшавського університету, в якій належне місце посіла й наукова творчість професора церковнослов'янської мови та кириличної палеографії І.Огієнка. Укладено праці за хронологічним принципом від 1905 по 1932 р. Друкувалася й окрема відбитка¹⁶.

Можливо, що, працюючи впродовж 1926-1932 рр. у Варшавському університеті, Огієнко сам упорядкував цей список. На користь цього припущення свідчить нещодавно виявлений нами у фонді Наукового товариства ім.Шевченка Центрального державного історичного архіву (м.Львів) інший власноручно складений професором польською мовою текст такого списку¹⁷. Охоплюючи 1905-1932 р., він увібрав у себе 242 найменування його творів.

Новим поштовхом до створення чергового варіанта довідника стало святкування широкою науковою громадськістю української еміграції та діаспори в грудні 1935 р. 30-річчя творчої діяльності І.Огієнка*. І.Коровицький підготував особистий подарунок - «Список друкованих праць професора доктора Івана Огієнка»¹⁸.

Цей список, незважаючи на неповноту та низку неточностей, до сьогодні є найбільш кваліфікованим, різнобічним і докладним. Принцип побудови - хронологічний. Перший розділ зафіксував 385 назв праць ученого, на частину з яких подано відомості про рецензії. У другому - «Курси, що їх викладав професор Іван Огієнко по вищих школах» - вміщено 10 найви-

* З цією метою у вересні того ж року у Варшаві провідними українськими професорами, науковцями і громадськими діячами було створено спеціальний організаційно-ювілейний комітет, який очолили генерал-хорунжий А. Вовк (голова) та професор Варшавського університету І.Коровицький. Його квартира у Варшаві по вул.Беднарській, 17 стала справжнім штабом, центральним об'єднуючим осередком. Сотні запрошень, відповідей на них з усіх куточків світу, зв'язок з редакціями, друкарнями, українськими товариствами, закладами, організаціями, нескінченний потік усяких дрібниць, редакторська і, врешті, наукова діяльність лягли на плечі вірного друга І.Огієнка.

значніших із них. У третьому - «Праці професора Івана Огієнка, написані для потреб слухачів його викладів» - 7 позицій. У четвертому - «Публічні виклади й наукові доповіді професора Івана Огієнка» - 44. У п'ятому розділі - 6 праць, залишених при вимушеній еміграції з України (1920) І.Огієнком у Кам'янці-Подільському. В останньому, шостому, подано перелік десяти наукових товариств, комісій, інституцій, у яких у різні роки (до 1937) дійсним членом був український вчений. У цілому, за нашими підрахунками, І.Коровицький вніс до покажчика 452 друкованих, рукописних, усних викладів, підготовлених дослідником з 1897 по 1937 рр.

Незмінно й сам учений на обкладинках і в змісті видань, які він друкував, очолював чи редагував як книгознавець та бібліограф (з 1923 р. Огієнко - дійсний член філологічної секції, а згодом бібліографічної комісії НТШ)¹⁹ фіксував усі свої нововидруковані твори. Насамперед, у серійних випусках «Студій до української граматики», «Бібліотеки українознавства», інших бібліотечках-додатках щомісячників «Рідна мова» (1933-1939), «Наша культура» (1935-1937) у Варшаві, «Слово істини» (1947-1951), «Наша культура» (1951-1953), «Віра й культура» (1953-1967) у Вінніпезі, видавництвах «Наша культура» (1947-1972) у Варшаві, Лозанні й Вінніпегу, з 1961 по 1967 рр. в «Християнській бібліотеці» (Вінніпег), у виданнях Українського православного богословського товариства, товариства «Волинь» (Вінніпег) та ін. Видаючи журнали, він постійно анонсував свої твори, пропонував їх до передплати, придбання. Слід виділити також подані Огієнком у журналі «Віра й культура» списки власних праць, видрукованих на сторінках журналу «Слово істини»*.

Список «Праці Митрополита Іларіона» опубліковано в чч.11 та 12 «Віри й культури» за 1954 р.

У кожному 12-му числі щомісячників, які видавав професор і богослов протягом майже трьох десятиріч, він з притаманною йому системністю та акуратністю розміщував повний зміст публікацій, видрукованих протягом минулого року.

Простежуючи етапи формування бібліографії Огієнка, несправедливо було б не згадати вклад у цю копійку справу багатолітнього соратника і друга вченого О.Нестеренка²⁰, автора першої огієнкознавчої біографічної монографії «Митрополит Іларіон - служитель Богові й народові»²¹. На її сторінках знайшли місце сотні найголовніших його творів²². Новаторською вона була, насамперед, власним підходом до її структурування. О.Нестеренко вирізняє періоди виходу праць, керовані

* Перший з них - «Митрополит Іларіон. Його життя і праця» (1960, ч. 9 (81), с. 22-23) у розділах «Біографія митрополита Іларіона», «Іларіон на Холмщині», «Обрання Іларіона митрополитом Київським», «Митрополит Іларіон як перекладач Біблії», «Праця в Канаді», «Створення митрополії в США», «Іларіон - митрополит Канади» - вміщує 96 праць як самого владика, так і значної кількості авторів, чії дописи висвітлювали його багатогранну діяльність на ниві служіння Господу. У іншій підбірці в розділах «Праці митрополита Іларіона» (1960, ч. 7(79), с. 25-26) згрупованих по підрозділах «Праці богословські й на теми церковні», «Література й історія», «Мовознавство», «Переклади», «Послання й проповіді», «Містерії», «Поеми», «Легенди», «Поезії» Огієнко виклав 158 найменувань своїх публіцистичних, наукових, літературно-пестичних, богословських творів. Окрім того, наприкінці переліку вміщено п'ять рецензій на деякі з них.

Огієнком видавництва, переклади й неопубліковані праці митрополита²³. Підібраний матеріал значно доповнює працю, здійснену попередниками*.

Використовуючи її набуток, за створення повної бібліографії митрополита Іларіона в той же період взявся його учень і колега, доктор богослов'я, професор колегіуму св.Андрія Манітобського університету Ю.Мулик-Луцик. Упорядкований ним перелік увібрав 900 найменувань видрукованих Огієнком праць і 59 неопублікованих. Та через брак коштів видати цю бібліографію окремою книжкою не вдалося²⁵.

У «Жалобній книзі в пам'ять Митрополита Іларіона» у євголігії з приводу смерті вчителя і наставника, характеризуючи найвизначніші праці вченого, Мулик-Луцик частково оприлюднив результати своєї праці²⁶.

Львівські українознавці та працівники наукової бібліотеки університету ім.І.Франка - Г.Домбровська, М.Гордій, М.Ярмолюк і З.Купчинська упорядкували «Матеріали до бібліографії Івана Огієнка», опубліковані в 1992 р.²⁷ Це був перший довідник для наступних огієнкознавчих студій на теренах сучасної України. Укладена за хронологічним принципом бібліографія має розділи: «Окремі видання та найважливіші публікації», «Праці І.Огієнка на сторінках «Рідної мови» (1933-1939), «Література про І.Огієнка».

Обсяг статті не дає змоги зіставити та детально проаналізувати всі названі бібліографічні покажчики праць вченого.

Лінгвісти, релігієзнавці, бібліографи та книгознавці, історики використовують кожен можливість виявити нові документальні джерела, праці Огієнка та залучити їх до наукового обігу, як зробив це д.і.н., проф. Острозької академії М.Ковальський. Працюючи в архіві нових актів у Варшаві і виявивши у фондах міністерства освіти Польщі особову справу І.Огієнка (№ 4692), учений зробив її огляд на сторінках ювілейного числа журналу «Український історик» за 1995 р.²⁸ Та головним для нас у повідомленні є інформація про віднайдений ним у справі №997 досить значний збірник неопублікованих праць І.Огієнка. У жодній біографії, бібліографії вченого вони не відображені, хоча посідають чинне місце у розвитку ідей вченого про роль та місце православної Церкви в культурному житті народу не лише в минулому, а й в сучасному, й не тільки в самій Україні, а й в умовах іншої держави**.

Чимало бібліографічних знахідок зберігається в приватних архівах автора цих рядків і десятків інших дослідників. Але створення фундаментального бібліографічного покажчика життя та творчості Івана Огієнка не під силу одиноким ентузіастам. Це робота для об'єднаного колективу огієнкознавців.

* На доказ достатньо навести кілька з 44-х неопублікованих на той час творів, які не ввійшли до жодної бібліографії Огієнка і до останнього часу маловідомі не лише в Україні, а й серед української діаспори. Це, зокрема, монографія «Іконостас», «Обряди і звичаї Православної Церкви», «Українська церква за гетьманування Івана Мазепи», «Українська жінка в повстанні Богдана Хмельницького», «Українське монашество», «Палеографія», «Методологія наукової праці», «Церковне й канонічне право» та ін.²⁴

** Це праці «Высшее богословское образование», «Церковні бібліотеки», «Православна термінологія в польській мові», «Православні церковні братства у Польщі, їх діяльність і значення» та ін.

- ¹ Ляхоцький В.П. Показчик архівних документів та матеріалів про життя та діяльність Івана Огієнка. - К., 1997.
- ² Тіменник З. Бібліографія творів митрополита Іларіона (Огієнка). 1907-1970 // Огієнківські читання. - К., 1997. - С.120-198.
- ³ Огієнко І.І. Моє життя: Автобіографічна хронологічна канва // Наша культура. - 1935. - Кн.7. - С. 444, 447.
- ⁴ Там само. - С.446.
- ⁵ Сельській вестникъ. - 1897. - №22. - 1 июня. - С.301.
- ⁶ Семинарий русской филологини при императорском университете св.Владимира под руководством проф. В.Н.Перетца. - Киев, 1912. - С.28-33.
- ⁷ ІР НБУВ, ф.78, од. зб. 2134/1-2.
- ⁸ Тимошик М. Невідомий Іван Огієнко: за матеріалами колишніх спецфондів львівських архівів // Велетень науки: Матеріали всеукр. наук.-педаг. читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка. - К., 1996. - С. 211-219.
- ⁹ Тимошик М. Голгофа Івана Огієнка. - К., 1997. - С.196-197.
- ¹⁰ Духовна бесіда. - 1925. - Ч.23. - 10 груд. - С.8.
- ¹¹ Там само. - Ч.22. - 25 листоп. - С.8.
- ¹² Там само.
- ¹³ ІР НБУВ, ф.78, од.зб.1623.
- ¹⁴ Семинарий русской филологини академика В.Н.Перетца: участники семинария - своему руководителю. - Л., 1929. - С.45-47.
- ¹⁵ Там само. - С.47.
- ¹⁶ Тимошик М. Голгофа Івана Огієнка. - С.195.
- ¹⁷ Центральний державний історичний архів (м.Львів), ф. 309, спр. 389, арк. 28-57.
- ¹⁸ Науковий збірник в 30 річницю наукової праці професора, доктора Івана Огієнка. - Варшава, 1937. - С.13-33.
- ¹⁹ Хроніка наукового товариства імені Шевченка у Львові за роки 1923-1925. - Ч. 67-68. - Львів, 1926. - С.3-4; Ч. 69-70. - Львів, 1930. - С.79-80.
- ²⁰ Ляхоцький В.П. О.Нестеренко та І.Огієнко: до проблеми вивчення кола спілкування митрополита Іларіона // Велетень науки: Наук. зб. - Вип.2. - К., 1997. - С.72-77.
- ²¹ Нестеренко О. Митрополит Іларіон - служитель Богові й народам: Біографічна монографія. - Вінніпег, 1958. - 150 с.
- ²² Там само. - С.94.
- ²³ Там само. - С. 33-34, 45-47, 93-95, 102-104, 106, 124-126.
- ²⁴ Там само. - С. 124-125.
- ²⁵ Мулик-Луцик Ю. Наукова праця митрополита Іларіона // Ювілейна книга на пошану Митрополита Іларіона. - Вінніпег, 1958. - С.92.
- ²⁶ Жалобна книга в пам'ять Митрополита Іларіона. - Вінніпег, 1973. - С. 19-68.
- ²⁷ Іван Огієнко (незабутні імена): Тези доповідей Всеукр. наук. конф., присвяченої 110-річчю від дня народження професора Івана Огієнка (26-27 травня 1992 р.): У 2 ч. - Львів, 1992. - С. 203-249.
- ²⁸ Ковальський М. Персональна справа Івана Огієнка в архіві нових актів у Варшаві // Укр. історик. - 1995. - Ч. 1-4 (124-127). - С. 259-267.

Любов Пинда

Серійні господарсько-кооперативні видання Галичини (1900-1939)*

Основний книжковий масив українських господарсько-кооперативних видань Галичини перших чотирьох десятиліть ХХ ст. становили серійні видання просвітницьких, господарських, кооперативних товариств, окремих осіб. Це «Господарська бібліотека» (1908-1914) - товариства «Просвіта»; «Економічна бібліотека» (1905-1912) - К.Паньківського; «Бібліотека «Сільського господаря» (1909-1944) - товариства «Сільський господар»; «Видавництво краєвого молочарського союзу «Маслосоюз» (1908-1939) - «Маслосоюзу»; «Кооперативна бібліотека» (1923-1938) - Ревізійний союз українських кооперативів (РСУК) та «Бібліотека Ревізійного союзу українських кооперативів» (1926-1939) - РСУК.

Задум випуску цих шести серій був продиктований відсутністю в краї української господарсько-кооперативної літератури та потребою піднести господарську культуру села друкованим словом. Задоволення такої потреби галицьких хліборобів і кооператорів, окрім господарсько-кооперативних часописів, було покладене на відповідні серійні видання.

Серійний спосіб випуску сільськогосподарських (с.г.) та кооперативних книг, до якого вдалися просвітницькі, господарські, кооперативні товариства та окремі особи, виявився на той час найдоступнішим для читачів і вигідним для видавництва.

Серії були спрямовані на підвищення освітнього і фахового рівня хліборобів та кооператорів. У них дава-

лися фахові поради, вказівки, інструкції, висвітлювався передовий європейський господарсько-кооперативний досвід. Їх аналіз дає можливість простежити історію господарсько-кооперативного руху Галичини протягом перших десятиліть ХХ ст., який характеризувався збільшенням друкованої продукції з цього напрямку.

Перші спроби пропаганди української господарської діяльності належать товариству «Просвіта» (1868), яке після зміни статуту (1891) проголосило себе про-

* Остання стаття, прорецензована д.і.н. Іваном Шовкоплясом.

© Пинда Любов Арсеніана, Київ, 1997

світньо-економічною організацією. Їй належить ініціатива заснування при читальнях рільничо-господарських спілок, позичкових кас, шпихлірів (зернохосвищ).

Чимало уваги висвітленню господарських питань краю, проблемам пропаганди с.г. видань приділяли періодичні видання товариства, а саме: «Читальня», «Письмо з «Просвіти», «Просвітні листки», щорічні ілюстровані календарі.

Галицький просвітителю Д.Бачинський відзначав: «Нашому селянину, як ніколи, потрібна вузька професійна книжка, потрібна проста й зрозуміла порада з сільського господарства, що, на жаль, в останній час не зроблено. Попит на спеціальну книжку, безумовно, великий». До 1908 р. «Просвіта» видала 344 книги, з них 80 - із сільськогосподарської тематики.

Серед її восьми книжкових серій виділимо, насамперед, «Господарську бібліотеку». Сюди ввійшло вісім книг, де популярно викладено основи хліборобських знань. П'ять із них були перекладами з іноземних видань, адже українські наукові с.г. кадри Галичини до першої світової війни були не дуже чисельні.

Перша книжка серії - «Взірцевий господар, або практичні вказівки, що, як і коли робити в сільському господарстві» (1908, переклад польського видання К.Мічинського) - давала практичні поради господарям за порами року і розписувала порядок виконання щомісячних с.г. робіт. Не менш цікавими були й книги А.Куровського і В.Табо «Плекане дерев і корчів овочевих» (1908) та М.Михалевича «Пасіка, або наука про те, що коли робити, щоби пасіка все добре велася» (перевидавалася чотири рази - 1877, 1897, 1900, 1910).

Деякі праці підготовлено на основі досліджень прикладного характеру. Так, у 1911 р. «Господарська бібліотека» під п'ятим числом видає книжку С.Кузика «Рільничі досвіди і проби, роблені заходом товариства «Просвіта» у Львові на селянських господарствах в літах 1908-1910». Вихід такої роботи свідчив, що товариство працювало не тільки словом, а й ділом над ліквідацією економічної та фахової безграмотності українських селян, поліпшенням методів їхнього господарювання.

Майже всі книжки супроводжує бібліографічний матеріал. Так, у першому числі серії вміщено алфавітно-предметний покажчик змісту видання, друге число подає книготорговий цінник господарсько-економічної літератури (22 поз.) «Просвіти», п'яте - включає алфавітний покажчик районів та місцевостей проведення досліджень, перелік осіб, які вмістили свої звіти.

З 1909 р. розповсюдження хліборобських знань шляхом випуску популярних с.г. видань від «Просвіти» перебрало крайове товариство «Сільський господар», яке до першої світової війни встигло розгорнути широку фахову та видавничу діяльність, фінансовану австрійським урядом. Ініціатором видання «Бібліотеки «Сільського господаря» (1910-1944)» і автором першої книги «Найближчі задачі Краєвого товариства господарського «Сільський господар» (1910) був президент товариства Є.Олесницький.

У 1910 р. вийшло п'ять книжок серії, три з яких - відбитки більших за обсягом і актуальніших за змістом статей з періодичного видання товариства «Господарський часопис». Аналіз структури серії показав, що вона формувалась не за підготовленою наперед схемою, а спонукалась розвитком сільського господарства регіо-

ну, практичними потребами хліборобів і можливостями популяризації с.г. знань. Книжки відображали розвиток усіх галузей сільського господарства Галичини.

Організовувала випуск книжок Видавнича комісія головного відділу товариства, яка відбирала матеріали, редагувала рукописи, доглядала за технікою друку. У 1910 р. її очолював Є.Олесницький, а від травня 1911 р. - інженер А.Корнелля. Він намагався включати в серію більше практичних порад щодо раціонального ведення с.г. робіт.

Рукопис перевірявся референтом секції товариства на актуальність і затверджувався дирекцією. Праця виходила під черговим числом «Бібліотеки «Сільського господаря». При ознайомленні з книжками серії через книготоргові бібліографічні списки, у яких систематизація видань проводилася за галузевим принципом, присвоєна видавництвом нумерація книжок зберігалася.

Цілісність структури серії нелегко досягнути без систематизації видань. До першої світової війни комісія випустила 30 книжок - в основному популярні брошури з організації рільництва, тваринництва, збуту с.г. продукції, написані у формі інструкцій, вказівок, практичних порад.

Книжки продовжували виходити й у воєнну добу і зміст їх відповідав потребам часу. Це «Військові причинки», «Практичний poradnik для виселенців» та ін.

У 1919-1924 серії не випускалися. Діяльність товариства відновилося тільки у 1928 р., проте без видавничої комісії. Очолювали видання тогочасні директори товариства. Значно активізувалася видавнича діяльність за Є.Храпливого. З його ініціативи з 1928 р. у склад серії входять щорічні ілюстровані календарі «Сільський господар», які користувалися незмінним попитом. Статті в них подавалися в науково-популярній формі й охоплювали всі галузі сільського господарства.

Є.Храпливий редагував перший календар (1928), П.Дубрівний - у 1931-1932 рр., М.Боровський - у 1934-1935 рр., А.Романенко - з 1936 по 1939.

З 1930 р. товариство очолювала колективна дирекція, яка й відповідала за видання книжок.

Підрахунки книжок серії за с.г. галузями показують широту тематичного діапазону «Бібліотеки «Сільського господаря». Було випущено близько 180 назв, з яких: пасічництво - 11; садівництво та городництво - 16; Хліборобський вишкіл молоді (ХВМ) - 4; тваринництво - 13; організаційні - 4; шовківництво - 1; годівля домашньої птиці та кролів - 10; рибальство - 1; меліорація - 1; комасація - 4; хліборобство - 26; ветеринарія - 8; інших - 14; календарів - 13.

Як видно з покажчика серії, в написанні книжок було задіяно понад 60 авторів - кращих фахівців і організаторів сільського господарства Галичини. Серед них: Є.Храпливий, М.Боровський, Ю.Павликовський, М.Холєвчук, А.Романенко, В.Доманицький.

Книжки серії були корисні хліборобам, але розходилися не дуже активно, бо освічених господарів було обмаль. Видання доводилося переоцінювати, дирекція зобов'язувала кожен філію і гурток товариства «Сільський господар» поширювати їх.

Краще розкуповувалася література 16 травня, в День Свободи Галичини (річниця ліквідації панщини), а також у жовтні, коли товариство організувало місячник дешевої книжки.

Негативно на поширенні видань позначилася безсистемна реклама. Перевага віддавалася книготорговим цінникам, які супроводжували незначну частину (20%) видань серії.

Рекомендаційна прикнижкова бібліографія була тільки у виданнях, присвячених Хліборобському вишколу молоді.

Грунтовністю відзначалися підрядкові бібліографічні посилання у монографічній праці Є.Храпливого «Плекання рогатої худоби у Східній Галичині 1880-1930». Проаналізувавши розвиток тваринництва в Галичині за 50 років, автор своїми посиланнями (переважно на німецькі та польські видання) зумів дати повне уявлення про літературні джерела з даної теми.

Відносно допоміжних показників (кількість яких була мінімальною) у книгах, то залежно від змісту й призначення, обсягу чи характеру видання вони були предметними, систематичними або іменними.

Крім товариства «Сільський господар», яке працювало над піднесенням господарської культури галицького села, заслуговує на увагу діяльність Крайового господарсько-молочарського союзу (згодом «Маслосоюз»), заснованого у 1907 р. при філії товариства «Просвіта» в Стрию.

З 1908 р. започатковано серію «Видавництво краювого молочарського союзу «Маслосоюз». Охоплювала вона тільки фахові навчально-інструктивні й популярні видання, які виходили накладом «Маслосоюзу» до 1939 р.

Побудова серії, відбір книг, склад авторів видань були продиктовані потребою донести інструктивно-навчальні матеріали до працівників. Серію складають видання, спільні за функціональним і читацьким призначенням.

Можливо, у «Видавництві...» були роки «застою», бо довготривалі пошуки чергових чисел, що вийшли від 1912 по 1928 рр., не принесли втішних результатів.

Після війни «Маслосоюз» зміг відновити роботу тільки з 1924 р. Свою продукцію він експортував у країни Західної Європи, тому у виданнях серії приділялась увага проблемам дотримання європейської технології виготовлення масла, контролю молока. Професор К. Михайлюк на основі довголітньої практики підготував підручник для майстрів-молочарів «Техніка кооперативного молочарства».

Навчальний матеріал читач знайде в книзі А.Мудрика «Кооперативний катехизм». Начерк про кооперацію як іспитовий матеріал для практикантів «Маслосоюзу» побудований у формі питань та відповідей і дає короткий огляд відомостей про кооперацію, про її організаційні форми, фахові центри.

У книгах серії «Маслосоюзу» відсутні бібліографічні матеріали. Лише в окремих числах були книготоргові цінники та книговидавничі реклама товариства «Сільський господар». Ніякої програмної передмови, з якої можна було б дізнатися про завдання серії, ні в першій, ні в наступних книгах не виявлено.

При вивченні історії господарської кооперації важливим джерелом бібліографічної інформації є перші українські книги «Кооперативної бібліотеки». Під такою назвою РСУК видав (1923-1938) серію популярних брошур під гаслом «книжечка для всіх». Їх автором та редактором був відомий кооператор, ревізор РСУК А.Гаврилко. У Галичині він перший в українській пресі

почав писати статті на кооперативні теми, був редактором «Господарсько-кооперативного часопису» (1922-1927).

Мета брошур серії зводилася до пояснення основних організаційно-правових положень, пропаганди досвіду, агітації за широку участь мас у кооперативному русі. Популярний стиль викладу матеріалу розраховувався на людей, які працювали в кооперації і цікавилися її розвитком.

Щодо змісту видань, то більшість з них мали повчальний, настановчий характер, виховуючи у кооператорів морально-правові канони. Приміром, «Підстави кооперації» та «З чим бореться у нас кооперація».

Схвальний відгук на «Кооперативну бібліотеку» вмістив часопис «Народна просвіта» (1924, ч.2), де зазначалося, що книги серії «розбудять нашу думку і з'єднають наш нарід на економічному ґрунті і тим причиняться до виходу нас на кращі шляхи».

Бібліографічна інформація у виданнях «Кооперативної бібліотеки» була мінімальною. Безсистемно подані поодинокі повідомлення про передплату на господарсько-кооперативні часописи Галичини. Довідкового апарату книжечки не мали, оскільки не претендували на науковість.

У 1905 р. К.Паньківський* власним коштом почав видавати серію книг під назвою «Економічна бібліотека». Усі видання серії (1905-1912), присвячувалися питанням кооперації, в якій видавець вбачав не лише форму господарського розвитку, а й школу морального виховання: «При допомозі добровільних кооперативних спілок можна цілком перемінити як людей, так і світ».

Характерним для видань серії було прагнення діячів галицької кооперації та авторів книг - І.Петрушевича, А.Корнелля, С.Кузика, А. Жука, К.Левицького - розповісти про меліоративні, господарські, молочарські спілки на Галичині, зацікавити людей ідеєю спільництва, прищепити засади спілкової праці.

Більшість книг супроводжується прикнижковою бібліографією. Найбагатша - у книзі С.Кузика «Про кооперацію, її теорію і значення для нас» (202 назви книг та 22 часописи) не тільки давала уявлення про використані авторами літературні джерела, а й служила для поглибленого вивчення питань кооперації. У цій бібліографії вперше в Галичині відображені праці зарубіжних авторів німецькою, французькою і польською мовами. А от кількість вітчизняних видань незначна. Частина описів не мала вихідних даних.

У книзі А.Ільченка (А.Жука) «Про заснування спілок. З показником літератури про кооперацію» (Львів, 1910) висвітлено шляхи поширення ідей кооперації. Для ознайомлення її ініціаторів з думкою заснування і

* Закінчив школу й гімназію в Перемишлі. У 1880-1883 рр. навчався в Академії землеробства у Відні. За освітою агроном, за політичними переконаннями - активний народовець, Паньківський багато робив у плані видання та популяризації української друкованої продукції Галичини. У різний час був членом правління товариств «Руська бесіда», «Просвіта», «Руське товариство педагогічне», виконуючи обов'язки директора канцелярії, бібліотекаря. Видавав власним коштом газети «Батьківщина» (1897), «Зеркало» (1891-1893). Йому належить ініціатива видання таких серій, як «Бібліотека Батьківщини» (1892-1896), «Дрібна бібліотека» (1892-1897), «Бібліотека Зеркало», у яких окремими випусками вийшли твори Б.Грінченка, Є.Гребінки, Негребецького.

практичного ведення господарсько-кооперативних спілок автор підготував бібліографічний покажчик літератури, де зареєстровано 50 видань українських книг і періодики з питань кооперації, опублікованих від кінця XIX ст. до 1910 р. у Львові та Чернівцях. Дотримано тематичний розподіл матеріалу, систематизований у 15 розділах. Кожна частина покажчика, що включала повний бібліографічний опис, супроводжувалась анотацією довідкового характеру чи оцінкою книги автором. Своім покажчиком А.Жук прагнув продемонструвати життєздатність української кооперації краю, підкреслити зростання кооперативної літератури.

Паралельно з організацією с.г. товариств у 90-х роках XIX ст. в Галичині засновуються українські господарсько-кооперативні установи.

Історія українського кооперативного руху краю бере початок від 1883 р. із заснуванням «Народної торгівлі», яка згодом стала центром його споживчої кооперації. Проте значного розвитку с.г. кооперація змогла набутись тільки в 20 - 30-х роках XX ст. Вона охоплювала різні боки господарського життя галицького села: кредитування і споживання, заготівлю і збут, переробку й експорт, намагалася захистити економічні й соціальні права селян.

Очоловав організаційно-ревізійну роботу кооперації РСУК (1904), в обов'язок якого входило кооперативне навчання, підготовка й видання відповідної літератури, що, в свою чергу, зумовлювало необхідність її систематизації та популяризації.

Зв'язок теорії з практикою викликав появу серії книг, розрахованих, з одного боку, на підготовленого фахівця, який працював у кооперативних установах, з другого - на масового читача, не байдужого до проблем справи. Серія «Бібліотека Ревізійного союзу українських кооперативів» (1926-1939) стала одним зі шляхів поширення досвіду роботи української кооперації.

Було видано 80 книг, об'єднаних спільною тематикою. Структура продумана і являє собою збірку науково-популярних матеріалів, де висвітлювалася діяльність РСУК, «Центросоюзу», «Центробанку», «Народної торгівлі», кооперативних з'їздів та зборів, фахових підручників для кооперативних курсів самоосвіти, популяр-

но-пропагандистської літератури, до якої можна віднести художні твори з кооперативних тем К.Малицької, І.Керпицького, А.Косовського. І підручники, і наукова література відзначалися багатими статистичними матеріалами й цікавими теоретичними висновками.

Переклади кооперативних видань зарубіжних дослідників Д.Ресселя, Ш.Жіда, що увійшли до серії, дають можливість ознайомитися з досягненнями світової думки в цій галузі.

Популярності серії сприяло те, що її редагував відомий учений К.Коберський. До «Бібліотеки РСУК» увійшло сім його книг, зокрема «Кооперативний буквар» (1928) з багатою бібліографією (80 назв), рекомендованою для кооперативного навчання.

Крім К.Коберського, авторами більшості книг серії були активні громадські діячі Галичини, керівники центральних кооперативних установ, теоретики й практики кооперативного процесу Ю.Павликовський, Й.Раківський, І.Витанович, О.Луцький.

Бібліографічні списки, що подавалися у деяких книгах серії, мали книготорговий характер. У повнішому вигляді (70 назв) книготорговий цінник видань вміщено у книзі Ю.Танчаковського «Як зберігати товари у споживчій крамниці» [ч. 61], де вказувалась книгарня, в якій можна було придбати рекомендовану на продаж літературу. Проте більшість книготорговельних списків було складено незадовільно: при описі книжок не наводилися підзаголовкові дані, відомості про час видання і кількість сторінок, не розкривався зміст видань. Найбагатшу прикнижкову бібліографію у вигляді рекомендаційного списку мало видання «Кооперативна пропаторка», де подано список кооперативної літератури під назвою «Лектура для пропаторки» (40 назв), систематизувалась у семи розділах теорія, історія, ідеологія кооперації, організація, кредитова кооперація, крамарство, жінка і кооперація.

Бібліографічні описи в прикнижковій бібліографії «Бібліотеки РСУК» містили корисні відомості про місцезнаходження видань, про існування різних примірників. Часто бібліографію доповнювали статистичні таблиці про кількість видань, випущених друкарнями в Галичині.

Янна Чепуренко

Закон про обов'язковий примірник і національна бібліографія: досвід роботи

Закон про обов'язковий примірник є реальною базою функціонування системи національної бібліографії (НБ). Від стану законодавчого забезпечення системи обов'язкового примірника (ОП) залежить розвиток і функціонування в країні НБ. Тому першим кроком на шляху створення чи вдосконалення вже існуючої системи НБ лежить розробка і прийняття закону про ОП. Чітке визначення в законодавстві депозитаріїв обов'язкових примірників та їх ролі в системі НБ, видового складу депонованих документів забезпечить повноту відображення в бібліографічних покажчиках національних інформаційних потоків.

Щоб визначити роль бібліотечних об'єднань у функціонуванні системи «закон про ОП - національна бібліографія», автор звертається до досвіду в цьому питанні міжнародних бібліотечних об'єднань. Провідна роль у цьому питанні належить такій авторитетній організації, як Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій (IFLA).

У 1963 р. було підготовлено й опубліковано довгострокову програму IFLA, в якій серед інших завдань намічено вивчення стану законодавчого забезпечення системи ОП у різних країнах і проведення дослідження зв'язків між НБ та законодавством про ОП у них [2]. Програму було схвалено 29-ю сесією IFLA (Софія, 1963). Було вирішено розробити й опублікувати за допомогою ЮНЕСКО керівництво по ОП, яке містило б у собі принципові положення закону про обов'язковий примірник [6, с.5]. Таку роботу було проведено, і в 1968 р. опубліковано «Проблеми обов'язкового примірника» [4] - дослідження групи фахівців на чолі з директором Національної бібліотеки (Мадрид), колишнім заввідділом ОП Г.Густавино. У праці проаналізовано основні положення існуючих законодавчих актів про ОП і розроблено принципові вимоги до законодавства. Його завдання - визначити види депонованих документів у якомога ширшому обсязі; покласти відповідальність за збір обов'язкових примірників на одну установу; стандартизувати їх кількість, довівши її до мінімальної; заснувати незалежні національні установи, відповідальні за організацію та виконання закону про ОП; передбачити практичні заходи для регулювання роботи служби ОП, для забезпечення її максимальної діяльності [4, с.7]. Відображення таких положень у законодавстві забезпечить основні функції системи ОП, зокрема й найважливішу - надання матеріалу для підготовки національних бібліографій.

Дослідження зв'язків між законом про ОП і національною бібліографією продовжилося на 39-й сесії IFLA (1973). Головною темою сесії була програма Універсального бібліографічного обліку, яка передбачала комплекс заходів, спрямованих на створення міжнародної системи обміну бібліографічною інформацією. Оскільки програма базувалася на національній бібліографії, а та, в свою чергу, залежала від стану системи ОП та її законодавчого підтримання, то в рамках сесії було поставлене питання про законодавче забезпечення системи ОП. Базою розгляду цього питання і прийняття рішень по ньому було дослідження заступника директора Національної бібліотеки ім.Кирила і Мефодія, зав. Національним бібліо-графічним центром Болгарії К.Зотової [8]. У дослідженні визначалося, що для розвитку й чіткого функціонування в країні системи ОП та повноти відображення документальних потоків у національних бібліо-графічних посібниках принциповими мають бути положення закону про видовий склад депонованих документів, максимальна централізація депонування усіх документів у національні бібліотеки чи бібліографічні центри, на які покладено функції національної бібліографії, передбачені суворі санкції за порушення закону про ОП.

Для розвитку національної бібліографії важливим було положення про розповсюдження закону про ОП на ті видання, які вийшли за кордоном певної держави, але автори їх є її громадянами. У підсумковому доку-

менті сесії було підтримано ці положення і прийняте рішення про подальшу розробку в рамках ЮНЕСКО/IFLA питання законодавчого забезпечення системи ОП та визначенні його ролі в національній бібліографії. На основі цього рішення з'явилося дослідження німецького бібліографа, заступника директора Німецької бібліотеки в Лейпцигу, голови Комісії з бібліографії IFLA Г.Помассла «Порівняльний огляд національних бібліографій» [11]. У розділі, присвяченому законодавству про ОП, обґрунтовувалися значущість закону взагалі і його окремих положень для розвитку НБ; на конкретних прикладах розкривався зв'язок між виданнями органів національної бібліографії та законом про ОП. З потребами національної бібліографії Г.Помассл пов'язав і визначення обов'язкового примірника: «Термін охоплює всі публікації, які мають будь-яку інформаційну цінність, літературне або художнє значення і відповідно законодавству передаються у визначені заклади для реєстрації органами національної бібліографії» [11, с.15]. Автор підсумовує: законодавство про ОП - необхідна умова розвитку ефективного національного бібліографічного обліку; законодавство має закріпити положення про надходження ОП у ті заклади, які займаються підготовкою системи видань НБ. Аналіз законодавства про ОП Г.Помассл продовжив і результати оголосив на Міжнародному конгресі з національної бібліографії (ЮНЕСКО/IFLA) у 1977 р. [12]. У підсумковому документі конгресу обґрунтовувалася необхідність приведення у відповідність з вимогами національної бібліографії діючих та розроблюваних законів про ОП, які мали містити положення про співвідношення ОП та НБ.

Подальшим розвитком у дослідженнях законодавства про ОП, які проводилися під егідою ЮНЕСКО/IFLA, стала робота фахівця з Канади Дж.Лунна [10]. Зв'язки між законом про ОП і НБ визначалися тим, що першорядним завданням системи ОП було: забезпечення збору національних видань заради їх збереження та забезпечення функціонування системи НБ. Цим завданням має підпорядковуватися закон про ОП.

1987 р. в рамках ЮНЕСКО/IFLA було проведено ще одне дослідження стану законодавства про ОП відповідно з потребами НБ [9], у якому з практичної точки зору визначалися види депонованих документів, правила депонування обов'язкових примірників і функції депозитаріїв щодо випуску покажчиків національної бібліографії.

У 1992-1997 р. розробка моделі закону про ОП ведеться згідно з програмою IFLA «Загальна доступність публікацій», яка охоплює всі напрями бібліотечної діяльності і має безпосереднє відношення до усіх, хто пов'язаний з видавничою справою, збереженням, розповсюдженням та використанням інформації [7]. IFLA взяла на себе обов'язки по підготовці основних положень закону про ОП. Ці положення були науково обґрунтовані висококваліфікованими спеціалістами, які

в своїй практичній діяльності безпосередньо мали відношення до функціонування системи національної бібліографії і ролі в ній закону про ОП (Г.Густавино, Г.Помассл, Дж.Лунн). Пропоновані положення публікувалися в професійній пресі, де з ними могли ознайомитися практики, і виносилися на обговорення авторитетних фахових форумів. Причетність практиків до розробки положень закону - це змога запобігти недосконалості й практичній неспроможності виконання цих положень. Участь науковців у розробці положень закону - необхідна умова тривалості законодавчого акту: закон мусить відображати ідеї, які випереджають час і практику, синтезувати світовий досвід. На жаль, IFLA до розробки моделі закону про ОП залучала лише фахівців бібліотечної та бібліографічної галузі, а необхідно було б запросити й видавців та друкарів, тобто депозиторів обов'язкових примірників, оскільки вони мають безпосереднє відношення до функціонування системи ОП і відповідальні не менше, ніж бібліотечно-бібліографічні фахівці, за стан функціонування в країні системи НБ. Зважаючи на роль ОП у бібліотечно-бібліографічній діяльності, розвитку культури й збереженні національної спадщини, доцільно було б створити спеціальну секцію при IFLA, яка розглядала б питання ОП взагалі і його законодавчого забезпечення зокрема, залучивши до цієї роботи професійні об'єднання тих, хто причетний до функціонування системи ОП (авторів, видавців, друкарів, бібліотечних працівників, бібліографів).

Як показує міжнародний досвід, завдання бібліотечних об'єднань у розвитку системи НБ України - сприяти розробці і прийняттю закону про ОП. Бібліотечні й суміжні професійні об'єднання мають утворити спільну групу, яка б постійно займалася питаннями розробки фахових моделей законних та підзаконних актів у галузі бібліотечної справи, преси та інформації. Така міжгалузева група залучала б до співробітництва фахівців-науковців, практиків, юристів. Першою спробою могла б стати розробка фахової моделі закону про ОП, оскільки цей закон об'єднує всіх, хто займається створенням, виготовленням, розповсюдженням, зберіганням і використанням документів усіх видів. Етапи такої роботи: вивчення міжнародного досвіду законодавчого забезпечення системи ОП, вивчення законодавчого забезпечення її в Україні, розробка теоретичних і практичних аспектів системи та безпосередньо розробка моделі й передача її юридичним органам для оформлення за діючими правилами законотворчої діяльності. Така організація діяльності зумовила б первинність розробки фахової моделі (тобто моделі науково обгрунтованої і практично вивіреної, підготовленої фахівцями певних галузей) над юридичною моделлю (моделлю, яка приймається законодавчим органом). Принцип первинності фахової моделі зумовив би прийняття життєспроможних законодавчих актів. Розробка фахових моделей законодавчих актів могла б стати одним з напрямів діяльності бібліотечних об'єднань в Україні.

1. Багрова И.Ю. Вопросы универсального библиографического учета на 39-й сессии Международной федерации библиотечных ассоциаций // Сов. библиогр. - 1973. - №6. - С.3-15.
2. Библиотеки мира: Долгосрочная программа Международной Федерации библиотечных ассоциаций. - М., 1965. - С.24-26.
3. Гашишани Л.А., Багрова, Фартунин Ю.И. Международный конгресс по национальной библиографии // Сов. библиогр. - 1978. - №1. - С. 99-100.
4. Густавино Г. Проблемы обязательного экземпляра // Бюл. ЮНЕСКО для библиотек. - 1968. - Т.22 - №1. - С.2-7.
5. Заеревич В.В. Законодательная деятельность библиотечных ассоциаций: проблемы и перспективы // Научн. и техн. б-ки. - 1992. - №1. - С.24-28.
6. Лютова К.В., Скрипкина Т.И. XXIX сессия Совета Международной Федерации Библиотечных Ассоциаций // Библиотечноеведение и библиогр. за рубежом. - 1964. - Сб.13. - С.50-64.
7. Программы ИФЛА на 1992-1997 гг. // Информ. бюл. БАЕ. - 1993. - Вып.1. - С.41-46.
8. Зотова К. Универсальный библиографский контроль - международная система за отчет и обмен на библиографскую информацию // Библиотекар. - 1975. - №11. - С.42-45.
9. IFLA International Office for UBS: The national bibliographies: present role and future development. - Paris: UNESCO, 1987. - 42 p.
10. Lunn J. Guidelines for legal deposit legislation. - Paris: UNESCO, 1981. - 36 p.
11. Pomassl G. Comparative survey of existing national bibliographies. - Paris: UNESCO, 1975. - 127 p.
12. Pomassl G. Survey of existing legal deposit laws. - Paris: UNESCO, 1977. - 91 p.

Ірина Сергєєва

С.А.Ан-ський і «Альбом еврейской художественной старины»

У статті йдеться про етнографічну та фольклористичну діяльність єврейського письменника, етнографа та відомого громадського діяча С.Ан-ського. Аналізується підсумовуюча його багаторічні пошуки праця - «Альбом еврейской художественной старины». Автором статті в Інституті рукопису НБУВ віднайдено другий примірник його першого тому.

Ім'я Семена Акимовича Анського (1863-1920, справжнє ім'я та прізвище Шлоймо-Зейнвіл Аронович Раппопорт), стало широко знане в єврейській фольклористиці та етнографії лише в останнє десятиліття його творчості, на яке припадають плідні, але важкі для єврейської історичної науки часи. За життя дослідника не вдалося видати фундаментальні наукові праці, які б узагальнили діяльність етнографа, його колег та попередників. І все ж Ан-ський вписав одну з найяскравіших сторінок в історію етнографічної науки про східно-європейське єврейство¹.

До розуміння цінності традиційної єврейської культури С.Ан-ський прийшов завдяки ідеалам російської народницької літератури². На його національну самоідентифікацію вплинули політичні процеси кінця ХІХ - початку ХХ ст.: процес Дрейфуса у Франції, єврейські погроми в Кишиневі та Одесі³.

Протягом багатьох років письменник вивчав фольклор різних народів, методику запису, класифікації та обробки фольклорних надбань, що дало змогу в майбутньому успішно здійснити ряд фольклорно-етнографічних експедицій у «межі осідлості» євреїв, зібрати,

Обкладинка альбому. Художник С.Юдовин.

проаналізувати й підготувати до публікації унікальні матеріали.

Звернення С.Ан-ського до єврейського декоративно-ужиткового мистецтва збіглося зі створенням у Петербурзі Єврейського історико-етнографічного товариства (ЄІЕТ)⁴. Він співпрацював не тільки з ним, а й з Єврейським літературним товариством та Товариством єврейської народної музики, активно співробітничав з журналами «Єврейский мир»⁵, «Єврейская старина», альманахом «Пережитое», брав участь у

підготовці «Єврейской энциклопедии».

Уже в першому випуску альманаху «Пережитое» С.Ан-ський якоюсь мірою обґрунтовує концепцію етнографічної діяльності*. У статті «Єврейское народное творчество» він ставить «невідкладне завдання: організувати систематичний та повсюдний збір творів усіх видів на-

* У 1905 р. Ан-ський писав відомому єврейському політичному діячеві Х.Житловському: «Треба виховувати народ до національного життя. І тоді, як у здорового організму, в самого народу з'явиться туга за територією, за державним життям». (Цит. за: История и культура евреев в России, с.126).

* С. Ан-ський подає програмне за своїм значенням звернення до читачів: «Усепоглинаючий час знищує не тільки

родної творчості, пам'яток єврейської старовини, опис усіх сторін старого єврейського побуту <...> Пора створити єврейську етнографію!»⁵

У 1908 р. С. Ан-ський здійснює спроби організувати єврейську фольклорно-етнографічну експедицію силами ЄІЕТ*. Першій експедиції передували численні його поїздки по Україні, виступи з публічними лекціями, публікації, основані на фольклорному матеріалі⁶.

У 1911 р. Ан-ський починає реалізувати задум про експедиційну роботу. 10 тис. крб. для досліджень подвижникові субсидує київський меценат, син відомого єврейського фінансиста, філантропа та громадського діяча Г. Гінцбурга - Володимир.

24-25 березня 1912 р. в Петербурзі на нараді єврейських учених приймається рішення про організацію експедиції, обговорюється її адміністративний статус. Влітку 1912 р. експедиційна група (керівник С. Ан-ський, фотограф та художник С. Юдовін, музикознавець і композитор Ю. Енгель) виїхала в Україну, працювала на Волині, зокрема в Старокостянтинові. С. Ан-ський зазначав в одному з листів: «Мандрували та збирали матеріали й предмети для єврейського музею»⁷. Він і Ю. Енгель записують за допомогою фонографа єврейські релігійні та народні пісні.

«Ця пробна експедиція, - писав з Луцька про результати першого експедиційного сезону Ан-ський, - дала набагато більше, ніж я очікував від

неї: кілька сот легенд, сказань, історичних переказів, казок, понад 500 народних пісень, кілька сот цікавих віршиків, близько 200 предметів, придбаних для музею, книги, рукописи тощо. І це - десята частина того, що можна було б зібрати при великому досвіді, організованості та умілості. Я впевнений, що велика експедиція може зібрати колосальний, за всіма мірками, матеріал»⁸.

У березні 1913 р. дослідник розробляє експедицію наступного сезону, плануючи відвідати 250 містечок (за три роки). Експедиція організовувалася як автономна комісія при ЄІЕТ і мала свою адміністрацію та звітність. За Ан-ським закріплюється «виняткове право по обробці для друку зібраного за його участю матеріалу»⁹.

Улітку експедиція знову рушає на Волинь і Поділля. Перед її учасниками відкрилася самобутня народна творчість, відбита у різьбленні *мацев* (кам'яних надгробних стел), у розписах синагог, в образотворчих мотивах та орнаментах старовинних рукописів, зокрема *пінкасів* (записних книг єврейських общин). С. Юдовін робить сотні фотографій, замальовок та копій, що надалі відобразилось у його гворчості¹⁰.

Наступного року експедиція працює на Поділлі та Київщині. У звіті за 1912-1914 рр. Ан-ський вказує, що було зібрано понад 700 предметів старовини, записано понад 1500 народних пісень, близько тисячі народних мотивів, знайдено сотні старовинних документів, колекції листів видатних осіб, мемуарів, старовинні рукописи, пінкуси, колек-

ється нам пристосувати нашу культуру до життя - будемо жити, не властяться - мучитимемося і видихатимемо, доки не помremo. А приштіти нам чужі голови і серце жодному хірургу не під силу. У мене тепер план - якщо вийде - буду щасливий безмірно. Клопочу, щоб Єврейське етнографічне товариство відрядило мене збирати по Росії єврейські народні пісні, прислів'я, казки, замовляння тощо, коротше - народну творчість. Якщо вдасться - присвячу охоче цьому весь залишок життя. Це велике культурне завдання. Потрібно для цього від 8 до 10 тисяч. Удасться дістати - найщасливішою людиною буду» (Історія и культура евреев в России, с. 129).

речові пам'ятки старовини; він поступово стирає і той живий історичний матеріал, який міститься в легендах, переказах, звичаях, споминах, піснях старовинного походження тощо. Природний темп їх зникнення був значно прискорений тими глибокими змінами, які з такою швидкістю зазнав єврейський побут у Росії. Чимало з того, що ще недавно було явищем повсякденного єврейського життя, залишило лише ледь помітний слід у народній пам'яті: продукти єврейської колективної творчості, що підбивали погляд народу на пройдену ним пору життя, змінюються новими» (Пережитое, 1908, т. 1, с. 278).

* У вересні 1909 р. С. Ан-ський пише Х. Житловському: «Чим більше думаю, тим більше переконуюся, що єврейство лежить у 4000-літній психології та 4000-літній культурі. Уда-

Сторінка із пінкасу. Зображення птахів виконане за традиціями кабалістичних амулетів.

Сторінка із пінкасу. Україна, XIX ст. Зображення менор виконано за традиціями кабали.

Сторінка із пінкасу.

цію старовинних оригінальних рисунків, заголовних аркушів пінкасів, мізрахів, кеттубів тощо, зроблено близько 1500 фотознімків старовинних синагог, кіотів та амвонів, художніх предметів культу, надгробних пам'ятників, типів, сцен тощо¹¹.

У роки першої світової війни Ан-ський як співробітник Земського союзу та Єврейського товариства допомоги жертвам війни працює в прифронтових районах Галичини, водночас намагаючись врятувати від повного знищення пам'ятки єврейської старовини¹².

Водночас він пише багато нарисів, замальовок та політичних статей про життя євреїв в Галичині, їх традиції та вірування. Більшість зібраних ним в експедиціях і під час роботи в Галичині матеріалів надійшла до музею, обладнаного при благодійному притулку на Васильєвському острові в Петербурзі¹³. У 1914 р. музей відвідав Шолом-Алейхем і записав привітання музею на восковий фоноциліндр (зберігається в ІР НБУВ, фоноархів, №303).

С.Ан-ський приступає до першого тому «Альбома єврейської художественної старини». Цей альбом «із загальною ввідною статтею відомого художника та критика О.Бенуа і рядом статей інших художників та критиків мистецтва й етнографів... містить знімки з рідкісної агади ХУ ст., з молитовників на пергаменті, італійських «ктубот» ХУІІ ст., зі старовинних акварельних лубків-примітивів, пінкусів, мізрахів*, знімки старовинних надгробних каменів, гробниць великих мужів та святих мучеників тощо...»¹⁴.

У 1918 р. в московському журналі «Єврейский мир» було опубліковано велику статтю відомого мистецтвознавця та художнього критика А.Ефроса «Лампа Алладина», в якій автор аналізує видання, що готувалося до друку (але не побачило тоді світу), а також стан єврейської художньої школи в цілому, ставлення всього російського культур-

ного суспільства до знахідок експедицій Ан-ського. Ефрос відстоює думку, що без народного мистецтва подальший розвиток мистецтва нового неможливий. «Єврейське народне мистецтво, - до якого, на решті, рішуче приковує найширшу громадську увагу Ан-ський своїм воістину історичним збиранням, ми зустрічаємо так само, як первенці Rinascimento - свої статуї <...>»¹⁵.

Упродовж багатьох років єдиний, як вважалося, примірник «Альбома єврейської художественної старини» зберігався в Інституті етнографії та фольклору в Ленінграді. Тільки в 1994 р. він був фактично відновлений та виданий у Москві відомим дослідником єврейського народного декоративно-прикладного мистецтва А.Канцедікасом¹⁶. Альбом-папка містив 84 репродукції фрагментів ілюмінованих старовинних єврейських рукописів, мізрахів та лубочних картинок, зібраних С.Ан-ським під час експедицій. Обкладинка папки, виконана за мотивами титульних аркушів пінкасів, автором не підписана. Несистематизовані матеріали А.Канцедікаса, використовуючи архівні дані про підготовчу роботу, проведену Ан-ським у 1917 - 1918 рр., розмістив на свій розсуд. Альбом відкривається великою вступною статтею укладача про Ан-ського, про ЄІЕТ, про експедиції та саму підготовку видання. Далі публікуються стаття А.Ефроса із журналу «Єврейский мир» та репродукції фрагментів рукописів.

Про існування інших примірників підготовлюваного альбому тривалий період ніяких відомостей не було. І тільки недавно під час

роботи з фондами Інституту рукопису НБУВ знайдено другий примірник цієї праці. Важливість знахідки безперечна. Тепер можна впевненіше говорити про концепцію видання «Альбома», розроблену самим автором. Якщо згадуваний початковий задум першого тому включав не тільки рукописи, а й знімки художньої старовини то, маючи вже два примірники першого тому «Альбома», можемо вважати, що Ан-ський систематизував матеріали, надалі розраховуючи видати всі задумані томи. На жаль, і в новознайденому варіанті не збереглися вступні статті О.Бенуа та інших художніх критиків. Папка, як і попередня, містить тільки репродукції матеріалів, зібраних Ан-ським для видання.

Однак новознайдений примірник альбому принципово відмінний від опублікованого А.Канцедікасом. Обкладинка його є, безперечно, пізнішим і остаточним варіантом. Вона виразніша орнаментально й колористично. Підпис на ній С.Юдовіна знімає питання про авторство обкладинки, що залишалося невирішеним в опублікованому альбомі. Готуючи до друку перший варіант видання, А.Канцедікаса виявив у Російському державному архіві літератури та мистецтва в Москві (РДАЛМ) фінансові документи, пов'язані з підготовкою альбому до публікації. Так, у листі до видавництва «Р.Голік та А.Вільборг, партнери» Ан-ський писав, що художник Я.Зелігман одержав за виготовлення двох обкладинок для «Єврейської художественної старини» 35 крб., а С.Юдовін - 300 крб., але не

Сторінка із агади (пасхальний переказ). Італія, ХІУ ст.

* *Мізрах* - декоративне панно на східній стіні синагоги або будинку, що вказує в бік Єрусалима - напрям молитви; *ктубот* - множина від *ктуба* - шлюбний контракт, за традицією багато декорований.

вказується за яку роботу¹⁷. Знайдений варіант альбому з його підписом на обкладинці підтверджує авторство С.Юдовіна. Малюнки, попри відмінність, безсумнівно, виконані одним автором. Для рисунка на обкладинці використано переінакшений, традиційний для єврейських рукописів орнаментальний мотив, опублікований під №80. А.Канцедикас, вміщуючи цю композицію у виданому варіанті, відносить її до мізрахів. У віднайденому альбомі репродукція розташована С.Ан-ським у розділі «Заглавные и внутренние листы старых рукописей и пинкусов».

У цьому примірнику відсутні деякі репродукції, що були в раніше опублікованому, натомість є шість, втрачених там. Одна з них - фрагмент пасхальної агади (сказання), виконаної в XIV ст. в Іспанії і доповненої в XV - XVI ст. малюнками на полях майстром, який працював в Італії. На репродукції зображено руку з мечем, занесеним над стінами Єрусалима - ілюстрацію до відповідного розділу агади. Повний її примірник зберігся у фонді С.Ан-ського (РДАЛМ, ф. 2583, оп. 1, од. зб. 1). Решта п'ять репродукцій походять з

території України і з великою долею ймовірності можуть бути датовані XVIII ст. Стилістично вони близькі до опублікованих пам'яток і відносяться до кола пінкасів, мізрахів і кабалістичних композицій, поширених у хасидських общинах України. Це підтверджується не тільки репродукціями в «Альбоме», а й ілюмінованими пінкасами із зібрання ІР НБУВ¹⁸.

Цікава одна з репродукцій - титульний аркуш пінкасу, що містить композицію з орнаментальних концентричних кіл, тексту, розміщеного по колу і виконаного в традиції мікрографічного письма, та квадратного середника зі словом «пінкас» і зображенням стилізованої тварини (можливо, оленя). Тло середника передає доволі традиційну для єврейських срібних виробів техніку штрихування¹⁹. Цей титул уже публікувався у 1918 р. як ілюстрація до статті А.Ефроса «Лампа Алладина» («К выходу в свет капитального издания С.Ан-ського «Еврейская народная художественная старина»)²⁰. Зберігаючи часову традицію, А.Канцедикас вміщує цю статтю у виданому 1994 р. варіанті²¹.

Істотно, що в знайденій папці є

розбивка на розділи - спроба систематизації матеріалу, здійснена, мабуть, самим Ан-ським. На жаль, збереглися не всі заголовні аркуші до розділів, а непронумеровані таблиці надалі довільно поміняли місцями, тому про остаточну ідею автора можемо тільки здогадуватись. І все ж наша публікація дає змогу наблизитися до авторського задуму. Це підтверджує і порівняння матеріалів альбому з оригіналами пінкасів (ІР НБУВ, ф. 321, оп. 1, од. зб. 44), що фрагментарно опубліковані в альбомі Ан-ського.

У поєднанні з мізрахами та декоративними вирізками з паперу (в українській традиції - витинанки), які зберігаються у Львівському музеї етнографії та художнього промислу, пам'ятки єврейського народного мистецтва, подані в альбомі С.Ан-ського і в бібліотечному зібранні, в цілому є своєрідним художнім явищем, тісно пов'язаним, на нашу думку, з традиціями місцевого українського народного мистецтва. У цьому аспекті вони становлять безперечний інтерес для дослідників як єврейського, так і українського декоративно-прикладного мистецтва.

¹ Лукин В. От народничества к народу (С.А.Ан-ский - этнограф восточноевропейского еврейства) // История и культура евреев в России: Сб. науч. трудов. - СПб., 1995. - С.125.

² Горцифельд А. С.А.Ан-ский // Еврейский вест. - 1922. - С. 12.

³ Еврейская энциклопедия: Свод знаний о еврействе и его культуре в прошлом и настоящем / Под общ. ред. д-ра Л.Кацнельсона и барона Д.Г.Гинцбурга. - Т.7. - СПб.: Издание о-ва для науч. изданий и изд-ва Брокгауз-Ефрон. - Кол. 449-450.

⁴ Сергеева И. Материалы журнала «Еврейский мир» (Петербург, 1908-1917 гг.) у фондах ЦНБ ім. В.І.Вернадського АН України // Рукописна та книжкова спадщина України. Вип.1. Археологічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. - К., 1993.

⁵ Ан-ский С.А. Еврейское народное творчество // Пережитое. - 1908. - Т.1. - С.278.

⁶ Сергеева И., Горшихина О. Деятельность Киевского отделения Общества для распространения просвещения между евреями в России в конце XIX - начале XX вв. // История евреев в

России: Проблемы источниковедения и историографии. Сб. науч. трудов. - СПб., 1993. - С. 130; Отчет Общества для распространения просвещения между евреями в России за 1909 год. - СПб., 1910. - С.76.

⁷ Лист С.А.Ан-ського до С.Нігера від 1.03.1913 р. (Петербург) // История и культура евреев в России. - С. 133.

⁸ Протоколи засідання комітету ЄІЕТ від 5.03.1913 і 17.03.1913 рр. // Центральний державний історичний архів (Петербург), ф. 2129, оп. 1, спр. 60, арк. 79, 81.

⁹ Протокол засідання комітету ЄІЕТ від 17.03.1913 р. // Там само, арк. 79.

¹⁰ Земцова А. С.Б.Юдовин // Искусство книги. 1956-1957 - Вып.2. - М.: Книга, 1961. - С. 185.

¹¹ Еврейская старина. - 1915. - Т.8. - С. 239.

¹² ІР НБУВ, ф. 339, №89.

¹³ Звіт про роботу ЄІЕТ за 1912 г. // Еврейская старина. - СПб., 1913. - Вып. 2 (апрель-июнь). Прил. - С. 9. В.Лукин у статті «К столетию образования петербургской научной школы еврейской истории» (История евреев в России: проблемы источниковедения и историографии. Сб. науч. тру-

дов. - СПб., 1993. - С. 19) вказує дату відкриття музею - осінь 1916 р.

¹⁴ Еврейская неделя. - 1918. - 18 мая. - С. 21.

¹⁵ Эфрос А. Лампа Алладина // Еврейский мир. - [М., 1918]. - Кн. 1. - С. 298.

¹⁶ An-sky S. The Jewish Artistic Heritage. An Album. - М.: «РА», 1994.

¹⁷ Ibid. - Р. 38 (документ цитується в перекладі автора статті).

¹⁸ Сергеева И. Иллюстрированные пинкасы Украины конца XVIII - начала XX веков. (Из собрания ЦНБ им. В.И.Вернадского АН Украины) // Еврейська історія та культура в Україні: Матеріали конф. Київ, 8-9 грудня 1994 р. - К., 1995. - С. 174-179.

¹⁹ Див.: Романовская Т., Волковинская Е., Канцедикас А. Серебро: Шедевры еврейского искусства. Т. 2. - М.: Имидж, [1993].

²⁰ Эфрос А. Лампа Алладина. - С. 297, 304.

²¹ An-sky S. The Jewish Artistic Heritage. - Р. 7-15.

Олександра Лук'яненко

Львівській бібліотеці іноземної літератури - п'ятдесят

Львівська бібліотека іноземної літератури (нині відділ літератури іноземними мовами Львівської державної обласної наукової універсальної бібліотеки) перманентно змінюючи свою назву (Міська бібліотека іноземної літератури №3, у 1967 р. - ім. Ю. Фучіка, у 1975 - відділ літератури іноземними мовами ЛДОУНБ), залишала незмінною структуру бібліотеки і фондів, що зробило її єдиною свого роду в західному регіоні України. Книжковий фонд бібліотеки налічує майже 160 тис. творів друку (починаючи з ХІХ ст.) багатогалузевої та художньої літератури 41-ю мовою народів світу. Надаючи послуги всім категоріям читачів, за своїм профілем (гуманітарні науки) передбачає пріоритетне обслуговування наукових працівників, спеціалістів усіх галузей народного господарства, насамперед учителів, викладачів іноземних мов.

Багата міжнародними зв'язками, традиціями, бібліотека співпрацює з усіма культурними, освітянськими, благодійними товариствами й фундаціями Львівщини, вважається книжковою базою Львівського методичного центру вчителів іноземних мов, Львівського відділення організації ЮНЕСКО.

Історію книгозбірні складали час, події, люди. Час сприяв її утворенню 1947 р. внаслідок зібраного 300 тис. унікального фонду. У 50-х роках він жорстоко розпорядився цим надбанням, розпорошивши його по світу. Бібліотека разом із самостійністю втратила кращу частину своїх приміщень, що суттєво для зберігання рідкісної книги. Поступ часу створив їй імідж у нових умовах. І, нарешті, саме він став мірилом її життєздатності.

У 1951 р. будівля книгозбірні після численних реінкарнацій (будинок Суспільної помочі ім. Руни Рейтманової, вендиспансер, поліклініка, гуртожиток) остаточно вписалася в архітектуру Краківського передмістя як храм трьох бібліотек: міської центральної для дорослих, для дітей, іноземної літератури. Займаючи другий і п'ятий поверхи (14 кімнат) та зал на першому поверсі, вона функціонувала як самостійна структура ще з 1947 р. Зібраний у повоєнний час з пустуючих монастирів, церков, залишених напризволяще квартир вивезених або розстріляних українців трьохсоттисячний книжковий фонд являв собою неабиякий інтерес, адже містив багатомовні приватні колекції львівської інтелігенції.

Факт появи новоствореної бібліотеки з цінним книгозбором привернув увагу великих бібліотек Львова, а незабаром і союзної столиці. Її хотіли зробити відділом обласної бібліотеки для дорослих і навіть філією Всесоюзної державної бібліотеки іноземної літератури (ВДБІЛ) у Москві.

У 1950 р. обласний відділ культосвітньої роботи визнав недоцільним використання книжкового фонду першою в Галичині міською бібліотекою іноземної літератури і дав дозвіл на передачу спочатку порівняно невеликої частини (1867 видань) наукової та рідкісної книги в літературно-меморіальний музей Івана Франка, а роком пізніше - 100 тис. видань найціннішої, ретельно відібраної представником з

Москви літератури помандрували у ВДБІЛ. У відсотках: 20 - видання до 1800 р., 20 - багатотомні видання, 30 - одностомні видання, 30 - періодика здебільшого ХІХ ст. польською (42), німецькою (30), англійською (8), французькою (10), латинською (2), грецькою (2), італійською (3), чеською (3) мовами, серед яких книги з історії, філософії, історії права, історії літератури, економіки, мистецтва, мовознавства, медицини, техніки на суму 840 тис. крб. Ще 165 тис. книг було позначено терміном «застаріла» і передано в розпорядження Облліту. Відомі й факти розкрадання мовними консультантами під час бібліотечної обробки. Тож, на 1 січня 1951 р. було заінвентаризовано 25352 примірників книг, які чомусь передали абонементу іноземного відділу Обласної бібліотеки для дорослих. Щоправда, згодом констатуємо кількісно адекватні передачі літератури з Обласної бібліотеки, вартість яких навряд чи була рівнозначною.

Разом з літературою наша бібліотека втратила сухі, світлі приміщення, зокрема й зал на першому поверсі, де було сконцентровано наукову літературу. Тепер у нас лише один поверх з підвальними приміщеннями.

Тим часом книжковий фонд 50-х років усе-таки зростає завдяки комплектуванню з бібліотек Львова, Ужгорода, Вільнюса. Розпочатий у 1951 р. «книгообмін» з ВДБІЛ розширився до контактів зі Всесоюзною книжковою палатою, Міжнародною книгою, Держполітвидавком. Бібліотека купувала книжки не лише у львівських букіністів, а й у московських книготоргах, отримувала їх у дар з бібліотек ім. В. Стефаніка, М. Салтикова-Щедріна (Ленінград), з Товариства радянсько-польської дружби, з Львівської картинної галереї. Було започатковано міжнародний книгообмін з Берліном, Белградом, Варшавою, Прагою, Братиславою та іншими містами. У книжковому репертуарі, переобтяженому суспільно-політичною літературою, переважали книги польською мовою.

Перша періодика почала надходити з ВДБІЛ у вигляді

різногалузевих декомплектів як компенсація за вивезені у 1951 р. 30 тис. періодичних видань (здебільшого XIX ст.) польською, німецькою, англійською, французькою, італійською, чеською, латинською, грецькою мовами. Надходила періодика з Українського товариства культурного зв'язку з закордоном (Київ). Усього - 200 назв часописів так званих тоді країн народної демократії і 16 назв зарубіжних країн (за валюту).

На початку 60-х років бібліотека стала структурно повноцінною: було відкрито читальний зал, розгорнуто роботу з МБА з районами Львівської області, велася масова робота (книжкові виставки, читацькі конференції, бесіди, лекції, літературні вечори), консультували тих, хто вивчає іноземні мови, функціонувало довідково-бібліографічне обслуговування, розвивався міжнародний книгообмін, були складені читацький систематичний і службові систематичний та алфавітний каталоги. Бібліотека перетворилася на культурний осередок іноземної книги під методичним керівництвом Обласної бібліотеки та ВДБІЛ.

70 - 80-ті роки проходять під гаслом централізації, і бібліотека стає відділом літератури іноземними мовами (ВЛІМ) Львівської обласної бібліотеки. Цей період характеризується належним рівнем планового комплектування, асигнуваннями на придбання літератури, кількісним і якісним зростанням книжкового фонду. З'являються нові вітчизняні та міжнародні джерела комплектування (Київська бібліотека КПУ, Ленінградська публічна бібліотека, Пряшівська, Жешувська, Варшавського університету, музею ім. В.Броневського, Матіци Словацької, Софійського університету). Налагоджується інтенсивний міжнародний обмін пресою. У галузевому співвідношенні помітно зростає відсоток літератури з мово- та літературознавства, мистецтва.

Формується науковий підхід до комплектування (гуманітарний профіль), ведеться науково-дослідницька робота, активізується співучасть у соціологічній службі ЛДОУНБ.

Багатоплановий розвиток організаційно-масової діяльності сприяв створенню при бібліотеці гуртків з вивчення іноземних мов, секції перекладачів, клубу «Цікаві подорожі». Було відкрито філії у нових районах міста, при будинку «Дружби народів». Значних успіхів досягнув МКО. Зав'язалися тісні контакти з культурними товариствами Львівщини.

Книгозбірня організовує літературно-тематичні вечори, бере участь у наукових конференціях, надає методичну допомогу районним бібліотекам.

У 60 - 80-х роках було придбано цінну літературу довідкового та гуманітарного змісту, видано п'ять бібліографічних покажчиків (С.Жеромський, Д.Аліг'єрі, В.Броневський в УРСР, львівський період життя і творчості Т.Боя-Желенського, Т.Шевченко в німецьких перекладах і критиці). Започатковано спільне з бібліотекою ім.В.Стефаніка та НБ ЛДУ ім.І.Франка видання покажчика періодичних видань наукових бібліотек Львова.

Завдяки статусу обласної наукової бібліотеки, починаючи з 1984 р., впродовж десяти років відділ вважався депозитарієм паризького прес-центру ЮНЕСКО з питань освіти, науки, культури, що допомагало плідно співпрацювати з учителями й викладачами іноземних мов.

З порушенням у 90-х роках державної мережі книгопостачання бібліотек змінилися форми й методи діяльності. Нововведені платні послуги давали змогу закуповувати найпопулярніші видання в букіністичних крамницях, на ярмарках, у видавництвах.

Останні ж роки можна назвати експериментом на виживання. Зазвичай, стихійне комплектування не сприяє його науковості. Своєрідними спонсорами стали фонд Сороса, американсько-український «Сейбр-Світло», Товариство польської культури Львівщини, Федерація польських організацій в Україні, Варшавський інституту Книжки і читання, львівське товариство «Ческа беседа», Ротарі клуб, Британська рада, Французький культурний центр, видавництва «Пшедсвіт» та «Чительник» (Польща), «Світ» і «Каменярь» (Львів), школи з викладанням польської мови, міжнародні партнери з Польщі, Словаччини, Німеччини.

Книжковий фонд збагатили приватні бібліотеки М.Марченка, І.Лозинського, О.Першиної, О.Охримовича, міжнародна виставка угорської книги з Києва та ін.

Минулого року з фонду почали виділяти рідкісні книги. Як книжкова база Методичного центру вчителів іноземних мов, бібліотека організовує семінари, розробляє тематичні методичні матеріали для педагогів. У нас проходять практику студенти слов'янського відділення ЛДУ ім.І.Франка.

Свідченням науково-популяризаторської та дослідницької діяльності ВЛІМ є участь у соціологічних дослідженнях ЛДОУНБ. Проводимо також самостійні краєзнавчі розвідки життя та творчості діячів світової культури у Львові (О.Фредро, Й.Рот, Я.Каспрович, М.Конопницька, С.Лем, Г.Горст, О.Маслюк), перекладаємо світове письменство (П.Верлен, В.Гюго, М.Ясножєвська-Павліковська, О.Фредро, Я.Каспрович, В.Шимборська, Г.Посвятівська, С.Лем), видаємо бібліографічні покажчики («Василь Гудак», «Родина когорта Масляків», «Іван Лозинський»), висвітлюємо на сторінках преси свою інформаційно-масову діяльність.

Львівській бібліотеці іноземної літератури завжди щастило на високоосвічених, неординарних особистостей. Взяти хоча б її фундатора О.Масляка. Сам факт збору унікального книжкового фонду і відкриття першої в Галичині бібліотеки іноземної літератури важко переоцінити.

За його наступників опрацьовувалася перша періодика, започатковувалися масові заходи, склалися робочі каталоги. Упорядковувалися фонди: літературу було поділено за трьома напрямками - наукова, художня, стародруки.

Але по-справжньому розгорнути всі види бібліотечної роботи вдалося І.Лозинському. 25 років (1957-1992) плідної діяльності дозволили експериментувати з багатогранністю методів і форм спілкування з читачем. Спираючись на таких корифеїв бібліотечної справи, як Ф.Мусянович, О.Ранцову, Н.Рудницького, колектив досягнув незмінного успіху.

Гідною зміною найстаршого покоління стали Т.Файлер, Ч.Лемішка, В.Боднар, В.Кулик., Д.Михальчишин. Саме вони, продовжуючи кращі традиції, створили позитивний імідж бібліотеці своїм високим професіоналізмом, ввічливим і якісним обслуговуванням читачів.

Свій піввіковий ювілей бібліотека зустрічає оновленою, залишаючись культурним центром іноземної книги у Львові. Відданість читачів і працівників, успішна робота дає право гордитися її історією і сьогоденням.

Наша мета - вивчення і творча робота з фондом, всебічна співпраця з установами культури, забезпечення високого рівня бібліотечно-бібліографічного обслуговування, розгортання видавничої діяльності, розширення сфери послуг, посилення впливу та авторитету іноземної книги серед широкого читацького загалу.

До 125-ліття від дня народження

Федір Погребенник

Книжкові ілюстрації Богдана Лепкого

Богдан Лепкий, ім'я якого ще тільки відкривають для себе тисячі нових читачів його творів, був не тільки талановитим українським письменником, а й істориком літератури, літературним критиком, перекладачем. І якщо ці грані його творчості ще більш-менш відомі широкому загалу, то про художнє його обдарування знають лише одиниці. У публікації розкривається саме ця грань творчої особистості митця, подаються ілюстровані ним книги.

«Коли б я не був письменником, тоді хотів би бути лише малярем», - сказав Б.Лепкий на відкритті виставки своїх картин 1932 р. в Кракові, організованої в залі товариства «Просвіта» прихильниками таланту митця з нагоди його 60-ліття.

Скромний в оцінці свого літературного й мистецького хисту, відомий уже на той час письменник, який мав за плечима чималі доробок у жанрі портретного живопису, пейзажу, книжкової графіки, цими словами тільки засвідчив бажання віддатися малярству, коли б не присвятив себе літературі. Пензель художника він ставив на друге місце у своєму творчому житті. Так воно і є: саме в літературі найповніше виявилось його обдарування, а точніше, - у поезії і прозі. Та цими гранями не вичерпується талант письменника. Він виступав і як мистецтвознавець, і як художник, а також історик літератури, літературний критик, перекладач.

Виріс Б. Лепкий у родині, де шанували мистецтво, зокрема живопис. Його батько, відомий під псевдонімом Марко Мурава, видав кілька книжок, друкувався як поет і прозаїк у періодичних виданнях Львова. Він мав домашню картинну галерею, часто гостив у своїй оселі маляра Швугера, який зацікавив малого Богдана живописом. Згодом, навчаючись у Бережанській гімназії, хлопець узявся рисувати, і його малюнки прикрашали стіни гімназії. У Бережанах він спілкувався з малярами Стоцьким і Хомиком. Деякий час юнак вивчав мистецтво у Відні, де тоді перебував український художник Микола Івасюк, разом з ним їздив до батьківської оселі на Поділлі, де малював під його керівництвом портрети, пейзажі. У stodолі батька в селі Жукові, де той був священником, обидва влаштували художню майстерню. Але професійне навчання в художній школі було недовгим - Лепкий перейшов на філософський факультет Львівського університету здобувати освіту філолога.

Потяг до малювання все ж не покидав його, чому сприяла і мистецька обстановка Кракова, де він отримав посаду гімназійного вчителя, а пізніше - викладача Ягеллонського університету. Місто з багатими культурними традиціями, де здобували освіту в Академії мистецтв не лише польські, а й українські художники, де творили Осип Курилас, Олекса Новаківський, Іван Северин, Михайло Гаврилко, Михайло Бойчук стимулювало зацікавлення Б. Лепкого щодо живопису, графіки.

У жанрі книжкової графіки Б.Лепкий активно працює в період своєї видавничо-редакторської діяльності

(1915-1923). Перебуваючи під час першої світової війни і після неї у Відні, Вешлярі, Берліні, співпрацюючи із Загальноукраїнською культурною радою та Союзом визволення України й беручи активну участь у випуску українських видань видавництвом Якова Оренштайна, готуючи нові публікації української художньої класики, Б.Лепкий водночас з літературною, науковою справою ілюстрував книги, виступав як художник-графік. Десятки видань вийшли в його художньому оформленні, з його ілюстраціями, віньєтками - з підписами автора і без них. Ось деякі з них: «Слово о полку Ігоревім у віршованих перекладах». Відень, 1915) (віньєтки й заставки Лепкого); «Наша пісня» (Вешляр, 1916) - обкладинка, рисунки й кінцівки його ж); Євген Гребінка. Приказки (Київ - Лейпциг, 1920); «Шляхом волі» (Київ - Лейпциг, 1918); Іван Крилов. «Байки... в переспівах і наслідуваннях Богдана Лепкого» (Київ - Лейпциг, 1918); «Русалка й інші казки братів Грімів» (Київ - Лейпциг, 1919) та інші - всі вони вийшли в світ завдяки Б.Лепкому, з його художніми ілюстраціями, портретами пись-

менників - не лише чорно-білими, а й кольоровими.

У моїй колекції творів письменника є декілька книжкових видань з його ілюстраціями. Тепер це рідкісні видання, збереглося їх небагато, бо належали до заборонених, підпадали під репресії. Ось досить добротне з мистецького погляду видання збірки кuartетів Ф. Колесси, що вийшло у Відні 1915 р. («Воєнні кuartети на мужеський хор, присвячені українським січовим стрільцям». Накладом Загальноукраїнської культурної ради), прикрашене кольоровим малюнком Б. Лепкого, що відбиває характер збірки: на тлі військових атрибутів (бубни й литаври) схрещені козацька шабля і старовинний козацький музичний інстру-

Думна українського хлібороба.

Слова Олександра Колесси.
Мелодія народної пісні.

по-ле, рі-ле мо-я ми-ла,
рі-ле чо-рна, зо-ло-то ре-ди-ла.

ЖУРАВЛІ

слова БОГДАНА музика ЛЬВА ЛЕПКОГО
фортеп'яновий уклад Е. ФОРОСТИНИ.

Товариші

Ви дыш брате мій.

мій

Вид-ля-ла-ли

жу-равлі в ви-рні

кву

в чу-жині

Publikation des Ukrainischen Kulturrates.
Ukrainisches Liederbuch aus großer Zeit.
Видання Української Культурної Ради.

Ще не вмерла Україна.

Співанник з великих днів.

Впорядкуван і рисунками прикрасив Б. Лепкий.

Відень, 1916.
Накладом Української Культурної Ради

III.
и крас.

мент. Поеднання кольорів червоного й чорного символізує, разом із цифрою 1915, трагізм часу, який відбиває книжка, вміщуючи твори «Тим, що упали» (слова Б.Лепкого), «Жовтнярські похорони» (слова О.Маковея), «Червона калина» та ін.

Одне з найвдаліших ілюстрованих видань поета - збірник «Ще не вмерла Україна» (Співанник з великих днів. Впорядкував і рисунками прикрасив Богдан Лепкий. Відень, 1916. Видання Загальноукраїнської культурної ради), де автор на титулі зазначив свою участь в ілюструванні книжки - до речі, на той час вельми імпозантної за змістом і художнім оформленням.

Цей співанник я придбав у м.Коломиї в кінці 40-х років з великим ризиком для себе. Справа в тому, що вже сама його обкладинка була вкрай небезпечною: прикрашена золотим тризубом на синьому тлі! Книжки з назвою «Ще не вмерла Україна» знищувалися беззастережно, а тут ще й страшний для більшовицької системи тризуб! Багато разів з тремтінням душі я читав пісні, улюблені українськими січовими стрільцями, переглядав рисунки Б.Лепкого, нав'язні лірикою народної пісні, звитягою козацькою і стрілецькою, у вузькому колі друзів співав їх. Коли на філологічному факультеті Чернівецького університету, де я навчався, почалися арешти, і мене допитували співробітники КДБ, довелося деякі книжки спалити, в тому числі обкладинку співанника «Ще не вмерла Україна». Так і досі він без

обкладинки зберігається в моїй бібліотечі як свідок пережитих тяжких часів.

Б.Лепкий мовою рисунка намагався передати настрій тієї чи іншої пісні, її художні образи, інколи переосмислював їх, наближаючи до «великих днів» - величних і трагічних. З цього погляду цікавого переосмислення в рисунку зазнала пісня «Чуєш, брате мій». Оскільки вона набула поширення в новому - стрілецькому - середовищі, автор зобразив загибель на полі брані січового стрільця. Загалом, ілюстрації Б.Лепкого унаочнюють, увиразнюють мотиви народних пісень, вони переважно виконані на доброму професійному рівні, засвідчують хист письменника як художника-ілюстратора.

Б.Лепкий проектував ряд обкладинок до видань української класики (одну з яких репродукуємо).

Людина розмаїтих творчих зацікавлень, письменник, який виступав у різних літературних жанрах, мав чималі здобутки в розвитку рідного слова, Богдан Лепкий залишив значну мистецьку спадщину, зокрема живописну, книжково-графічну, засвідчивши різнобічність свого таланту.

Досі, на жаль, у жодне з видань творів письменника не включено його статті й дослідження з питань мистецтва, не передруковані його портрети, рисунки, ілюстрації до видань, що збіднює уявлення про характер спадщини цього, безумовно, самобутнього митця.

До 75-річчя УНІК

Галина Ковальчук

Видавнича діяльність Українського наукового інституту книгознавства

Український науковий інститут книгознавства (УНІК) розпочав свою діяльність 75 років тому, в жовтні 1922 р. Як перша й головна наукова установа республіки в галузі книгознавства того часу, УНІК започаткував розробку теоретичних і практичних основ вітчизняного книгознавства. Можна цілком впевнено говорити про існування в 20-х роках української школи книгознавства.

Виставки, лекції, підготовка книгознавчих кадрів, міжнародні зв'язки, анкетне соціологічне дослідження бібліотек, видання єдиного тоді в країні наукового книгознавчого журналу «Бібліологічні вісті», створення архіву українського друку перших пореволюційних років та надзвичайної цінності колекції книгознавчої літератури, підготовка бібліографічних покажчиків - ось неповний перелік наукових та виробничих інтересів УНІК. Проте головними в роботі інституту були наукова та видавнича діяльність.

Відомі вчені Д.Балика, С.Маслов, Ю.Меженко, П.Попов та інші розглядали науку про книгу як комплексну - у взаємозв'язках з бібліотекознавством і бібліографознавством. Основними проблемами досліджень УНІК були вивчення історії та мистецтва української книги, а також дослідження читача. Заслугою УНІК слід вважати перенесення центру досліджен-

ня в ланці «книга-читач» саме на читача, на відміну, приміром, від книгознавчих установ Москви та Ленінграда, де передусім досліджували теорію книги.

Не весь науковий доробок інституту було втілено в публікаціях, хоча навіть кількісні характеристики випуску наукових праць окремими виданнями є репрезентативними для такої невеликої дослідної організації, як УНІК. Слід зважати й на складний фінансовий, поліграфічний стан у республіці в 20-х роках. І все ж інститут

зумів видрукувати лише за 1924-1930 р. близько 60 книжок і брошур.

Найвагомішими за цей час є видання чотирьох томів «Трудів УНІК»: Т. 1. Українська книга XVI-XVIII ст. / За ред. М.О.Макаренка, С.І.Маслова (1926 р., XVIII+436 с.); Т. 2. Бібліотека і читач на Україні. Праці кабінету вивчення книги й читача. Зб. перший / За ред. Д. А. Балики (1930, 244 с.); Т.3. Шпілевич В.В. Бібліографія української літератури та літературознавства за 1928 рік. Праці бібліографічної секції / За ред. Ю.О.Меженка (1930, 299 с.); Т.4. Ігнатієнко В.А. Бібліографія української преси 1816-1916. Праці бібліографічної секції / За ред. Ю.О.Меженка (1930, 286 с.). Не обговорюватимемо в цій статті зміст і значення «Трудів УНІК», оскільки науковий аналіз видань інституту потребує окремого дослідження. Підготовлений том «Українська книга XIX і XX ст.» (14 друк. арк., 80 іл.) та два томи бібліографічних покажчиків літератури за перші пореволюційні роки не було видано (ІР НБУВ, Архів УНІК, ф. 47, од.зб. 55, арк.8).

Уявлення про динаміку видання книжок за роками дає така таблиця:

Роки	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
К-ть кн.	4	15	12	11	7	2	5

Як бачимо, розквіт видавничої діяльності інституту припадає на 1925-1927 рр. Ще чотири видання з тематики УНІК - праці Ю.Меженка та Ю.Ковалевського, випущені в 1919-1923 рр. - інститут зараховував у свій актив, бо вважав себе продовжувачем Головної книжної палати, де були підготовлені ці праці.

Привертає увагу серія видань УНІК «Науково-популярна бібліотека книгознавства» за редакцією Ю.Меженка, яка виходила в Державному видавництві України. Вийшло 6 випусків серії:

1. *Маслова О.* Рукописна книга.
2. *Попов П.* Друкарство, його початок і поширення в Європі.
3. *Балика Д.* Бібліотека в минулому.
4. *Маслов С.* Українська друкована книга XVI-XVIII вв.
5. *Рихлік Є.* Друкарська техніка.
6. *Ігнатієнко В.* Українська преса (1816-1923 рр.).

Перші п'ять випусків вийшли в 1925 р., шостий - у 1926. Інші за браком коштів залишилися ненадрукованими. Ілюструвати матеріал книг передбачалося серією діапозитивів (ф. 47, од.зб. 19, арк. 45), але їх виготовлення було збитковим для видавництва і тому не було реалізоване. В інституті коштів на видання книг не було взагалі, асигнувань Укрнауки ледве вистачало на випуск «Бібліологічних вістей».

У серії «Українські бібліологи» вийшла лише одна книга - «Сергій Маслов. 1902-1927» (до 25-річчя наукової діяльності вченого).

Решта виданих інститутом книжок являли собою, фактично, відбитки статей з «Бібліологічних вістей», «Трудів УНІК» та ін. Друкувалися вони тиражем не менше 250 прим. кожна, мали обкладинку, титул, заставки, кінцівки, свою нумерацію сторінок. Основна частина накладу надходила до УНІК і використовувалась як обмінний фонд для комплектування книгознавчої бібліотеки. Деякі відбитки друкувалися більшим

тиражем. Так, в архіві УНІК ми знайшли відомості, що брошури «Г.Нарбут» Ф.Ернста, «Цензурний акт 1876 р.» В.Міяковського, «Про класифікацію друків за соціальним призначенням» Д.Балики надійшли до інституту в кількості 300 прим., стаття І.Фааса «Інкунабули Одеської ЦНБ» - 350 прим., а стаття А.Тюнеєвої «Музей книги Одеської публічної бібліотеки» - в кількості 550 прим.

Виявлені в архіві (ф. 47, од.зб. 47) «умови» між УНІК і видавництвами про виготовлення цілої низки цікавих книг свідчать про нереалізовані плани випуску підготовленої наукової літератури: «Бібліографія друку УСРР часу революції», «Підручник-довідник по друкарству для видавців та друкарів», «Бібліографія українського театру і драматургії» та ін. Не виданими залишились, як свідчать видавничі договори (ф. 47, од.зб. 161), збірник «Дитяча книга», підручник Л.Живного з бібліографії, «Історія письмен» Ю.Меженка, «Бібліографія, її історія та культурне значення» С.Кондри. Умови договорів не виконувались як через брак грошей, так і через несвоєчасну подачу рукописів (ф. 47, од.зб. 225).

Але всі видані книжки були «зразковими з боку досягнень української радянської поліграфії», як наголошувалось у зверненні УНІК до Укрнауки від 18.1.1926 р. № 36 (ф. 47, од.зб. 67, арк.4). Вони неодноразово експонувалися в Москві, Ленінграді і за кордоном СРСР «як приклад високо довершених видань» (там само). Видавнича діяльність УНІК дістала позитивну оцінку на Всесоюзній виставці графічного мистецтва в Ленінграді, де постановою журі від 7 березня 1927 р. інституту було присуджено почесний диплом за художньо-друкарське оформлення видань (ф. 47, од.зб. 92, арк. 7-8). Усі друковані праці інституту й нині мають певну наукову цінність.

За тематикою видання УНІК 20-х років розподілялися так: мистецтво книги - 12, історія друкарства в Україні - 10, бібліографознавство - 9, проблеми читання - 4, бібліографічні покажчики - 3, теорія книги - 3, стародруки в бібліотеках - 3, історія рукописної книги - 2, зародження друкарства в Європі - 2, історія української книги XIX ст. - 2, історія та статистика української радянської книги - 2, бібліотечна справа - 2, історія української преси - 2, історія цензури - 1, поліграфія - 1, книжкова торгівля - 1, біобібліографія - 1.

Серед книжок цих напрямів історична тематика явно переважає - 33 видання, що так чи інакше характеризують книгу дореволюційної доби.

За авторами видань статистика така: С.Маслов - 7 книжок, П.Попов - 4, Д.Балика - 2, В.Ігнатієнко - 2, М.Макаренко - 2, Д.Щербаківський - 2, А.Козаченко - 2, Ю.Меженко - 2. Решта авторів - по одній книжці. Нагадаємо, що протягом 1923-1930 рр. інститут видавав шоквартальник «Бібліологічні вісті», де друкувалися більшість наукових праць, хроніка книгознавчого життя тощо. Частина наукових праць співробітників інституту побачила світ на сторінках інших періодичних видань («Життя й революція», «Критика» тощо).

Після перелому в історії існування УНІК (1931) його видавнича діяльність скорочується. Провідною стає не наукова робота, а критичні нападки на праці попередників, самокритика - як у друкованих працях, так і в доповідях на зборах і засіданнях. Часто самі ці доповіді, опубліковані в пресі або окремими виданнями, являли собою «науковий доробок» УНІК, наприк-

лад, доповіді «Проти еклектики та ревізіонізму в книгознавстві за більшовицьке переозброєння» К.Довганя (К., 1932) або «Проти еклектизму в питаннях читачівства» Н.Біркиної (К., 1933).

Певний інтерес для дослідження наукової роботи інституту мають «Тематичні плани УНДІК на 1932 р.». У преамбулі цього видання декларується: «Поглиблюючи класову боротьбу на книгознавчому фронті, перебудовуючи всю свою роботу на основі партійних директив, інститут книгознавства підпорядковує науководослідну роботу конкретним завданням соціалістичного будівництва». Уявлення про форми й методи роботи дає наступна теза планів: «Щоб забезпечити соціалістичні темпи роботи та якість продукції, інститут запроваджує нові колективні форми праці на засадах ударництва та змагання, утворюючи бригади для проробки тем або виконання окремих оперативних завдань». Потрібно було майже два роки, щоб зрозуміти, що бригадна форма не придатна для подібної наукової роботи, що це і є та знеосібка, проти якої постійно виступав новий склад УНІК.

Плани інституту на 1932 р. - опрацювати майже 170 тем - були явно нереальні. Їх було забагато для кількісного складу інституту, до того ж не всі нові працівники мали досвід наукової роботи, літературні здібності. Протоколи «колоквіальної» комісії з прийому аспірантів свідчать, що головними питаннями для кандидатів в аспірантуру були соціальне походження, знання хоч декількох праць К.Маркса, Ф.Енгельса, В.Леніна, Й.Сталіна, політичного моменту (ф.47, од.зб. 257). Серед аспірантів і співробітників УНІК з'явилися навіть люди з незакінченою середньою освітою. Як висловився директор інституту С.Якубовський на засіданні дирекції від 28 квітня 1932 р., «в зв'язку зі збігом громадсько-політичних кампаній, як весіння засівна кампанія, готування до дня преси і травневих свят затрималась робота УНІК...» (ф.47, од.зб. 276, арк.5). Зі звіту керівника Харківської філії УНІК К.Довганя довідуємося, що на філію планом покладено розробку понад 70 тем, а буде виконано 10. Крім роботи над публікаціями, викладацької діяльності, участі в громадських зборах, співробітники філії працюють на заводах «Серп і Молот» і «ХТЗ». Після такого звіту збори УНІК ухвалили роботу філії вважати за задовільну, як досягнення відзначити збори щодо планування другої п'ятирічки та проведення посівкампанії, а також забезпечення партійного проводу роботою. Плани інституту було зірвано.

Перший том «Наукових записок» - нового періодичного (двічі на рік) видання УНІК - повинен був вийти ще в 1931 р. У пресі пройшла реклама цього тому, який мав називатися «За марксо-ленінське книгознавство». Перелік статей майбутнього видання не викликав сумніву щодо «бойової» спрямованості випуску: планувалося опублікувати праці «За марксо-ленінське книгознавство» К.Довганя, «Українське фашистське книгознавство» І.Гуменчука та ін. Проте всього було видано два томи «Наукових записок». Зміст першого тому - «Проти буржуазних теорій у книгознавстві» (1933) відбивав той період реорганізованого УНІК, коли, зазначалося в передмові, головну увагу було скеровано «на остаточне викриття шкідницької спадщини старого УНІК та виявлення її впливів у конкретній продукції радянської частини науковців». Зусилля концентрува-

лися на критиці здобутого в 20-х роках - наприклад, статті «Шляхами націоналізму та формалізму (Методологічні засади Ю.Меженка в книгознавстві)» Я.Керекеза, «Буржуазна концепція історії бібліографії преси на Україні» В.Тарнавського, «Буржуазний націоналізм в теорії українського бібліографічного репертуару» М.Городкова. Військова термінологія, безліч політичних гасел у цих статтях не мали нічого спільного з наукою, тобто нового слова саме в науці ці «наукові записки» не сказали.

Том другий мав назву «Питання радянської книготоргівлі» (1935). Тут також відчутний брак кваліфікованих кадрів: із п'яти статей збірника дві - І.Фольмана, дві - Г.Махно, одна - Л.Каєм. У працях багато дублювань, повторів, особливо щодо партійних настанов та політичних гасел. Редакторської роботи взагалі не помітно, хоча прізвище редактора - заступника директора з наукової роботи, а згодом директора УНІК М.Завального - винесено на титульну сторінку книги. До речі, жодного власного книгознавчого дослідження М.Завальний не підготував, проте, як свідчать протоколи зборів і нарад УНІК, найактивніше виступав із закликами до сумлінної наукової праці.

Усього, за нашими підрахунками, з 1931 по 1936 рр. УНІК видав 12 книжок: 1931 - 2, 1932 - 4, 1933 - 2, 1934 - 2, 1935 - 2. Найвагомішими в науковому аспекті були три роботи К.Довганя, хоча й вони не далеко відходили від тематики інших.

Загальна спрямованість тодішніх праць УНІК виявляється навіть у назвах: «Проти еклектики та ревізіонізму в книгознавстві за більшовицьке переозброєння», «Проти еклектизму в питаннях читачівства», «Проти буржуазних теорій в книгознавстві», «Класова боротьба в книгознавстві», «Книгу на боротьбу за третю більшовицьку», «Заводська преса в боротьбі за першу п'ятирічку». Останні дві брошури - це одноденки, цікаві лише в історичному плані, а ні в якому разі не в науково-книгознавчому. Так, «Класова боротьба в книгознавстві» - взагалі не наукова праця, а стенограма засідання Київського товариства войовничих матеріалістів-діалектиків від 29 травня - 1 червня 1931 р., де розпочався розгром УНІК.

Видання «Книга й преса в імперіалістичній війні та в обороні СРСР» вийшло під рубрикою «Науково-популярна серія», але продовження ця серія не мала. Зате тиражі видань УНІК в 30-х роках зросли - від однієї до чотирьох тисяч прим.

Але бюджетні асигнування дедалі зменшувалися, а прибутку УНІК не мав. Інститут ставав непотрібним, бо не презентував наукової думки. У 1936 р. Науководослідний інститут книгознавства було реорганізовано в Науково-методичний кабінет бібліотекознавства та масової бібліографії при Бібліотечному управлінні. Фактично це означало кінець розвитку книгознавства в Радянській Україні на той час.

Хронологічний покажчик видань УНІК

1. *Маслов С.* Друкарство на Україні в XVI-XVIII ст.-1924.- 30 с.
2. *Попов П.* Початки друкарства у слов'ян.-1924.- 39 с.
3. *Барвінок В.* Загальний огляд стародруків київських бібліотек.-1924.- 20 с.
4. *Щербаківський Д.* Золотарська оправа книжки на

- Україні в XVI-XVIII вв.-1924.-15 с.
5. *Маслова О.* Рукописна книга.-1925.-120 с.
 6. *Маслов С.* Каталог ювілейної виставки українського друкарства. - 1925. - 50 с.
 7. *Попов П.* Друкарство: Його початок і поширення в Європі. - 1925. - 76 с.
 8. *Балика Д.* Бібліотека в минулому. - 1925. - 108 с.
 9. *Маслов С.* Українська друкована книга XVI - XVIII вв.- 1925. - 80 с.
 10. *Рихлік Є.* Друкарська техніка. - 1925. - 92 с.
 11. *Куфасєв М.* Книга як поняття й предмет науки та бібліографія як документальна наука про книгу. - 1925. - 24 с.
 12. *Рулін П.* «Україніка» по російських часописах. - 1925. - 9 с.
 13. *Маслов С.* Комітет для опису стародруків. -1925. - 4 с.
 14. *Боровий С.Я.* Нариси з історії єврейської книги на Україні. - Нарис 1. - 1925. - 14 с.; Нарис 2. - 1926. - 16 с.
 15. *Биківський Л.* Бібліотечна справа в Чехословаччині.- 1925. - 13 с.
 16. *Романовський В.* Іван Федорович, його життя та діяльність. - 1925. - 4 + 55 с.
 17. *Клименко П.* Графіка шрифтів Острозької Біблії. - 1925. - 24 с.
 18. *Маслов С.* Етюди з історії стародруків: I - VIII. - 1925. - 84 с.
 19. *Макаренко М.* Орнаментация української книжки XVI-XVII ст. - 1925. - 70 с.
 20. *Іванушкін В.* Проблема читачівства та її вивчення.- 1926.-32 с.
 21. *Попов П.* Матеріали до словника українських граверів. - 1926. - 142 с.
 22. *Ігнатієнко В.* Українська преса (1816-1923 рр.).-1926. - 80 с.
 23. Труды УНІК.Т.І. Українська книга XVI-XVIII ст. - 1926. - XVI+ 436 с.
 24. *Щербаківський Д.* Оправи книжок київських золотарів в XVII - XVIII ст.- 1926. - 52 с.
 25. *Masslow S.* Ukrainische Druckkunst XVI-XVIII Jahrhundert. - Mainz, 1926. - 80 s.
 26. *Курінний П.* Лаврські інтролігатори XVII - XVIII ст.- 1926. - 39 с.
 27. *Биківський Л.* Книжна справа в Чехословаччині. - 1926.- 32 с.
 28. *Єфремов С.* В тісних рамцях (Українська книга 1798-1916) - 1926. - 32 с.
 29. *Айзеншток І.* До історії видань творів Г.К.Квітки.- 1926.- 16 с.
 30. *Ернст Ф.* Георгій Нарбут та нова українська книжка. - 1926. - 36 с.
 31. *Міяковський В.* Ювілей цензурного акту 1876 р. - 1926. -16 с.
 32. *Кревецький І.* Перша газета на Україні. - 1927. - 16 с.
 33. *Балика Д.* Про класифікацію друків за соціальним призначенням. - 1927. - 36 с.
 34. *Шамурин Є.* Колективне авторство. - 1927. - 27 с.
 35. *Козаченко А.* Книжкова продукція УСРР (1923-1926). -1927. - 24 с.
 36. *Тюнеєва А.* Музей книги Одеської публічної бібліотеки.-1927.- 18 с.
 37. *Sereda A.* Georg Narbut als Buchkünstler.- Mainz, 1927. - 21 s.
 38. *Сергій Маслов:* 1902 -1927.- 1927.- 50 с.+1 вкл.
 39. *Іванова-Артюхова А.* Ілюстратори М.В.Гоголя.- 1927. - 35 с.
 40. *Меженко Ю.* Українська книжка часів Великої революції.- 1927.- 24 с.
 41. *Фаас І.* Інкунабули Одеської ЦНБ.- 1927.- 26 с.
 42. *Попов П.* Матеріали до словника українських граверів. -1927. - 34 с.
 43. *Дубровський В.* Нариси з історії Чернігівської друкарні XIX ст. - 1928. - 65 с.
 44. *Клепиков С.* До методології описування слов'янських стародруків XV-XVIII ст. - 1928.- 16 с.
 45. *Кондра С.* Особливості нотографії. - 1928. - 21 с.
 46. *Артюхова А.* К.О.Трутовський - ілюстратор. -1928. - 22 с.
 47. *Іноземцев П.* Проблема національної бібліографії на Україні. -1928. - 25 с.
 48. *Петрунь Ф.* З історії збирання рукописів на Балканському півострові. -1928. -15 с.
 49. Показники - систематичний та авторський до часопису УНІК «Бібліологічні вісті» за р.р. 1923-1927.- 1928. -14 с.
 50. *Нечаєв М.* Книжка та її покупець на селі. - 1929.-51 с.
 51. *Біркина Н.* Бібліотечний кореспондент та його робота. - 1929. - 24 с.
 52. *Макаренко М.* Малюнки П.М.Боклевського. -1930. - 16 с.
 53. *Боровий С.* Наукова бібліотека в сучасних умовах.- 1930. -67 с.
 54. Бібліотека і читач на Україні / Труды УНІК. Т. 2. Праці Кабінету вивчення книги й читача. Зб. перший. - 1930. - 244 с.
 55. *Шпілевич В.* Бібліографія української літератури та літературознавства за 1928 рік / Труды УНІКу. - Т.3.- 1930. - 297 с.
 56. *Ігнатієнко В.* Бібліографія української преси 1816-1916 / Труды УНІКу. - Т. 4. -1930. - 260 с.
 57. *Довгань К.* До питання про соціальну функцію книги. -1931. - 102 с.
 58. Тематичні пляни Українського науково-дослідного інституту книгознавства на 1932 рік. -1931.-20 с.
 59. Клясова боротьба в книгознавстві: Стенограма засідання Київського Т.В.М. - Д.-1932. - 88 с.
 60. *Довгань К.* Проти еклектики та ревізіонізму в книгознавстві за більшовицьке переозброєння. - 1932. - 72 с.
 61. Книгу на боротьбу за третю більшовицьку. -1932. - 64 с.
 62. Заводська преса в боротьбі за першу п'ятирічку.-1932. - 64 с.
 63. Проти буржуазних теорій у книгознавстві / Наукові записки. - Т.1. - 1933. - 198 с.
 64. *Біркина Н.* Проти еклектизму в питаннях читачівства. - 1933. - 84 с.
 65. *Довгань К.* Принципи критико-бібліографічної оцінки. -1934. - 88 с.
 66. Книга й преса в імперіалістичній війні та в обороні СРСР: До 20-річчя світової війни (1914-1934). - 1934. -104 с.
 67. Питання радянської книготоргівлі / Наукові записки. - Т.2. - 1935. - 223 с.
 68. Директиви про бібліотечну роботу: Зб. офіційних документів. -1935. - 360 с.

Таїсія Ківшар

Степан Сірополко

Серед українських культурологів, педагогів та бібліологів, політичних, громадських, культурних і освітніх діячів виділяється постать Степана Сірополка (1872-1959), чий життєвий та творчий шлях є свідченням самовідданої праці на користь українського народу, зокрема на ниві позашкільної освіти.

Розвиток освіти в Україні вчений розглядав в історичній еволюції та у зв'язку із загальним станом суспільства й ширшим європейським процесом, з ідеологічним світом та психологічними особливостями конкретної людини як творця і реципієнта культури.

Степан Онисимович Сірополко народився у серпні 1872 р. в с. Обичеві Прилуцького повіту (Полтавської губернії). Після закінчення Прилуцької гімназії (1893) заробляв собі на життя, читаючи лекції з математики й латині¹. Як випускник правничого факультету Московського університету (1897) працював адвокатом, але скоро залишив цю роботу і розпочав культурно-просвітницьку діяльність. Деякий час служив у статистичному бюро Московського губернського земства, а пізніше переїхав до Тули, де завідував відділом народної освіти Тульської губернії.

У цей період земства прагнули до формування власної освітньої політики, розширення мережі культурно-освітніх закладів. Свою частку вклав у цю царину й С.Сірополко. Так, до першої земської виставки народної освіти (червень 1902 р.), що влаштувало Курське губернське земство, він підготував «Короткий огляд тридцятип'ятиліття Тульського губернського земства в галузі народної освіти»².

У Тулі С.Сірополко створив на одному з заводів хор, у репертуарі якого були українські пісні. Виступи колективу були заборонені, а організатора звинувачено в революційній діяльності. У січні 1906 р. його було заарештовано й ув'язнено на три місяці. Після цього він деякий час не міг знайти роботу.

З 1908 р. Сірополко живе в Москві і працює у редакціях журналів «Народний учитель», «Для народного учителя», «Педагогический листок», «Украинская жизнь», а пізніше - завідділом народної освіти губернської земської управи. Як і в студентські роки, бере активну участь у діяльності різних українських товариств. Ідеї, що переповнюють подвизника, відбиваються в публікаціях у освітньо-педагогічних часописах.

У справі просвітництва С.Сірополко великі надії покладав на земства, які в Російській імперії сприяли утворенню народних бібліотек та закладів позашкільної освіти. Свої погляди він узагальнює в праці «Народные библиотеки. Порядок открытия и их организация» (М., 1910). Книга отримала багато позитивних рецензій у пресі, схвально оцінена бібліотечними працівниками.

Для підвищення загальноосвітнього рівня вчителів земства організували фахові бібліотеки, для них склалися навіть друковані каталоги, у підготовці яких брав участь С.Сірополко³. Усвідомивши важливість бібліотекознавства,

він запропонував читати цю дисципліну на учительських семінарах та педагогічних курсах, оскільки в бібліотеках працювали переважно вчителі⁴.

У 1911 р. Московське товариство грамотності делегує його на I Всеросійський бібліотечний з'їзд. Як керівник секції громадських і народних бібліотек він виступив з концептуальною доповіддю «Принципи громадськості в народно-бібліотечній справі». У прийнятій на її підставі резолюції зазначалося: з'їзд визнає необхідним скрізь у неземських губерніях відкривати товариства, що сприяли б влаштуванню бібліотек⁵. Уперше було сформульовано організаційні засади бібліотечного будівництва земськими та міськими органами самоврядування. Положення про необхідність активної участі місцевого населення в роботі бібліотек, введення безоплатного користування ними стали загальним підґрунтям організації бібліотечної справи⁶. З метою її вдосконалення С.Сірополко на Першому загальноземському з'їзді народної освіти (1911) запропонував готувати бібліотечних працівників на короткотермінових курсах, влаштованих губернськими та повітовими земствами⁷.

У наступному році запроваджуються «Нові правила про народні бібліотеки при нижчих навчальних закладах», критично сприйняті працівниками позашкільної освіти. Сірополко вважав, що ці правила перешкоджали земствам впливати на комплектування народних книгозбірень, забороняли їм мати у фондах українські книжки, що негативно відбивалося не лише на бібліотечній справі, а й на освіті в цілому⁸.

З 1912 р. С.Сірополко почав викладати бібліотекознавчі дисципліни в народному університеті ім. Шанявського в Москві. На цей же час припадає його праця «Основные вопросы внешкольного образования», присвячена висвітленню головних організаційних принципів позашкільної освіти - загальнодоступність та планованість, фінансування земствами й участь населення в її проведенні⁹.

Розмірковуючи над способами вдосконалення організаційної роботи бібліотек, Сірополко сприяв введенню бібліотечної статистики. Так, на Першому загальноземському з'їзді зі статистики народної освіти (1913) він запропонував ввести певні форми звітності для народних бібліотек та читалень і виклав основні групування даних, за якими мала здійснюватися звітність - «Книжкове майно, читачі, бібліотекарі, діяльність бібліотеки, бюджет»¹⁰.

Виступаючи на Першому з'їзді з питань позашкільної освіти та розумних розваг, організованому Харківським товариством грамотності (1915), Сірополко підкреслив, що

права українців на отримання освіти рідною мовою порушувалися серед народів імперії найбільше і наголосив на необхідності поширення в Україні позашкільної освіти рідною мовою¹¹. Пропозицію було схвалено і внесено до резолюції з'їзду.

Про необхідність запровадження шкільної та позашкільної освіти українською мовою С.Сірополко писав у статтях «Украинские книги в народных библиотеках Харьковской губернии», «Народные библиотеки на Полтавщине», «Певний шлях» тощо.

У 1917 р. Київська міська дума обрала Сірополка членом міської управи для керівництва народною освітою. В листопаді він переїздить з Москви до Києва. Як гласний Київської міської думи, експерт народної освіти при Генеральному секретаріаті бере участь у нараді з організації народної освіти в Україні, у роботі з'їзду Всеукраїнської учительської спілки, з'їздах товариства «Просвіта».

Багато уваги Сірополко приділяв формуванню мережі загальнодоступних книгозбірень у Києві. За його ініціативою, Комісія з народної освіти міської управи у квітні 1918 р. визнала за необхідне відкрити безкоштовні бібліотеки-читальні з дитячими відділами на Шулявці, Куренівці та Печерську¹², а також залучити «Просвіту» й представників культурно-освітніх установ до керівництва міськими бібліотеками-читальнями¹³.

С.Сірополко брав активну участь у роботі Бібліотечно-архівного відділу Міністерства народної освіти, який формував державну політику в галузі бібліотечного будівництва. У розробленій ним до 1-го Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів програмі були накреслені головні напрями бібліотечної політики молодій державі - заснування Національної бібліотеки та Книжкової палати, розвиток і впорядкування бібліотечної мережі, залучення читачів до керівництва бібліотеками, надання доступу до іноземної літератури, розширення прав бібліотек при їх комплектуванні, запровадження класифікації при розстановці фонду, вироблення та застосування фахової термінології. Особлива увага приділялася правовому й матеріальному стану бібліотекаря, фаховій підготовці, а також утворенню об'єднань, спілок, проведенню з'їздів, що сприяло б запровадженню демократичних засад у бібліотечній справі. Програма відповідала загальноєвропейському процесу, будівництву національної позашкільної освіти.

У цей же час на сторінках журналів «Книгарь» та «Вільна українська школа» С.Сірополко в статтях і рецензіях з проблем шкільної та позашкільної освіти не оминає бібліотекознавство та школознавство.

Коли Директорія УНР під наступом більшовиків змушена була переїхати до Кам'янця-Подільського (липень 1919 р.), С.Сірополко став радником Міністерства народної освіти й одночасно директором бібліотеки Кам'янця-Подільського державного українського університету, його викладачем. Бібліотека за вкрай короткий термін її існування завдяки діяльності керівника стала однією з кращих книгозбірень періоду української революції. Тут діяло очолюване директором бібліотечне товариство. У січні 1920 р. з ініціативи С.Сірополка стали укладати «Хроніку поточної праці бібліотеки Кам'янця-Подільського державного українського університету», яка є цінним джерелом для вивчення історії книгозбірень¹⁴.

Учений продовжує вивчати проблеми національної позашкільної освіти: розробляє інструкцію для бібліотекарів¹⁵, укладає «Взірцевий каталог шкільної та народної бібліоте-

ки» (К., 1918), зазначивши в передмові, що каталоги мають відповідати духовним запитам тих читачів, яких обслуговує бібліотека. Доопрацьовує своє дослідження про народні бібліотеки і видає перший практичний poradник для бібліотекарів України¹⁶. Додатки до видання (форми звіту про діяльність бібліотеки, правила користування, інструкція для бібліотекарів) створювали можливості для аналізу роботи книгозбірень.

Частина інтелігенції, що переїхала до Кам'янця-Подільського, утворила товариство «Зірка», яке мало випускати дитячу літературу і журнали. До його складу ввійшли Л.Пілецький, С.Русова, Л.Старицька-Черняхівська, М.Плевако, С.Сірополко (відповідальний редактор). Було випущено одне число журналу «Ранок» та збірка оповідань¹⁷.

Після поразки української революції С.Сірополко змушений був покинути рідну землю. У Тарнові, місці осідку Українського уряду в екзилі, він виконував обов'язки товариша міністра народної освіти. Активно працював сам та об'єднував свідомих своєї справи культурно-освітніх діячів. Особливо дбав про отримання освіти рідною мовою: організовував шкільну справу в військових частинах. За його ініціативою та безпосередньою участю в м. Ченстохові (Польща) було створено українську гімназію, а пізніше - український народний мандрівний університет.

У квітні 1921 р. в Тарнові було засноване товариство «Освіта», яке продовжувало діяльність ліквідованої культурно-освітньої комісії Тарновської філії «Товариства допомоги збігцям з України». С.Сірополко як голова осередку докладав багато зусиль до організації його бібліотеки¹⁸.

Сірополко бере активну участь в організації шевченківських свят, влаштовуваних українською еміграцією в Тарнові у березні 1922 та 1923 рр. Він - голова Громадського комітету зі святкування п'ятої річниці проголошення самостійної Української держави.

У 1924 р. товариство «Просвіта» у Львові коштом фонду «Учітєся, брати мої» видає одну з ґрунтовних праць Сірополка «Короткий курс бібліотекознавства. Історія. Теорія та практика бібліотечної справи». В основу книги покладено лекції, прочитані автором у Київському Фребелівському інституті та на різних бібліотекарських курсах у 1917-1918 рр. У ній подавалися найважливіші відомості з історії бібліотечної справи світу та України, організації й техніки роботи бібліотек, їх комплектування, бібліотечної статистики, висвітлювалися особливості бібліотечної професії, простежувався розвиток бібліотекознавчої лексики та термінології. Бібліотекознавство, з погляду автора, це суспільна наука, яка послуговується тими ж методами, що й історія, право, економіка. Праця стала, власне, першим українським підручником з бібліотекознавства, що було підставою для обрання його Почесним членом товариства «Просвіта» у Львові.

На еміграції С.Сірополко не втрачав духовної єдності з Батьківщиною, ретельно опрацьовував потрібні йому за фахом українські друки, відзначаючи найвагоміші з них рецензіями. Його праці з проблем шкільної і позашкільної освіти цього періоду значною мірою збагатили українську наукову думку.

У березні 1925 р. Сірополко з Тарнова переїздить до Праги, де, як політичний емігрант, змушений був погодитися на посаду професора кафедри позашкільної освіти Російського педагогічного інституту ім. Я.А.Коменського. Цей вчинок його соратники сприйняли неоднозначно. Але він не тільки не відійшов від української справи, а своєю науковою, педагогічною і громадською діяльністю сприяв її

активізації. Так, він стає професором Української господарської академії в Подєбрадах, професором Українського педагогічного інституту ім. М. Драгоманова, викладаючи позашкільну освіту, бібліотечознавство та школознавство, редагує український відділ щомісячника слов'янської бібліографії «Славянская книга».

Працький період до початку другої світової війни був досить плідним для науковця. Створено кілька курсів лекцій з шкільництва та позашкільної освіти, десятки статей з цієї проблематики було надруковано в українських часописах, календарях, зокрема: «Шлях виховання і навчання», «Українська школа», «Просвіта», «Народна «Просвіта», «Книжка» (Станіславів), «Книголюб» (Прага) та ін. Публіцистичні статті виходили в журналах «Тризуб» (Париж), «Життя і знання» та «Нова Хата» (Львів) тощо.

С. Сірополко написав ряд нарисів про визначних діячів освіти й культури - І. Стешенка, П. Холодного, М. Драгоманова, С. Петлюру та ін. Аналізуючи видавничий доробок Ш. Фіоля, він дійшов висновку, що «українці хронологічно є другий після чехів слов'янський нарід, що мав для своїх потреб друковану слов'янську книгу»¹⁹.

На сторінках чехословацьких бібліологічних та педагогічних видань «*Časopis Československých knihovníků*», «*Slovanska knihovněda*», «*Bibliofil*», «*Ceska osveta*», «*Nove školy*», «*Vestník pedagogický*» та ін. друкувалися численні статті С. Сірополка про шкільну та позашкільну освіту, чеських освітніх діячів О. Каднера, Л. Жівного, друкаря Ю. Мелянтрика, президента Чехословачкиї Т. Маґарика. Редаційну колегію книгознавчого часопису «*Československá společnost knihovnědná*» було вирішено створити з представників усіх слов'янських національностей. Від українців обрали С. Сірополка.

Важливим напрямом наукової діяльності подвижника було вивчення українського радянського книжкового руху та бібліології. Аналіз даних про склад фонду публічних бібліотек за мовами у 1928 р. показав, що українізація бібліотек не досягла навіть того розвитку, при якому відсоткові українського книжкового фонду дорівнював би також відсоток російських книжок. У цілому бібліотечна справа, на думку С. Сірополка, додержувалась невластивого їй напряму через підпорядкування загальної освіти «політосвіті»²⁰. Він високо оцінював діяльність Українського наукового інституту книгознавства та його періодичного органу - журналу «Бібліологічні вісті», на сторінках якого було вміщено кілька його інформацій²¹. Підтримував наукові контакти з директором УНІК Ю. Меженком, а також співробітником інституту Я. Стешенком, допомагаючи укладати репертуар української книги²².

Поза межами України українську книгу вивчало в 1927-1931 рр. організоване й очолюване Сірополком Українське товариство прихильників книги у Празі. Журнал товариства «Книголюб», редагований ним, був носієм прогресивної української бібліології.

Очолував учений й інші об'єднання та угруповання (Українське педагогічне товариство в Празі; Союз українських журналістів і письменників на чужині. Комітет допомоги голодним в Україні), входив до організаційного комітету по вшануванню пам'яті С. Петлюри, був членом Гуртка приятелів українського пласту в Празі (1931), який сприяв згуртуванню дітей українських родин і організації для них розваг та національного виховання, був Почесним членом львівських товариств «Просвіта» та «Взаємна поміч українського учительства», НТШ.

Прагнення поширювати наукові знання спонукає Сірополка до виступів з доповідями на міжнародних з'їздах і конференціях: у 1926 р. в Празі на 1-му Українському науковому та Міжнародному бібліотечному з'їздах, у 1929 - на Міжнародній конференції «Через школу - до миру» (Прага), на з'їзді «Просвіти» (Львів), на Слов'янському філологічному з'їзді. Під час 2-го Українського наукового з'їзду в Празі (березень 1934 р.) С. Сірополко очолив Виставково-бібліографічну підкомісію, яка організувала багату виставку з видавничої продукції української еміграції. На з'їзді він виступив із доповідями «Праця української еміграції в галузі педагогіки» та «Українська бібліографія на еміграції за останні десять років»²³.

С. Сірополко належав до фундаторів «Товариства «Музей визвольної боротьби України» у Празі», був багатолітнім членом управи й секретарем. У червні 1939 р. на відкритті музею виступив із доповіддю «Історія Товариства «Музей визвольної боротьби України» у Празі»²⁴, згодом клопотався про перевезення до цієї установи музейно-архівних матеріалів колишніх українських державних установ, книгозбірень, українських організацій і приватних осіб (проф. В. Біднова, О. Лотоцького)²⁵.

Важливим результатом його дослідницької праці стала ґрунтовна монографія «Народня освіта на Советській Україні» (Варшава, 1934). Він підкреслював, що інтереси української культури висувають потребу в «признанні української мови як єдинодержавної та дерусифікації школи і освіти». Йшлося і про необхідність забезпечення вільного розвитку духовної культури національних меншин України.

Продовжуючи дослідження українських освітніх процесів, С. Сірополко написав «Історію освіти на Україні» (Львів, 1937), яка стала першою узагальнюючою роботою з цієї проблематики і належить до кращих надбань вітчизняної наукової думки. Після встановлення у 1939 р. радянської влади на західних українських землях майже весь її наклад було знищено.

На час наукової діяльності С. Сірополка історія культури, куди входила й історія освіти, вже виділилася з історіософії та історії філософії в окремий предмет дослідження. Вже було написано не лише історію деяких національних культур, а й праці з історії світової культури. Як і класики української історико-філологічної науки - М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський - С. Сірополко розглядає українську освіту в усьому її історичному обсязі, починаючи від дохристиянських часів. Тобто, освіта Київської Русі для нього, безсумнівно, є культурою українського народу. І цей принциповий погляд, і субстантивна окремість української культури щодо російської, на його думку, не потребують спеціального демонстративного підтвердження, а впливають з об'єктивних історичних фактів, що й стають предметом аналізу.

Послідовно обґрунтовуючи саме уявлення про українську освіту як цілком окрему, а не периферійну частину російської, автор наголошує на відмінності та тих історичних обставинах, що гальмували її розвиток. Загальна характеристика освітньої справи в дослідженнях С. Сірополка є оригінальною і має неперехідне значення в процесі переосмислення змісту й методів сучасної освіти. Він позитивно оцінює ідеї єдиної української школи, закону про державну українську мову, концепцію національної позашкільної освіти, які активно розроблялися в період недовготривалої української державності (1917-1921). У ті роки С. Сірополко і сам чимало зробив для формування та розвитку системи

позашкільної освіти. Головне її завдання бачив у створенні можливості для гармонійного культурного розвитку людини. Забезпечуючи ширшу освіту, ніж шкільна, позашкільна освіта засновується в державі для підвищення її продуктивних сил і виховання свідомих особистостей. Головною ланкою в цій системі мають бути бібліотеки, оскільки саме вони здійснюють поширення книжок, читання яких є однією з найпростіших форм освіти. С.Сірополко підкреслював: завдання бібліотеки - не тільки задовольняти вже існуючі потреби в знаннях, а й спонукати людськість до розвитку потреби в самоосвіті. Утворення розгалуженої мережі державних, громадських, стаціонарних і мандрівних бібліотек розглядалося вченим як гарантія для того, щоб навчити людей користуватися книжкою. «Книжка тоді має вартість, коли вміти її читати і для навчання сьому мусять однаково працювати вчителі по школах і бібліотекарі», - зауважував він. А в бібліотекарі мають іти люди свідомі, високоосвічені, які могли б зробити книгу справжнім джерелом освіти.

С.Сірополку завжди була притаманна продумана форма подачі досліджуваного матеріалу. Посилаючись на джерела, він вводить читача в курс різних поглядів учених на те чи інше спірне поняття, аналізує варіанти оцінок, зважаючи на всі можливі заперечення або сумніви, дає власну оцінку різних поглядів і висновків. Цей повчальний момент свідчить про енергію наукового критицизму, критерій наукової достовірності й доказовості - традиція безсторонності й коректності «старої» української науки, її незалежності від скороминущих настроїв спільноти.

З приходом радянської армії до Праги (травень 1945 р.) почалися переслідування української еміграції, зокрема були заарештовані колишній посол УНР у Празі М.Славінський, доктор правничих наук О.Гайманівський, бібліограф М.Зленко та ін. Сірополко з родиною мешкав тоді в будинку професора педагогіки й психології чеського Карлового університету Пшигоди, який був одружений з американкою англійського походження Мелісою Кларц. Після серії арештів

емігрантів господар звелів написати великими літерами на своєму будинку - «Американський дім». Як вважала донька вченого професор Олександра Сірополко, це їх врятувало. Степана Онисимовича багато разів викликали в комендатуру, але не заарештували, а тільки відібрали пенсію, і до смерті він залишився без власних засобів на існування.

В останні роки життя учений, попри всі незгоди, зосереджується над завершенням рукопису другого видання своєї фундаментальної праці «Історія освіти на Україні», текст якого зберігається в Особистому фонді С.Сірополка (№4433) Центрального державного архіву вищих органів влади й управління України. Автор доопрацював і поглибив зміст, доповнив розділами про історію освіти Галиччини, Буковини, Закарпаття. Отже, маємо єдину цілісну концепцію історії української освіти від дохристиянських часів до 20-х років ХХ ст.

У передмові читаємо: «Не маючи надії діждатися ще за свого життя виходу у світ нового видання наймилішої мені своєї праці, залишаю власноручний рукопис її для посмертного видання, якщо спадкоємцям пощастить його зреалізувати»²⁶. На жаль, ці сподівання і досі не здійснилися.

С.Сірополко був визначним українським ученим у галузі педагогіки й бібліології. Своім науковим доробком - близько 500 статей, монографій, рецензій, підручників - цей науковець світового рівня сприяв інтеграції української наукової думки в світовий інформаційний простір.

Досить слушні й тепер думки Сірополка щодо особливої ваги в пробудженні національної свідомості українського народу та в розвитку його культури, народної освіти, дошкільного виховання, шкіл, а також системи позашкільної освіти - українських книгозбірень, книгарень, музеїв, театрів, хорів. Національна освіта, з погляду вченого, є найголовнішим чинником культури народу та її поступу. Він був просвітителем народного духу, який створював гуманістичний потенціал нації.

¹ Архів родини С.Сірополка.

² *Сірополко С.* Отчет о командировке на Курскую выставку по народному образованию. - Тула, 1902. - С.9.

³ Учительские библиотеки. - М., 1912. - 16 с.

⁴ *Сірополко С.* Очередные задачи в народно-библиотечном деле // Для народного учителя. - 1910. - Кн. XVII. - С. 27.

⁵ *Его же.* Внешкольное образование: Сб. статей. - М., 1912. - С. 102.

⁶ *Его же.* Секция общественных и народных библиотек I-го Всероссийского съезда по библиотечному делу // Педагогический листок. - 1911. - Кн. 8. - С. 666.

⁷ *Его же.* О подготовке библиотечного персонала // Первый общеземский съезд по народному образованию. - М., 1912. - Т.2. - С. 38.

⁸ *Сірополко С.* Нові правила про народні бібліотеки // Світло. - 1912. - №4. - С. 59-61.

⁹ *Сірополко С.* Основные вопросы внешкольного образования. - М., 1913. - С.63.

¹⁰ *Его же.* Основные группировки данных о народных библиотеках // Первый общеземский съезд по статистике народного образования. - Х., 1913. - С. 431.

¹¹ Украинский момент на харьковском съезде по организации разумных развлечений: От нашего корреспондента // Укр. жизнь. - 1915. - №7. - С. 81.

¹² Архів м. Києва, ф.163, оп.21, спр. 555, арк. 3.

¹³ Там само, арк. 4.

¹⁴ *Ківшар Т.* Український книжковий рух як історичне явище. - К.: Логос, 1996. - С. 148, 149.

¹⁵ *Сірополко С.* Інструкція для бібліотекарів // Порадник діячам позашкільної освіти. - К., 1918. - С. 37-42.

¹⁶ *Його ж.* Народні бібліотеки: Організація та техніка бібліотечного діла. - Кам'янець-Подільський, 1919. - 22 с.

¹⁷ *Його ж.* Видавниче товариство «Зірка» в Кам'янці (Спогади) // Книголюб. - 1927. - Кн. II.

¹⁸ Центральный державный архив органов власти та управління (ЦДАВО) України, ф. 4415, оп. 1, од. зб. 3, арк. 4,7.

¹⁹ *Сірополко С.* Швайпольт Фіоль - перший друкар слов'янських кирилівських книг. - Краків; Львів, 1943. - С.5.

²⁰ *Його ж.* Бібліотечна справа на Сов. Україні за останнє 10-ліття // Літ.-наук. вістн. - 1928. - Ч.5. - С. 34.

²¹ *Його ж.* «Прорив» на книгознавчому фронті Сов. України // Книголюб. - 1931. - Ч. 3-4.

²² *Ківшар Т.* Листи Ярослава Стешенка до Степана Сірополка // Київ. старовина. - 1996. - №4/5. - С. 82-92.

²³ *Сірополко С.* Праця української еміграції в галузі педагогіки // 2-й Український науковий з'їзд у Празі. - Прага, 1934. - С. 62-63; *Його ж.* Українська бібліографія на еміграції за останні десяти років // Там само. - С. 93-94.

²⁴ ЦДАВО України, ф. 4026, оп. 1, од. зб. 4, арк. 78.

²⁵ Там само, арк. 80.

²⁶ Там само, ф. 4433, оп. 1, од. зб. 30.

Тетяна Добко

Комп'ютерна правова бібліотека

При задоволенні інформаційних запитів читачів та абонентів НБУВ із сучасного законодавства України поряд з традиційними офіційними друкованими виданнями у відділі довідково-бібліографічного обслуговування активно використовуються бази даних, що входять до інформаційно-пошукової системи «Комп'ютерна правова бібліотека» (виробник - Інформаційно-аналітичний центр «Ліга», Київ). Систему поставлено бібліотеці в 1995 р. За сприяння Української правничої фундації і з 1997 р. вона безкоштовно підтримується безпосередньо центром «Ліга».

Комп'ютерна правова бібліотека складається з окремих, об'єднаних однією програмою, БД «Закон», «Податки в Україні», «Міжнародні угоди», «Кодекси», «Різне» (близько 30 тис. документів), кожна з яких відповідає певному напрямку в правовому просторі. Нині це найповніша БД в Україні, що відображає законодавчі та нормативні документи.

ЗАКОН

БД містить повні тексти документів, прийняті Верховною Радою України (з травня 1990 р.), Президентом України (з 1991 р.), Кабінетом Міністрів (з 1992 р. до теперішнього часу).

ПОДАТКИ В УКРАЇНІ

БД, розроблена спільно з Державною податковою адміністрацією України, складається з таких документів: роз'яснення, листи та інструкції Державної податкової адміністрації України, листи та телеграми Національного банку України, Міністерства фінансів та інші документи, які не пройшли реєстрацію в Міністерстві юстиції; документи фінансового права, прийняті вищими органами влади, міністерствами й відомствами та зареєстровані Міністром України.

КОДЕКСИ

БД вміщує повні тексти всіх діючих на даний момент Кодексів України в актуальному стані.

РІЗНЕ

БД складається з документів Верховної Ради, Президента України, Кабінету Міністрів, що стосуються призначень та увільнень посадових осіб, нагороджень відзнаками, орденами та медалями, присвоєння рангів, класних чинів, військових, спеціальних та почесних звань тощо.

МІЖНАРОДНІ УГОДИ

БД містить дво- та багатосторонні угоди, конвенції України з країнами світу та СНД. Вміщені міжнародні конвенції, починаючи з 1921 р. Всього в БД понад 1200 документів.

Пошук документів у системі передбачає виконання таких стандартних етапів:

- формування запиту на пошук за будь-якою комбінацією пошукових реквізитів;

- проведення пошуку на отримання переліку знайдених документів. Перелік відібраних документів можна відсортувати за: видом документа, його назвою, датою прийняття у прямій або зворотній хронології, номером;

- перегляд конкретного документа, всіх його попередніх редакцій, усіх редакцій фрагментів, що зазнали змін; документів, котрі ці зміни обумовили, та документів, на які є посилання в тексті документа.

Особливістю системи є розвинений апарат пошуку документів у БД, можливість вести пошук за комбінаціями реквізитів документів, що включають: вид документа, дату або період його прийняття, орган, що його видав, назву або слова з назви, номер. Можливий пошук за ключовими словами, рубриками класифікатора, а також контекстний пошук та пошук комбінацій слів (на логічне «і» та «або»).

Пошук можливий як в окремій базі, так і в усій системі одночасно. Всі пошукові поля мають словники, які допомагають чітко сформулювати запит. Змінені й доповнені тексти зберігаються у БД повністю, і користувачі можуть переглянути всі зміни, аж до початкового варіанта в історичній послідовності. Законодавчі документи часто змінюються і доповнюються. Якщо законодавчий або нормативний документ містить зміни чи доповнення, то пошук та робота з ним за традиційними друкованими джерелами інформації (такими, як «Відомості Верховної Ради України», «Зібрання постанов Уряду України» або з 1997 р. «Офіційний вісник України», «Зібрання законодавства України») є не дуже зручним, тому що користувачеві необхідно працювати одразу з кількома числами видань. Наприклад, Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р. нині має чотирнадцять різних змін і доповнень, а Закон України «Про підприємництво» від 7 лютого 1991 р. - 24. Це відображено у БД з посиланнями на відповідні джерела інформації: «Відомості Верховної Ради України», «Голос України», «Урядовий кур'єр» тощо. Проте читачі, які вже працювали з електронною базою даних, надають перевагу їй.

Програму WinLaw, на якій ґрунтується система, реалізовано за стандартом, котрий визначає інтерфейс програм для Windows. На програмне забезпечення системи Windows-версії 5.12 центром «Ліга» отримано сертифікат відповідності міжнародному стандарту ISO/IEC 2119-1994 та національному стандарту України ДСТУ 2850-1994.

Результати пошуку можна роздрукувати на принтері або записати на жорсткий диск чи дискету. Важливо також, що програма дає змогу працювати в базовому редакторі, завдяки чому можна створювати власні документи для подальшого опрацювання, використовуючи фрагменти законодавчих та нормативних текстів з бази.

Актуалізація здійснюється щодня. Розповсюджують-

ся ці БД також через BBS, телегазету «Все-Всім», електронною або кур'єрською поштою, Internet. Щотижня до системи надходить від 30 до 150 нових документів. Термін надходження документів до БД, як показала практика, в середньому становить тиждень від дати прийняття документа.

Кількарічний досвід роботи з даною комп'ютерною системою пошуку правової інформації переконує в її надійності, повноті та оперативності. Послугуються БД «Комп'ютерна правова бібліотека» широке коло читачів, абонентів і співробітників.

Валентина Кисельова

Бібліотечне краєзнавство у відновленні історичної пам'яті народу

26-27 травня 1997 р. в Державній історичній бібліотеці України (ДІБ) відбулася науково-практична конференція «Бібліотечне краєзнавство у відновленні історичної пам'яті народу України». Вона стала логічним продовженням ряду наукових форумів, організованих ДІБ, яка понад 40 років є методичним осередком краєзнавчої бібліотечної діяльності¹.

У конференції взяли участь: практики краєзнавчої роботи з ОУНБ, представники масових бібліотек, державних і приватних навчальних закладів, аматори, викладачі вузів культури, науковці, члени Всеукраїнської спілки краєзнавців (ВСК) - усього понад 100 учасників.

Пленарне засідання відкрив директор ДІБ Л.Макаренко. Він відзначив, що докорінні зміни в політичному, економічному, суспільному житті України зумовили реорганізацію краєзнавчої діяльності бібліотек. Переосмислюється зміст, основні напрями розвитку краєзнавства, автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів визначає нові перспективи і тенденції його розвитку, зокрема використання програмних засобів для ведення краєзнавчих баз даних і підготовки на їх основі бібліографічних посібників. Кардинально змінюється методика роботи.

Академіки НАН України В.Смолій, Я.Ісаєвич, чл.-кор. П.Сохань розкрили сучасні тенденції в розробках наукових інституцій по відновленню історичної пам'яті народу України.

Голова ВСК академік НАН України П.Тронько наголосив на необхідності створення літопису історичних міст України, вичерпної бібліографії на допомогу роботі істориків і краєзнавців по відтворенню історії зниклих населених пунктів і написанню історії сіл, яким понад 300 років.

К.п.н., доц., директор Українського центру культурних досліджень В.Подкопаєв порушив проблему державної підтримки краєзнавчої сфери.

З доповіддю «Краєзнавча робота - провідний напрям діяльності регіональних бібліотек» виступила заступник директора ДІБ А.Комська. Вона розповіла про сучасний стан бібліотечного краєзнавства в Україні, відзначила його піднесення. Вперше за всю історію цієї

справи воно стало об'єктом постійного наукового дослідження, завдяки чому поетапно вивчаються краєзнавчі ресурси ОУНБ - кадровий склад, краєзнавчі фонди, довідково-бібліографічний апарат, видавнича діяльність. На підставі висновків та узагальнень, зроблених за результатами дослідження, ДІБ у 1990-1996 рр. підготовлено методичні рекомендації. «Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України», затверджене в 1996 р., дало поштовх управлінням культури облдержадміністрацій, державним бібліотекам до розв'язання назрілих у краєзнавчій справі проблем.

Докорінній реорганізації потребує краєзнавчий ДБА, зокрема зведені краєзнавчі каталоги (ЗвКК) ОУНБ, котрі призначені для вичерпного відображення оприлюднених матеріалів про край, але ця вимога не виконується. Інформація про місцезнаходження краєзнавчих документів у ЗвКК вибіркова, схеми класифікації застарілі, заідеологізовані, не відповідають прийнятим у світі.

Не вирішено проблему створення краєзнавчої бібліографічної служби в межах міста, області, краю. Її розв'язанню сприятиме створення автоматизованих банків даних з історії, економіки, культури, екології краю. Впровадження в краєзнавчу бібліографічну практику автоматизованих технологій дасть змогу реалізувати обмін даними, суттєво розширити можливості розкриття змісту краєзнавчих документів.

Формується система краєзнавчих бібліографічних посібників. Місцева публічна бібліотека (обласна, міська, районна, сільська) дедалі більше підпорядковує своє функціонування задоволенню інформаційних потреб населення краю: популяризуються краєзнавчі документи, організовується дозвілля, функціонують краєзнавчі гуртки, об'єднання, тіснішає співпраця з краєзнавчими музеями й місцевими архівами тощо. Краєзнавча робота стає провідним напрямом регіональних бібліотек, набуває загальнодержавної значущості як у відновленні історичної пам'яті народу, так і в збереженні його культурного надбання.

Про втрати, переміщення, відшкодування і повернення культурних цінностей України йшлося у виступі Голови Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів доктора мистецтвознавства О.Федорука.

Начальник відділу музеїв Міністерства культури і мистецтв у доповіді «Музей як центр краєзнавства» підкреслила, що в діяльності сучасних музеїв дослідженням з краєзнавчої специфіки окремих регіонів Ук-

¹ Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні: тези наук.-практ. конф. / Держ. іст. б-ка України. - К., 1994. - 181 с.; Краєзнавча робота бібліотек - фактор патріотичного й інтернаціонального виховання населення: матеріали респ. наук.-практ. конф. працівників обл. б-к УРСР, 6-9 верес. 1989 р., м. Хмельницький / Держ. іст. б-ка УРСР. - К., 1990. - 155 с.

раїни приділяється дедалі більша увага. На часі підготовка Національного реєстру музейних пам'яток, організація всеукраїнського інформаційно-видавничого центру, видання наукового журналу «Український музей».

К.п.н., проф. Л.Одинока спинилась на історико-бібліотечнознавчих дослідженнях у контексті краєзнавчої роботи бібліотек України, вказала на доцільність об'єднання зусиль найбільших бібліотек, вузів культури, провідних наукових установ з метою розробки довгострокової комплексної програми дослідження історії бібліотечної справи.

У повідомленнях О.Бугаєвої та О.Брайчевської (НБУВ) висвітлено роль і завдання регіональних бібліотек у процесі підготовки Українського біографічного словника (УБС). Промовці запропонували працівникам регіональних бібліотек, музеїв та архівів, які складають біобіографію видатних місцевих діячів, структуру запису біографічної інформації про особу для комп'ютерної БД, словникової частини УБС, який створює Інститут біографічних досліджень.

Директор Одеської державної наукової бібліотеки ім.М.Горького О. Ботушанська розкрила можливості використання краєзнавчого фонду в проведенні соціально-економічних реформ і відродженні культури України. Упродовж 1995-1997 рр. в бібліотеці створюється універсальна БД на основі реферативної та повнотекстової інформації, де відбиті краєзнавчі матеріали з періодичних видань Одещини, центральних (київських) і частини регіональних видань Львова, Харкова тощо.

Заступник директора Державної бібліотеки України для юнацтва Л.Бейліс висвітлив краєзнавчу діяльність бібліотек цього профілю, відзначивши недоліки, зокрема слабе поширення методично-бібліографічних видань, чому, на його погляд, могла б заридити Всеукраїнська база даних «Краєзнавство».)

Головний бібліотекар Національної парламентської бібліотеки України І.Комський привернув увагу присутніх до проблем зберігання фондів у контексті «Національної програми зберігання бібліотечних і архівних фондів». Умови їх збереження та використання погіршуються з року в рік з причин різкого скорочення надходжень до бібліотек наукових видань, учбової, науково-пізнавальної, технічної, довідкової літератури, збільшується видача користувачам документів 60-70-х років видання і, як наслідок, прискорюється процес їх старіння та амортизації. Доповідач висвітлив напрями роботи щодо фізичного збереження фондів бібліотек, у т.ч. й краєзнавчих.

Директор Бібліотеки Державної академії легкої промисловості України А.Голидзьбіна розповіла про деякі аспекти роботи книгозбірні по вихованню в студентської молоді поваги до вітчизняної історико-культурної спадщини.

Про краєзнавчі напрацювання Державної наукової медичної бібліотеки України йшлося у виступах Л.Корнілової та С.Круц. Зусилля фахівців спрямовані на формування і збереження краєзнавчого фонду, організацію картотек, створення системи краєзнавчих бібліографічних посібників, науково-методичну й науково-дослідницьку діяльність, організацію та управління нею в мережі обласних наукових медичних бібліотек.

Про це ж саме, але стосовно мережі дитячих бібліо-

тек, повідомила заввідділом Державної бібліотеки України для дітей В.Красножон. Вона навела приклади кращого досвіду краєзнавчої роботи дитячих бібліотек.

Конференція продовжила свою роботу в 4-х секціях.

Перша секція - «Документальна база бібліотечно-краєзнавства» - об'єднала фахівців, які обговорювали теоретичні й практичні проблеми краєзнавчих фондів.

Заввідділом краєзнавчої літератури й бібліографії Хмельницької ОУНБ ім.М.Островського С.Михайлова підкреслила, що в рамках наукового дослідження «Краєзнавча робота бібліотек» вивчено кількісний і якісний склад краєзнавчих фондів та їх розподіл у бібліотеках області, що дало змогу облікувати наявні краєзнавчі документи, проаналізувати лакуни в комплектуванні, забезпечити читачів інформацією про місцезнаходження краєзнавчих видань, підготувавши і видання «Зведеного друкованого краєзнавчого каталогу».

У виступі заввідділом депозитарного зберігання ДІБ О.Михалець йшлося про проблеми депозитарного зберігання історичної та історико-краєзнавчої літератури, створення страхових фондів.

К.п.н., доц. Рівненського інституту культури І.Мілясевич підбила підсумки вивчення документального потоку з історії Волині, проведеного з метою виявлення процесів, що відбуваються в наукових дослідженнях цієї території. Результати показали, що багатьох краєзнавців цікавить інформація не тільки про території, межі яких збігаються із сучасним адміністративним поділом, а й фактичний та документальний матеріал про Волинську землю в цілому.

Тему «Хрещення України-Руси Володимиром Святим у пам'ятках XVII ст.» (з фондів ДІБ України) розкрито заввідділом рідкісних і стародрукованих книг ДІБ України Г.Загородньою.

Основні напрями та проблеми науково-методичної діяльності Інституту рукопису НБУВ, створення інструктивно-регламентуючої документації та методичних рекомендацій з питань опису та обробки рукописних матеріалів, що відображають специфіку відділів рукописів бібліотек України, підготовка окремих методик науково-технічного та науково-інформаційного опрацювання різноманітних фондів, їх каталогізації та відбиття у відповідному науково-довідковому апараті, були в центрі уваги к.і.н., старшого наукового співробітника ІР НБУВ О.Гальченко.

На елементах історичного краєзнавства в стародрукованих кирилических виданнях спинилася науковий співробітник НБУВ к. філол. н. Л.Рева.

На другій секції обговорювалися питання бібліотечно-бібліографічного обслуговування з питань краєзнавства.

Тенденції розвитку, проблеми створення національної бібліографії України проаналізував д.і.н., заввідділом національної бібліографії НБУВ В.Омельчук.

К.т.н., старший науковий співробітник НБУВ П.Шпиґа розповів про застосування комп'ютерної технології в бібліотеках, зокрема в краєзнавчій роботі. У деяких бібліотеках (серед них і НБУВ) надається доступ до Internet, а за допомогою цієї мережі - до електронних каталогів найбільших бібліотек світу. Освоєння та реалізація її потенційних можливостей в краєзнавчих дослідженнях, крім навичок роботи з персональним комп'ютером, потребують спеціального навчання та

розробки відповідних методичних матеріалів.

Л.Ястремська і Т.Приліпко (ДІБ) зосередили увагу присутніх на бібліографічній базі даних (ББД) з історії України (створюється в бібліотеці з 1994 р.). Одним із важливих джерел для історико-краєзнавчих досліджень є пам'ятні книжки губерній України. З метою поповнення ББД та спільної підготовки бібліографічного покажчика «Памятные книжки губерний и областей Российской империи: указатель содержания» з Російською національною бібліотекою проведено роботу по виявленню матеріалів з пам'ятних книжок 15 губерній (Волинської, Київської, Катеринославської, Харківської та ін.).

Завсектором відділу довідково-бібліографічної та інформаційної роботи ДІБ Г.Єфименко виокремила краєзнавчі аспекти в довідково-бібліографічному обслуговуванні її читачів.

Старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ С.Брайчевський розповів про створення розподільної системи збирання та обробки біобібліографічної інформації на основі сучасних інформаційних технологій із застосуванням комп'ютерних мереж.

Завсектором археографії Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника І.Жиленко та головний бібліотекар ДІБ Н.Ігнатенко висвітлили використання фондів залу історії України і відділу стародрукованих та рідкісних книг ДІБ у науковій роботі істориків і археографів.

Краєзнавча діяльність Полтавської ОУНБ ім.І.П.Котляревського - тема виступу заввідділом краєзнавчої літератури та бібліографії В.Волошко, яка наголосила на переході до автоматизованих бібліотечних технологій. Так, краєзнавчий відділ працює за програмою підсистеми «Краєзнавство», завдяки чому будується спеціалізована краєзнавча БД.

К.п.н., доц. кафедри бібліотечної справи Інституту підвищення кваліфікації працівників культури (ІПКПК) Н.Ашаренкова розкрила роль маркетингу в індивідуальній і масовій роботі з питань краєзнавства, сформулювала основні положення маркетингової концепції обслуговування читачів краєзнавчими матеріалами.

Засідання третьої секції - «Повернення культурного надбання України: краєзнавчі аспекти» - відкрила заступник голови Національної комісії з питань повер-

нення в Україну культурних цінностей В.Врублевська. Вона виділила умовні групи втраченої спадщини і закликала краєзнавців, науковців-дослідників національної спадщини згуртувати зусилля в справі пошуку документальних пам'яток, які стосуються історії, культури, науки, господарства тих земель, де споконвіку жили українці.

Далі виступали головні бібліотекарі НПБ. Н.Гудимова розповіла про включення книжкової спадщини в культурний обіг України. Серед проблемних завдань - складання максимально повного реєстру персоналій українських діячів культури і мистецтва, які працювали за кордоном, розширення цього реєстру за рахунок діячів науки, передусім гуманітаріїв - істориків, юристів, філософів та ін. з подальшим розробленням механізму реалізації такої комплексної програми. Н.Казакова спинилася на Державній програмі «Повернуті імена», окреслила завдання бібліотечного краєзнавства в зв'язку з її виконанням.

Директор ЦМБ ім.Лесі Українки м.Києва Л.Ковальчук розповіла про розробку і створення електронної БД «Повернуті імена».

Про міжнародні правові норми повернення і реституції культурних цінностей йшлося у виступі старшого викладача ІПКПК А.Мироненко.

Досвідом ДІБ у роботі по реституції - одного зі шляхів доукомплектування краєзнавчих фондів - поділилася заввідділом бібліотеки А.Коваленко.

На четвертій секції обговорювалися проблеми інтеграції в краєзнавчій роботі, міжнародний досвід.

У засіданні секції брали участь віце-президент Української бібліотечної асоціації, заступник директора ДІБ В.Навроцька; к.і.н., проф., завкафедрою бібліотечно-інформаційних ресурсів Київського державного інституту культури В.С.Бабич; завбібліотекою Гете-інституту в Києві Е.Мехтольд; представник ALA, радник довідкового пункту Верховної Ради України (США) В.Скоп; завмедіатекою французького культурного центру в Україні В.Стукалова та ін.

Важливим підсумком конференції стали прийняті рекомендації щодо краєзнавчої діяльності на найближчий час.

Завершився форум виїздом у Білоцерківську ЦБС для ознайомлення з досвідом кращої роботи краєзнавчого спрямування.

ЮВІЛЕЙНИЙ КАЛЕНДАР НА 1998 р.

Адан (Adan) Адольф-Шарль (1803-1856), франц. композитор

Аксаков Іван (1823-1886), рос. письменник
Алчевська Христина (1843-1920), укр. педагог, освітня діячка.

Амосов Микола (1913), укр. учений, хірург

Бантис-Каменський Дмитро (1788 - 1850), укр. історик, археограф

Барвінок Ганна (О.М.Білозерська) (1828-1911), укр. письменник, гром. діячка

Барвінський Василь (1888-1963), укр. композитор

Барка Василь (1908), укр. поет

Берліоз (Berlioz) Гектор (1803-1869), франц. композитор

Блакитний Василь (Елланський) (1893-1925), укр. письменник

Бодянський Осип (1808-1879 чи 77?), укр. та рос. славіст, історик, етнограф

Боккаччо (Boccaccio) Джованні (1313-1375), італ. письменник

Боровиковський Лев (1808-1889), укр. поет

Ботєв Христо (1849-1876), болг. письменник, політ. діяч

Брамс (Brahms) Йоганнес (1833-1897), нім. композитор

Будзиновський Вячеслав (1868-1935), укр. публіцист, політик

Булаховський Леонід (1888-1961), укр. мовознавець

Вагнер (Wagner) Вільгельм (1813-1883), нім. композитор

Верді (Verdi) Джузеппе (1813-1901), італ. композитор

Вернадський Володимир (1863-1945), рос. і укр. вчений, геохімік, засновник НАН України

Вівальді (Vivaldi) Антоніо (1678-1741), італ. композитор

Вільдельбанд (Wildelband) Вільгельм (1848-1915), нім. філософ

Вишенський Іван (1588-1615), укр. письменник, гром. і культ. діяч

Владимирський-Буданов Михайло (1838-1916), укр. історик права

Вовчок Марко (Віленська Марія, 1833-1907), укр. та рос. письменник

Гарсія Лорка (García Lorca) Федеріко (1898-1936), ісп. поет і драматург

Гарсія Маркес (García Marquez) Габріель (1928), колумб. письменник

Гашек (Hasek) Ярослав (1883-1923), чеськ. письменник

Гершвін (Gerschwin) Джордж (1898-1937), амер. композитор

Голембійовський (Golembiowski) Лу-

каш (1773-1849), поль. археолог та етнограф

Голобуцький Володимир (1903-1993), укр. історик

Гольбах (Holbach) Поль-Анрі Дітріх (1723-1789), франц. філософ

Гончар Олесь (1918-1995), укр. письменник

Городецький Владислав (1863-1930), укр. архітектор

Городецький Степан (1853-1928), укр. гром. та церков. діяч, меценат

Горький Максим (Пешков Олексій, 1868-1936), рос. письменник

Гребінка Євген (1812-1848), укр. письменник

Грива Максим (Максим Закривний) (1893-1931), укр. поет і сатирик

Григорович-Барський Іван (1713-1785), укр. архітектор

Грінченко Борис (1863-1910), укр. письменник, гром. і пед. діяч, мовознавець

Даргомижський Олександр (1813-1869), рос. композитор

Дідро (Diderot) Дені (1713-1784), франц. філософ

Дольд-Михайлик Юрій (1903-1966), укр. письменник

Донцов Дмитро (1883-1973), укр. публіцист, літ. критик, політ. діяч

Досвітній Олесь (Скрипаль-Мищенко Олександр) (1891-1933), укр. письменник, редактор

Дрінов Марін (1838-1906), болг. історик

Духнович Олександр (1803-1865), укр. гром. діяч, педагог, письменник

Дучимінська Ольга (1883-1988), укр. письменник, гром. діячка

Еліот (Eliot) Томас-Стернз (1888-1965), амер. поет, драматург

Єфименко Олександра (1848-1918), укр. та рос. історик

Жуковський Василь (1783-1852), рос. поет і перекладач

Забіла Віктор (1808-1869), укр. поет

Заболоцький Микола (1903-1958), рос. поет

Завитневич Володимир (1853-1927), укр. історик та археолог

Земляк Василь (1923-1977), укр. письменник

Іваницький-Василенко Сергій (1883-1938?), історик укр. права

Кампанелла (Campanella) Томмазо (1568-1639), італ. філософ

Капніст Василь (1758 (або 57)- 1823),

укр. поет і гром.-політ. діяч

Караваджо (Caravaggio) Мікеланджело (1573-1610), італ. живописець

Каразін Василь (1773-1842), укр. гром. діяч, засновник Харків. ун-ту

Кафка (Kafka) Франц (1883-1924), австр. письменник

Кащенко Адріан (1858-1921), укр. письменник

Квітка-Оснот'яненко Григорій (1778-1843), укр. письменник

К'єркегор (Kierkegaard) Серен (1813-1855), дат. філософ

Кістяківський Богдан (Федір) (1868-1920), укр. юрист, соціолог

Кістяковський Олександр (1833-1885), укр. історик права

Кобилянська Ольга (1863-1942), укр. письменник

Коперник Миколай (1473-1543), поль. астроном

Королева Наталена (1888-1966), укр. письменник

Короленко Володимир (1853-1921), рос. письменник

Крушельницький Антін (1878-1935), укр. письменник, педагог, політ., гром. діяч

Ларошфуко (La Rochefoucauld) Франсуа (1613-1680), франц. письменник

Левицький Орест (1848-1922), укр. історик, архівіст, письменник

Левицький Осип (1886-1973), укр. історик

Леонтович Федір (1833-1911), укр. історик

Липський Володимир (1863-1937), укр. ботанік

Майборода Платон (1918-1989), укр. композитор

Малиновський Іоанікій (1868-1932(5)), укр. історик

Малишевський Іван (1828-1897), укр. історик

Маяковський Володимир (1893-1930), рос. поет

Мечников Лев (1888-1938), рос. географ і соціолог

Міцкевич Адам (1798-1855), поль. поет

Могилянський Михайло (1873-1944), укр. літературознавець, письменник

Нечуй-Левицький Іван (1838-1918), укр. письменник

Нижанківській Нестор (1893-1940), укр. композитор

Нобель (Nobel) Альфред Бернгард (1833-1896), швед. інженер, меценат

Огоновський Омелян (1833-1894), укр. літературознавець

Окіншевич Лев (1898-1980), укр. історик права

Олдрідж (Aldridge) Джеймс (1918), англ. письмен.

Олесь (Кандиба) Олександр (1878-1944), укр. поет

Орженцький Роман (1863-1923), укр. економіст, статистик

Павлик Михайло (1853-1915), укр. письмен., громад.-політ. діяч

Палацкий (Palacky) Франтишек (1798-1876), чеськ. філософ, історик

Патон Борис (1918), укр. вчений, академік, президент НАН України

Перфецький Євген (1888-1947), укр. історик

Петефі (Petöefi) Шандор (1823-1849), угор. поет, прозаїк

Петренко Юрій (1928), укр. поет

Петрушевич Євген (1863-1940), укр. політ. діяч

Плужник Євген (1898-1936), укр. письмен.

Попович-Боярська Кліментина (1863-1945), укр. письмен., громад.-політ. діяч

Прістлі (Priestley) Джозеф (1733-1804), англ. філос.

Радхакрішнан Сарвепаллі (1888-1975), інд. філос.

Ремарк (Remarque, Remark) Еріх Марія (Еріх Пауль) (1898-1970), нім. письмен.

Сверстюк Євген (1928), укр. поет

Смаль-Стоцький Степан (1893-1938), укр. мовознавець

Смотрицький Мелетій (1578-1634), укр. церков. діяч, філолог

Сосюра Володимир (1898-1965), укр. поет

Станюкович Костянтин (1843-1903), рос. письмен.

Старицька-Черняхівська Людмила (1868-1941), укр. письмен.

Стендаль (Stendhal, Анрі Марі Бейль) (1783-1842), франц. письмен.

Стешенко Іван (1873-1918), укр. літературознавець, письмен., громад.-політ. діяч

Стус Василь (1938-1985), укр. поет

Субтельний Орест (1943), укр. історик

Тендряков Володимир (1923), рос. письмен.

Терещенко Микола (1898-1966), укр. поет

Тимошенко Степан (1878-1972), укр. вчений

Толстой Лев (1828-1910), рос. письмен.

Тургенєв Іван (1818-1883), рос. письмен.

Тутковський Павло (1858-1930), укр. вчений, геолог

Ушинський Костянтин (1823-1871), укр. та рос. педагог

Френель (Fresnel) Огюст Жан (1788-1827), франц. фізик

Фучік (Fucik) Юліус (1903-1943), чеськ. письмен.

Ханенко Богдан (1848-1917), укр. громад. діяч, колекціонер, меценат

Хвильовий (Фітільов) Микола (1893-1933), укр. письмен., громад.-політ. діяч

Шатобріан (Chateaubriand) Франсуа Рене де (1768-1848), франц. письмен.

Шопенгауер (Schopenhauer) Артур (1788-1860), нім. філософ

Яричевський Сильвестр (1871-1918), укр. письмен., перекладач

Ярошенко Володимир (1898-1937), укр. поет і письмен.

Діячі книжкового руху

Адарюков Володимир (1863-1932), рос. мистецтво-, книгознавець, бібліофіл

Аделунг Федір (1768-1843), рос. історик, філолог, бібліограф

Адоратський Володимир (1878-1945), рос. та укр. історик, філософ

Адріанова-Перетц Варвара (1888-1972), укр. і рос. історик літ-ри, книгознавець

Азадовський Марк (1888-1954), рос. літературознавець, бібліограф, етнолог

Амбарцумян Захарій (1903-1970), рос. бібліотекознавець

Асаки Георгіє (1788-1869), молд. і румун. письмен., просвітител, видавець

Балухатий Сергій (1893-1945), рос. літературознавець, бібліограф

Бандтке (Bandtkie) Ежі Самуель (1768-1835), поль. книгознавець

Бичков Афанасій (1818-1899), рос. археограф і бібліограф

Білоус Михайло (1838-1913), укр. видавець, журналіст

Богацький Павло (1883-1962), бібліограф, письмен., політ. діяч

Бурцев Олександр (1863-1937), рос. бібліофіл, бібліограф

Бйогем (Van Veughem) Корнеліс (1638 або 1639-після 1710), нім. бібліограф

Григоріїв Никифір (псевд. Г.Наш) (1883-1953), укр. політ. діяч, редактор

Делакруа (Delacroix) Фердинанд-Віктор-Ежен (1798-1863), франц. живописець, графік

Жаков де Сент-Шарль (1608-1670), франц. монах, бібліотекар, письмен.

Здобнов Микола (1888-1942), рос. бібліограф, книгознавець

Зьорнова Антоніна (1883-1964), рос. книгознавець

Іонеску (Ionescu) Александру Саді (1873-1926), рум. бібліограф і бібліотекар

Калішевський Антін (1863-1925), рос. бібліотекознавець

Колмаков Петро (1898-1980), рос. бібліограф і книгознавець

Куфаєв Михайло (1888-1948), рос. книгознавець

Лебединцев Феодан (1828-1888), укр. історик, видавець

Левицький Іван (1850-1913), укр. бібліограф

Литвиненко Валентин (1908-1979), укр. графік, письмен.

Лонгінов Михайло (1823-1875), рос. бібліограф та історик літератури

Люблінський Володимир (1903-1968), рос. книгознавець

Ляхоцький (Кузьма) Антін (1853-1918), укр. громад. діяч, видавець

Меттер (Maittaire) Мішель (1668-1747), франц. історик книгодрукування

Міяковський Володимир (1888-1972), укр. історик, архівіст

Мюльбрехт (Muehlbrecht) Отто (1838-1906), нім. книгопродавець, видавець, бібліограф, історик бібліографії

Огарьов Микола (1813-1877), рос. поет, видавець

Огоневський Олександр (1848-1891), укр. громад. діяч, юрист, видавець

Орлов Микола (1898-1965), рос. бібліограф, бібліофіл

Оссолінський (Ossolinski) Юзеф Максиміліан (1748-1826), поль. просвітител, письмен., бібліограф

Отле (Othlet) Поль (1868-1944), бельг. бібліограф, книгознавець

Пеленський Євген (1908-1956), укр. бібліограф, громад. діяч і видавець

Печаткін Євген (1838-1918), рос. книгоготорговець, видавець

Піксанов Микола (1878-1969), рос. літературознавець, бібліограф

Пінто (Pinto) Ольга (1903-1970), італ. книгознавець, бібліограф

Полторацький Сергій (1803-1884), рос. бібліограф, бібліофіл

Проктор (Proctor) Роберт Джордж Коллір (1868-1903), англ. філолог, бібліограф, книгознавець, бібліотекар

Рейсс Фердинанд Фрідріх (1778-1852), рос. бібліотекар, бібліотекознавець

Русинов Микола (1873-1940), рос. бібліотекознавець

Смирнов-Сокольський Микола (1898-1962), рос. бібліограф, історик книги

Соболевський Сергій (1803-1970), рос. поет, бібліофіл, бібліограф

Собольщиков Василь (1813-1872), рос. бібліотекознавець, архітектор

Старчевський Адальберт (1818-1901), рос. журналіст, видавець, редактор

Толь Фелікс-Еммануїл (1823-1867), рос. бібліограф

Уїтлі (Wheatley) Генрі Бенджамін (1838-1917), англ. бібліограф

Чубарьян Оган (1908-1976), рос. бібліотекознавець

Ясинський Богдан (1923), укр. бібліограф

Яшек Микола (1883-1966), укр. бібліограф

Пропам'ятні дати

Антонович Володимир (1834-1908), укр. історик, археограф

Багрянний Іван (1907-1963), укр. поет, прозаїк

Барвінський Володимир (1850-1883), укр. письмен.

Бердяєв Микола (1874-1948), рос. філософ

Берклі (Berkeley) Джордж (1685-1753), англ. філософ

Богуславський Костянтин (1895-1943), укр. композитор

Будний Симон (1530-1593), білор. культ. діяч

Ведель Артемій (1767 або 1770, 1772-1808), укр. композитор

Вовк Федір (1847-1918), укр. антропо-

лог, етнограф, археолог

Вольтер (Voltaire) Марі-Франсуа Аруе (1694-1778), франц. письмен.

Галятовський Іоанікій († 1688), укр. письмен., церков. діяч

Гейнсборо (Gainsborough) Томас (1727-1788), англ. живописець

Гізель (Кисіль) Інокентій (бл. 1600-1683), укр. осв. і церков. діяч, історик

Гіляров Олексій (1855-1938), укр. та рос. філософ

Глібов Леонід (1827-1918), укр. письмен., гром. діяч

Головацький Яків (1814-1888), укр. історик літератури, етнограф, поет

Голсуорсі (Golsworthy) Джон (1867-1933), англ. письмен.

Габ'янка Григорій (р.н.невід.-п.бл.1738), автор укр. козац. літопису

Гребінка Євген (1812-1848), укр. і рос. письмен.

Грушевська Катерина (1900-1953), укр. етнограф, дочка М.Грушевського

Грушевська Марія (1860-1953), укр. гром. і просвіт. діячка, дружина М.Грушевського

Грушевський Олександр (1877-1943), укр. історик, літературознавець

Гуслистий Кость (1902-1973), укр. історик, етнограф

Д'Аламбер (D'Alembert) Жан-Лерон (1717-1783), франц. філософ, математик, просвітитель

Докучаєв Василь (1846-1903), рос. ґрунтознавець і геолог

Жоліо-Кюрі (Joliot Curie) Фредерік (1900-1938), франц. фізик

Зоценко Михайло (1895-1958), рос. письмен.

Іконников Володимир (1841-1923), рос. та укр. історик

Ісаковський Михайло (1900-1973), рос. поет

Кавалерідзе Іван (1887-1978), укр. скульптор, кінорежисер

Квітка Климент (1880-1953), укр. етнограф

Кібрик Євген (1906-1978), рос. графік, ілюстратор

Кордуба Мирон (1876-1948), укр. історик

Косенко Віктор (1896-1938), укр. композитор

Котляревський Іван (1769-1838), укр. поет і драматург

Коцюбинський Михайло (1864-1913), укр. письмен.

Липа Іван (1865-1923), укр. гром. і політ. діяч

Макаренко Микола (1877-1938), укр. мистецтвознавець, археолог

Максимович Михайло (1804-1873), укр. історик

Маланюк Євген (1897-1968), укр. поет

Модзалевський Борис (1874-1928), рос. історик літератури, архівіст

Модзалевський Лев (1902-1948), рос. історик літератури, архівіст

Мольєр (Moliere) (Жан Батіст По-клен) (1622-1673), фран. драматург

Острозький Костянтин (1526-1608), укр. меценат, видавець

Падалка Іван (1897-1938), укр. художник і графік

Паустовський Костянтин (1892-1968), рос. письмен.

Писаржевський Лев (1874-1938), укр. хімік

Пікассо (Picasso) Пабло (1881-1973), ісп. та франц. художник

Плещеев Євген (1825-1893), рос. письмен.

Помяловський Микола (1835-1863), рос. письмен.

Пулюй Іван (1845-1918), укр. фізик

Рабле (Rabelais) Франсуа (бл.1494-1553), франц. письмен.

Римський-Корсаков Микола (1844-1908), рос. композитор

Руданський Степан (1834-1873), укр. поет

Симоненко Василь (1935-1963), укр. поет

Стахів Матвій (1895-1978), укр. юрист, історик, гром. діяч

Стебницький Петро (1862-1923), укр. письмен., гром. і політ. діяч

Стейнбек (Steinbek) Джон Ернст (1902-1968), амер. письмен.

Струхманчук Яків (1884-1933), укр. графік

Судомора Охрім (1889-1968), укр. графік

Українка Леся (1871-1913), укр. поетка

Фейхтвангер (Feuchwanger) Ліон (1884-1958), нім. письмен.

Холодний Микола (1882-1953), укр.

ботанік

Хоткевич Гнат (1847-1938), укр. письм.**Чайковський Петро (1840-1893)**, рос. композитор**Шашкевич Маркіян (1811-1843)**, укр. поет**Шмальгаузен Іван (1884-1963)**, укр. вчений, біолог**Шовгенів Іван (1874-1943)**, укр. вчений
Шуберт (Schubert) Франц Петер (1797-1828), австр. композитор**Діячі книжкового руху****Аделунг Федір (1768-1843)**, рос. історик, філолог, бібліограф**Андреєва Катерина (1919-1978)**, рос. бібліограф**Атен (Hutun) Ежен (Луї) (1809-1893)**, франц. бібліограф**Боднарський Богдан (1874-1968)**, рос. книгознавець, бібліограф**Брокгауз (Brockhaus) Фрідріх Арнольд (1772-1823)**, нім. видавець, друкар, книгопродавець**Буле (Buhle) Іоганн Феофіл Готліб (1763-1821)**, рос. бібліограф**Бйордслі Бердслей (Beardsley) Обрі Вінсент (1872-1898)**, англ. рисувальник, майстер книжк. ілюстрації**Вікторов Олексій (1827-1883)**, рос. археограф, бібліограф, історик книги**Вітяєв П. (Седенко) Ферапонт (1886-1938)**, рос. історик, бібліограф, видавець**Вольф Маврикій (1825-1883)**, рос.-поль. видавець, книгопродавець**Гарелін Микола (1827-1883)**, рос. книгознавець**Гербель Микола (1827-1883)**, рос. видавець, перекладач, бібліограф**Грабовський (Grabowski) Амвросій (1792-1868)**, поль. книгар, історик**Григор'єв Юрій (1899-1973)**, рос. бібліотеко- та книгознавець**Гутенберг (Gutenberg) Йоганн (1394(99)-1468)**, нім. друкар**Даль (Dahl) Свенн (1887-1963)**, дат. книго- та бібліотекознавець**Джуїтт (Jewett) Чарлз Коффіні (1816-1868)**, амер. бібліотекознавець**Дзятко (Dziatko) Карл (1842-1903)**, нім. філолог, книгознавець**Дітріх (Dietrich) Фелікс (1874-1938)**, нім. видавець**Добржинський Євген (1864-1938)**, рос. бібліотекознавець**Драганов Петро (1857-1928)**, молд. філолог, педагог, бібліограф**Дюрер (Duerer) Альбрехт (1471-1528)**, нім. маляр, графік**Єфименко Петро (1835-1908)**, укр. історик права, етнограф, бібліограф**Животко Аркадій (1890-1948)**, укр. дослідник історії укр. період. преси**Йохер (Joehner) Крістіан Готліб (1684-1758)**, нім. учений, бібліотекар**Комаров Михайло (1844-1913)**, укр. бібліограф, перекладач**Лафонтен (La Fontaine) Анрі (1854-1943)**, бельг. юрист, бібліограф, директор Міжнар. бібліогр. ін-ту**Левицький (Ємелянєвич) Іван (1850-1913)**, укр. бібліограф, письм.**Лібрович Сигізмунд (1855-1918)**, рос. журналіст, історик книги, письм.**Малеїн Олександр (1869-1938)**, рос. філолог, бібліограф, книгознавець**Матчан Михайло (1895-1958)**, укр. гром. та політ. діяч, видавець**Ментелін (Mentelin) Іоганн (прибл. 1410-1478)**, нім. друкар**Мушковський (Muszkowski) Ян (1882-1953)**, поль. книгознавець, історик книги**Поляков Олександр (1882-1923)**, рос. бібліограф, історик літератури**Рудометов Михайло (1852-1918)**, рос. видавець, винахідник**Сагарда Микола (1870-1943)**, укр. історик і бібліограф**Сахаров Іван (1807-1863)**, рос. історик книги**Сидоров Олексій (1891-1978)**, рос. книго- та мистецтвознавець**Скіра (Skira) Альбер (1904-1973)**, швейц. книговидавець**Сопіков Василь (1765-1818)**, рос. бібліограф, бібліотекознавець**Тищенко (псевд. Сірій) Юрій (1880-1953)**, укр. видавець, книгар, письм.**Федоров (Федорович) Іван (бл. 1510-1583)**, рос. та укр. друкар**Фофанов Анікіта (р.н.невід.-після****1618)**, рос. друкар і письм.**Хлебцевич Євген (1884-1953)**, рос. бібліотекознавець, бібліограф**Чертков Олександр (1789-1858)**, рос. історик, археолог, бібліограф**Щелкунов Михайло (1884-1938)**, рос. видавець, історик книги, бібліофіл**Язиков Дмитро (1850-1918)**, рос. бібліограф, літературознавець**988** - заснування першої школи в Києві
988-989 - хрещення Руси-України кн. Володимиром Великим**1573** - заснування І.Федоровичем друкарні у Львові**1578** - засновано Острозьку друкарню**1578** - видання Федоровичем Букваря.**1753** - засновано Британську б-ку**1788** - створення Ставропігійського ін-ту**1798** - надрукування «Енеїди» І.Котляревського і видання «Записок Мало-

россии» Я.Марковича (Петербург)

8.12.1868 - засновано товариство «Пр-

світа» у Львові

1873 - засноване Історичне товариство

ім. Нестора-літописця в Києві

11.12.1893 - засноване Наукове това-

риство імені Тараса Шевченка у Львові

1898 - відкриття радія і полонія П'єром

і Марією Кюрі

1898 - засновано Київ. політехн. ін-т**22.01.1918** - Центральною Радою про-

голошено ІУ Універсал

1.07.1918 - засновано ун-т у Кам'янці-

Подільському

14.11.1918 - створення Національної

Академії наук України

1918 - засновано Київ. держ. ін-т театр.

мистецтва ім.І.Карпенко-Карого

1918 - заснування Української академії

наук

1923-1930 - «Бібліологічні вісті», укр.

книгознавчий журнал

1928-1930 - укр. літ.-мист. альманах

«Літературний ярмарок»

1928 - засновано «Вісник Академії наук

УРСР» (нині - «Вісник НАН України»)

1938 - створено Ін-т археології НАН

України в Києві

1948-1951 - створення в Києві першої в

колишньому СРСР і в Європі універс.

електронно-обчисл. машини

1968 - засновано Київський державний

ін-т культури

1978 - відкрито Рівненський ін-т культури

Склала Н.Солонська

Volodymyr Liakhotsky. To the Problem of Creation of Ivan Ogienko Scientific Bibliography

Research workers of the Ukrainian State Scientific and Research Institute for Archives and Documents Studies carry out a great work on revealing, returning, bringing to public and involving into scientific circulation a large bulk of archival documents which had been accumulated as a result of life and activities of the prominent Ukrainian scientist Ivan Ogienko. The Institute has published the Index of these documents. We are drawing readers' attention also to the work «Ogienko's readings» which was brought into the world in the first issue of scientific round tables proceedings of 1991-1996. This is «Bibliography of works by metropolitan Ilarion (Ogienko) of 1907-1970» compiled by the teacher of Lviv Theological Seminary Ivan Ogienko prize winner Z. Timennyk, which includes 1014 items.

Lubov Pynda. Galychyna Economic and Cooperative Serial Editions (1900-1939)

The major book file of Galychyna Ukrainian economic and cooperative editions of the first four decades of the XXth. century consists of serial editions of educational, economic, cooperative societies, single persons. These are «Economic Library» (1908-1914) by the society of «Enlightenment»; «Economic Library» (1905-1912) by Pankivsky; «The Library of Agricultural Manager»; «Edition of the territorial butter-making union «Maslosoius» (1908-1939) by «Maslosoius», «Cooperative Library» (1923-1938) by Inspection Union of the Ukrainian Cooperatives (IUUC) and «The Library of Inspection Union of the Ukrainian Cooperatives» (1926-1939) by IUUC. The intention of publishing those six serials was caused by the Ukrainian economic and cooperative literature in the territory and the demand to raise the economic culture level of the rural locality by means of the printed word. As well as economic and cooperative news paper the corresponding serial editions were charged with the task of meeting such demand of Galychyna farmers and employees of cooperatives.

Yanna Chepurenko. The Law of Depository Copy and National Bibliography: experience of work

The Law of Depository Copy is a real

base of functioning the system of the national bibliography (NB). The development and functioning of the NB in the country depends on the condition of legislative security of the system of depository copy (DP). Due to it the first step to the creation or improvement of already existing NB system is the development and passing the Law of DP. Clear definition of the depositories of DP in legislation and their role in the NB system, types composition of the deposited documents will ensure the completeness of representation of the national informational flows in bibliographical indexes.

To determine the role of the libraries unions in the functioning the system «the Law of DP - the national bibliography» the author turns to the experience of the international libraries unions in this question. The leading part in this question belongs to such competent organization as International Federation of Library Associations (IFLA).

Iryna Sergeieva. S.A. An-s'ky and «The Album of the Jewish Artistic Relics of the Past»

The article touches upon the ethnographic and folkloristic activities of the Jewish writer, ethnographer and prominent public figure S. An-s'ky. It analyses his work «The Album of the Jewish artistic relics of the past». The author of the article had found the second copy of the first volume in the Institute of Manuscript of NLUV.

Fedir Pogrebennyk. Book Illustrations by Bogdan Lepky

Thousands of new readers are just discovering the name of Bogdan Lepky, who was not only a talented Ukrainian writer, but also a historian of literature, literary critic, translator. Though these sides of his creative work are known more or less, only few persons know about his artistic talent.

The publication touches upon the very side of the creative personality of the artist, produces works illustrated by him.

Galyna Kovalchuk. Publishing Activity of the Ukrainian Scientific Institute for Bibliology (USIB)

Ukrainian Scientific Institute for Bibliology (USIB) started its activities 75 years ago in October, 1922. Being the first and leading scientific institution in the field

of book science in that time USIB initiated the development of theoretical and practical foundation of the native bibliology. One may positively speak of the existence of Ukrainian bibliology school in the 20-ies.

Exhibitions, lectures, training the bibliological staff, international links, questionnaire sociological investigation of libraries, edition of the only in the state scientific bibliological journal «Bibliological News», creation of the archive of the Ukrainian publications of the first postrevolution years and the bibliological literature collection of great value, compiling the bibliographic indexes - this is not complete list of scientific and practical interests of USIB. But the scientific and publishing activities were the main ones in the work of the Institute.

Taisiia Kivshar. Education Worker Stepan Siropolko

Among Ukrainian culturologists, pedagogues, political, public figures, culture and education workers, the person of Stepan Siropolko (1872-1959) is distinguished, whose course of life and creative work is an evidence of a selfless labour for the sake of Ukrainian people, in the field of out-of-school education in particular.

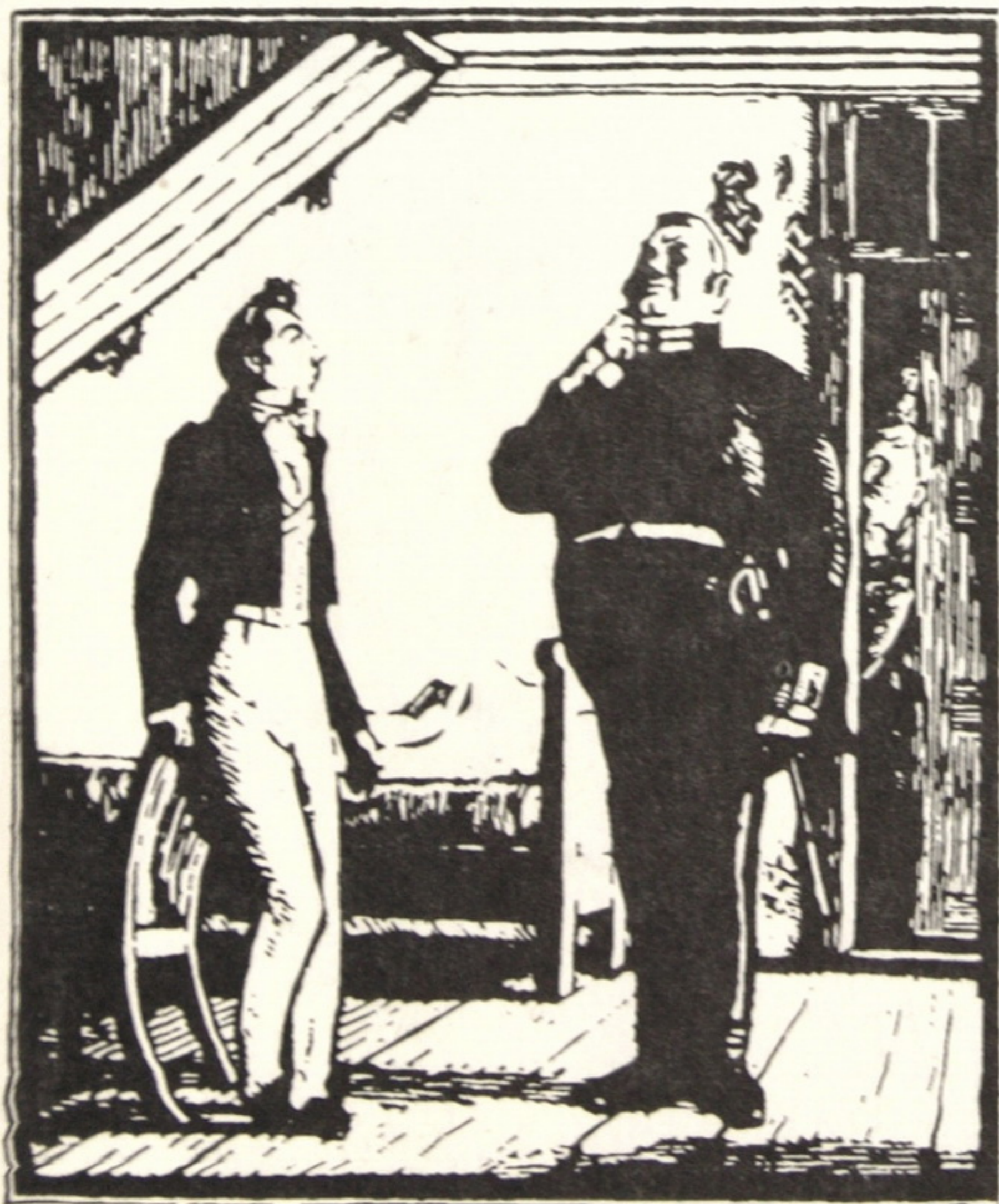
The scientist regards the education development in historical evolution and in connection with the general state of the society and wider European process, with ideological perception and psychological peculiarities of a concrete person as a creative worker and culture recipient.

Валентин Литвиненко

Спадщина відомого українського графіка, народного художника Валентина Гавриловича Литвиненка (1908 - 1980) належить до золотого фонду вітчизняної графіки. Автор першої обкладинки визнаного журналу «Перець» зумів поєднати в своїй творчості сатиру, гумор і м'який ліризм, що було виявом його тонкої, ніжної душі.

Майбутній художник народився в Кременчуці Полтавської області і, власне, став фахівцем у студії знаменитого М.Самокиша. Починаючи з 1932 р., він працює в газетах, журналах, книжкових видавництвах республіки. Перша книжка в оформленні Литвиненка - казки Андерсена німецькою мовою (1940). Він - автор ілюстрацій до творів Т.Шевченка, Лесі Українки, І.Франка, І.Крилова, Остапа Вишні, О.Пушкіна, К.Чуковського, М.Сервантеса. Творчість В.Литвиненка - неповторна сторінка в українській книжковій графіці.

- ◆ Ілюстрація до комедії М.Гоголя «Ревізор».
- ◆ Ілюстрації до байок Л.Глібова.
- ◆ Обкладинка книги Л.Глібова «Байки».

48/45

ХРОНІКА ПОДІЙ

Українська книга в Литві

■ Національна бібліотека Литви імені Мартінаса Мажвідаса.

■ Церемонія відкриття виставки «Україна на шляху незалежності».

■ Надзвичайний і Повноважний Посол України в Литві Ростислав Білодід та Голова Сейму Литовської Республіки проф. Вітаутас Лансбергіс оглядають експозицію.